

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Aljana Grčko Gradišar

**PRISPEVEK SOCIALNEGA DELA K IZKUŠNJAM
NOVONASTALIH ZVEZ V STAROSTI**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2018

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Aljana Grčko Gradišar

**PRISPEVEK SOCIALNEGA DELA K IZKUŠNJAM
NOVONASTALIH ZVEZ V STAROSTI**

Magistrsko delo

Mentorica:izr. prof. dr. Jana Mali

Ljubljana, 2018

Podatki o magistrski nalogi

Ime in priimek:	Aljana Grčko Gradišar
Kraj:	Škofja Loka
Leto:	2018
Naslov naloge:	Prispevek socialnega dela k izkušnjam novonastalih zvez v starosti
Število strani:	92
Število grafov:	1
Število tabel:	12
Število prilog:	3
Mentorica:	izr. prof. dr. Jana Mali
Deskriptorji:	starost, ljubezen, socialno delo, čustvene potrebe, intimnost starih ljudi, partnerstvo

Povzetek:

Magistrsko delo osvetljuje temo partnerstva v starosti, s poudarkom na novonastalih zvezah, sklenjenih po petinšestdesetem letu. Ljubezen in partnerstvo sta temi, ki se ju bolj povezuje z mladostjo in srednjimi leti, v starosti pa se ta vidik pogosto prezre. V teoretičnem delu sem najprej utemeljila prispevek socialnega dela s statističnim vpogledom v starost. Nadaljevala sem s pisanjem o ljubezni, tematiko pa sem razdelila na čustva, manj prijetne plati ljubezni, spolnost in spremembe v partnerstvih v starosti. Nato sem opravila kvalitativno raziskavo z desetimi sogovorniki, stanujočimi v Škofji Loki. Potrdila sem svoja predvidevanja, da starost ni ovira za sklepanje novih partnerstev. Spremembe zaradi novonastalih zvez so odvisne od kakovosti razmerja, v primeru srečnega razmerja lahko služijo kot viri moči, v primerih nesrečne ljubezni lahko človeka bremenijo. Tudi potreba po intimnosti lahko ostaja živa celo življenje, vendar lahko prihaja do sprememb zaradi starosti. Odnosi skupnosti so bili različni, predvsem odvisni tudi od življenja v domačem ali institucionalnem okolju.

Title: Social work contribution to the experiences of newly founded love relationships in old age

Descriptors: old age, love, social work, emotional needs, intimacy of older people, partnership

Abstract:

Master's thesis enlightens the theme of partnership in old age, with the emphasis on newly founded relationships, established after the age of 65. Themes of love and partnership are mostly associated with young and adulthood, but are often overlooked in old age. The theoretical part consists of statistical insight on advanced age and widens with themes of love, which are divided into topics of emotions, less pleasurable sides of love, sexuality and changes in partnerships in old age. I conducted a qualitative research with ten counterparts, living in Škofja Loka. I was able to confirm my predictions of old age not posing a barrier for new partnerships. Changes, due to newly founded relationships are subject to the quality of the relationship – in cases of fulfilling romances changes can be thought of as sources of strength, in cases of unsatisfying romances as obstructions. The need for intimacy can also remain present throughout the life, with possible changes in old age. Community responses tend to vary and are in relation to either living at home or in an institution.

Zahvale

Moja največja zahvala gre dragemu prijatelju Benjaminu, ki me je v procesu pisanja magistrske vseskozi usmerjal ter bodril.

Za vso podporo ter prenašanje marsikaterih magistrsko-pisarskih muh se iskreno se zahvaljujem tudi partnerju Janu.

Mami se zahvaljujem za zaupanje, ki mi ga nudi že od prvih korakov in pa seveda za vsa kosila, ki mi jih, zahvaljujoč njenemu in Matjaževemu udejstvovanju v času študija, ni bilo potrebno pripravljati.

Hvala vsem predstavnikom naše peterice: Tini, Tanji, Sašu in Janu. Vsi skupaj kot celota in vsak posebej ste mi dajali pogum in moč za nove korake.

Izpostavljam še sogovornike, katerim se zahvaljujem za čas in vsa spoznanja, ki so pripomogla k nastanku pričujočeeega dela.

Navsezadnje pa se zahvaljujem še mentorici izr. prof. dr. Jani Mali za vse uvide, ki so magistrsko delo popeljali na raven, ki vam jo predstavljam.

Predgovor

Magistrsko delo služi kot košček k detabuizaciji pojava novonastalih zvez v starosti z govorom in priznavanjem obstoječih novih začetkov v tem obdobju. Delo služi boljšemu razumevanju izkušenj starih ljudi ter priznava njihovo izkušnjo, se jim v situaciji pridruži.

Starost je specifično življenjsko obdobje, s katerim se srečujemo vsak dan, vendar pa sami te izkušnje na drug način, kot da se postaramo, ne bomo mogli pridobiti. Zdi se mi, da je premalo znanja o tem, kako informacije o novonastalih zvezah starih ljudi ovrednotiti in jih uporabiti v pomoč uporabnikom. Prav zato potrebujemo stare ljudi za pripoved in oris izkušenj, s katerimi se soočajo, kar bo okrepilo naše razumevanje o virih moči iz skupnosti in globine človeka.

Temi romantične ljubezni in starosti sta pojma, ki sta le redko uporabljena v isti povedi, pa vendar je obravnavana tema relevantna, saj se pričakovana življenjska doba dviguje. Z zavedanjem kar se da raznovrstnih izkušnj starosti bomo slednjo bolje razumeli.

Prav zaradi višanja življenjske dobe starost še izraziteje postaja obdobje novih začetkov, v katerem lahko stari ljudje sklepajo nova poznanstva oziroma nove ljubezenske zveze tako kot v ostalih življenjskih obdobjih. Vsekakor priznavam, da je starost obdobje, ki ima svoje specifike, pa vendar je v marsičem izjemno podobna obdobju mladosti in srednjim letom. V svojem delu želim prikazati stičišča in posebnosti tega obdobja, obenem pa želim odstrniti poglede, ki pogosto poudarjajo vidik izgub in poudariti, da je tudi starost lahko obdobje novih začetkov.

Ideja o naslovu magistrskega dela se mi je porodila pri praktikantskem delu v domu za stare, kjer sem spoznala mnogo zgodbo o vstopu starih ljudi v nova partnerska razmerja. Vse te so me spodbudile k razmišljanju o njihovih potrebah po ljubezni, sprejetosti, o čustvih, ki nam služijo kot povezava med zunanjim in notranjim svetom. Tema odkrivanja novonastalih zvez je specifična zaradi vseživljenjskega spreminjanja osebne percepcije ljubezni in spolnosti. Potreba po sočloveku je živa celo življenje, saj imamo temeljno evolucijsko potrebo po bližini in pripadnosti (Cicirelli, 2010, str. 198).

Za raziskovanje novonastalih razmerij v starosti sem se obenem odločila, ker sem menila, da je to zastrta in tabuizirana tematika. Kmalu sem ugotovila, da obstaja pomanjkanje

literature o dotični temi na slovenskih tleh. To razumem kot pomanjkanje vpogleda v temo, ki lahko služi kot vir moči starega človeka.

Kazalo vsebine

1. Teoretični uvod.....	1
1.1. Statistični in teoretični vpogled v starost.....	1
1.2. Ljubezen	3
1.2.1. Čustva ljubezni, medosebni odnosi ljubezni	3
1.2.2. Negativna plat ljubezni.....	6
1.2.3. Spremembe v partnerstvih v starosti	7
1.2.4. Spolnost (v starosti).....	8
1.2.5. Vloga družine v (novih) partnerstvih v starosti.....	11
1.3. Diskriminacija in tabuizacija izkušnje starosti	13
1.3.1. Diskriminacija starosti.....	13
1.3.2. Stereotipi povezani s starostjo	14
1.3.3. Odnos do (ženskega) spola.....	15
1.3.4. Tabuji do starosti v skupnosti.....	17
1.4. Prispevek socialnega dela k izkušnjam ljubezni v starosti.....	18
2. Problem.....	21
3. Metodologija.....	22
3.1. Vrsta raziskave	22
3.2. Merski instrumenti in viri podatkov	22
3.3. Populacija in vzorčenje.....	23
3.3.1. Sogovorniki	23
3.4. Zbiranje podatkov.....	24
3.5. Obdelava in analiza podatkov.....	25
3.6. Definicije pojmov	26
4. Rezultati.....	28
4.1. Pomen partnerstva	28
4.2. Odločitev za vstop v novo zvezo.....	30
4.3. Spremembe v življenju starih zaradi novonastalih zvez.....	31
4.4. Čustvovanje v starosti.....	32
4.5. Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen	34
4.6. Intimnost.....	37
5. Razprava	39
6. Sklepi.....	45
7. Predlogi.....	47
8. Literatura in viri.....	48
8.1. Internetni viri	52

9. Priloge	54
Priloga 1: Vprašalnik.....	54
Priloga 2: Intervjuji	56
Intervju A	56
Intervju B.....	58
Intervju C.....	60
Intervju D	63
Intervju E.....	65
Intervju F.....	67
Intervju G	68
Intervju H	70
Intervju I.....	73
Intervju J.....	75
Priloga 3: Kodiranje intervjujev	77

Kazalo grafov

Graf 1: Predvidena rast števila ljudi starih 60 in več let v milijardah.....	2
--	---

Kazalo tabel

Tabela 1: Poročni status sogovornikov	24
Tabela 2: Primer kodiranja.....	26
Tabela 3: Kodiranje intervjuja A.....	77
Tabela 4: Kodiranje intervjuja B	78
Tabela 5: Kodiranje intervjuja C.....	80
Tabela 6: Kodiranje intervjuja D.....	83
Tabela 7: Kodiranje intervjuja E	85
Tabela 8: Kodiranje intervjuja F	86
Tabela 9: Kodiranje intervjuja G.....	86
Tabela 10: Kodiranje intervjuja H.....	88
Tabela 11: Kodiranje intervjuja I	91
Tabela 12: Kodiranje intervjuja J	92

1. Teoretični uvod

1.1. Statistični in teoretični vpogled v starost

Obdobje starosti je del življenjskega cikla in preoblikovanje mišljenja o tem življenjskem obdobju je ključnega pomena, saj smo starajoča se družba. Enoznačne definicije starosti ni mogoče podati. Kot vsaka druga izkušnja je tudi staranje edinstvena, individualna in družbena izkušnja in je neizbežen del življenja. Staramo se od trenutka, ko se rodimo in tudi v starosti smo še vedno ista oseba kot v mladosti – spomini in izkušnje ostajajo (Hockey in James, 2003). V procesu staranja se osebnost razvija, spreminja, predrugači, cveti in zraste, starost je zatorej skupek izkušenj in obdobje povezovanja pridobljenih modrosti in izkušenj v celoto.

Na območju Republike Slovenije obstajajo družbeni kot tudi zakonski kriteriji, ki osebe določajo za stare. Različni zakoni različno definirajo starost. Zakon o delovnem razmerju (2013) za starejšega delavca določa osebo, starejšo od 55 let, na drugi strani pa Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (2013) za staro osebo določa posameznika, starejšega od 65 let. Enako starostno mejo kakor v pravkar omenjenem zakonu priznava Pravilnik o standardih in normativnih socialnovarstvenih storitvah (2010).

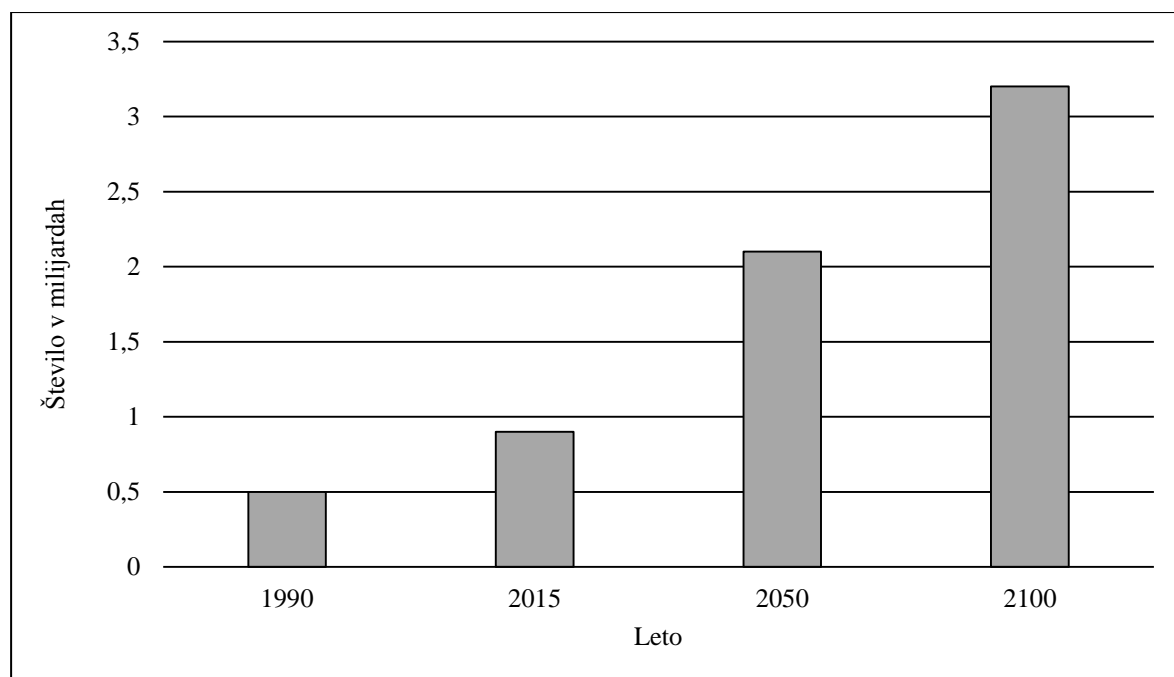
Ker je starost zelo osebna in zato raznolika izkušnja, ki je ni mogoče opredeliti z enim parametrom in je proces staranja vsekakor več kot le podatek o kronoloških letih, dodajam vidike staranja po Mali (2008). Poznamo:

- Kronološko staranje, ki stare osebe sicer razločuje po dopoljeni starosti, vendar pa to ni nujno povezano z zdravjem, duševnimi sposobnostmi ali socialnim statusom osebe.
- Biološko staranje je povezano s spremembami v telesu. Te se lahko kažejo kot zmanjšane sposobnosti v delovanju organizma. Biološko staranje spremljajo tudi hormonske spremembe, ki se lahko odražajo v drugačnem doživljanju spolnosti.
- Sociološko staranje ljudje zaradi starosti doživljajo v družbi, na individualni ravni in v družini.
- Psihološko staranje se fokusira na spremembe v motivaciji ter senzorične in perceptivne procese zaradi fenomena staranja.

Sociološko staranje dopolnujem z Määttä (2011), ki navaja Bevana (2001), po mnenju katerega družba definira, kdaj so ljudje stari, recipročno pa ljudje sebe vidijo kot stare skozi prevzemanje pogleda (na podlagi besed, sugestij, obnašanja) drugih na starost. Poudariti želim dualnost izkušnje. Starost je, enako kot vsa druga življenjska obdobja, obarvana s spremembami, po drugi strani pa je povsem enakovredna izkušnja prejšnjim življenjskim obdobjem, saj obstajajo določeni vidiki našega življenja, ki so enaki. Čustvovanje ne izgine, je še vedno prisotno, le morda na drugačen, spremenjen, preobražen način. Tako kot se spreminjamo vsi, se spremembe dogajajo tudi v obdobju starosti in se nadaljujejo, le da so lahko zaradi drugačnega obdobja bolj specifične.

Statistični podatki, tako za Slovenijo kot za svet, kažejo dvig deleža ljudi starih 65 let ali več. Predvideno rast števila starih ljudi prikazuje graf 1. Trend se je najprej pojavljal v bolj razvitih državah, sedaj pa je zelo prisoten tudi v revnejših delih sveta (Lloyd Sherlock, 2004).

Graf 1: Predvidena rast števila ljudi, starih 60 in več let v milijardah

Vir: United Nations ageing, 2017

Če pogledamo demografsko sliko RS, vidimo, da je bilo v letu 2017 na območju Slovenije 2.065.890 prebivalcev, od česar je 19,1 odstotka prebivalcev starejših od 65 let (Statistični urad RS, Število in sestava prebivalstva RS), kar v številki grobo znese 393 tisoč ljudi,

napovedi za leto 2060 pa predvidevajo, da bo že vsak tretji Slovenec star 65 let ali več (Statistični urad RS, Mednarodni dan starejših).

Po podatkih raziskave Nato (2012) bo v Evropi število ljudi, starih nad 60 let, zraslo za 50 odstotkov v naslednjih tridesetih letih. Po predvidevanjih bodo ženske kar tretjino svojega življenja preživele v obdobju po menopavzi.

Ker prihaja do vidnih, številčnih sprememb v strukturi prebivalstva, je več pozornosti namenjene h kakovostnemu, zdravemu staranju. Peel, Bartlett, McClure (2004, str. 115) pišejo, da mnogo držav že išče načine za podaljšanje kakovosti življenja, zato so te načrte umestili v zdravstvene in socialne načrte ter nacionalne strategije staranja. Zdravo staranje je opisano kot vse življenjska skrb za ohranjanje zdravja, tako fizičnega kot mentalnega, ohranjanje samostojnosti in uspešnih življenjskih tranzicij (Peel, Bartlett, McClure, 2004, str. 115). Kljub temu pa je tako imenovano zdravo staranje težko meriti, saj ni dogovorjenih parametrov oziroma diskurza, s katerimi bi se parametri lahko določili. Novonastale zveze v starosti vidim kot enega izmed potencialnih vidikov zdravega staranja. S tem ne zanikam starih ljudi, ki niso v partnerski zvezi, še posebej, če jim ta življenjski slog odgovarja.

1.2. Ljubezen

Tema ljubezni je navduševala že velike pisce, filozofe in modrece. Platon je pisal o tem, da vsako srce premore ljubezen, a tega čustva ne želi vsak človek. Ljubezen je nekaj, kar morajo ljudje dopustiti sami (Davey, 2007, str. 199). Je izjemno kompleksna tema, saj imamo na enem polu lepa, pozitivna čustva, po drugi strani pa je ljubezen lahko glavni vir bolečine in nesreče, ki lahko življenje bistveno poslabša.

1.2.1. Čustva ljubezni, medosebni odnosi ljubezni

Ljubezen so v svojem bitu čustva, kompleksen pojav, katerih učenje poteka izjemno zgodaj (Saarni, 1999). Ravnanje s čustvi, učenje kdaj in kje izraziti katerega izmed čustev, se dogaja že v primarni socializaciji, tako na ravni posameznika kot na ravni družbe – otroci se učijo socialno zaželenih in primernih čustev v dani situaciji (Saarni, 1999, str. 62).

Logike čustev ni treba iskati v družbeno konstruirani ideji zdravega razuma, ki drži za večino ljudi v določeni kulturi, ampak v tistih merilih, po katerih subjekt ocenjuje situacijo, v kateri doživlja čustva (Milivojević, 2007). Z drugimi besedami so nekatera čustva, način njihovega izražanja ali pa reakcije nanje družbeno pogojene, vendar vselej ostajajo v domeni osebnega in s tem edinstvenega, unikatnega.

Po definiciji so čustva adaptacija med zunanjim in notranjim svetom, do emocionalnih reakcij pa prihaja zaradi dražljajev, ki jih subjekt ocenjuje kot pomembne (Milivojević, 2007). Čustva so doživljanje sveta in so povsem naša, so naš neodtujljivi del in so vedno reakcija na nek dogodek (prav tam). To so relativno stalni motivi, ki določajo intenzivnost izkušnje (Kovačev, 2004).

Za razumevanje čustev moramo posameznika neizogibno umestiti v kontekst družbe, v kateri človek živi ter tako njegov notranji, subjektivni svet razumeti širše (Mali, 2002, str., 317), hkrati pa vseskozi ohranjati zavedanje o posebnosti doživljanja čustev, ki je prav v neposrednem in enkratnem, osebnem doživetju.

Po definiciji je ljubezen prijetno čustvo, ki ga oseba doživlja do druge, dragocene in ljube osebe, ki jo smatra za del svojega intimnega sveta. Skladno z občutki in čustvi pride do internalizacije ljubljene osebe oziroma čustvene navezanosti (Milivojević, 2007). Ljubezen zadovoljuje čustvene potrebe, ki s starostjo ne izginjajo, le način zadovoljevanja se lahko spreminja od mladostniških let. Potrebe po sprejetosti, dajanju in prejemanju ljubezni ostajajo, ne glede na starost, spol ali zdravstveno stanje (Määttä, 2011). Potreba po sočloveku in medosebnih odnosih je živa v vseh življenjskih obdobjih, navkljub zmotnim pogledom, ki te potrebe povezuje zgolj z obdobji zaposlitve in vzgoje otrok. Ljubezen v starosti lahko predstavlja izjemno pomemben indikator kakovostnega življenja. Tudi avtorji Ribes, Gaucher, Abiras in Leyral (2008) navajajo Bee (1997), ki je v svojih delih ugotovila, da so poročeni stari ljudje nasploh bolj zadovoljni in srečni kakor neporočeni oziroma samski stari ljudje.

Reis in Aron (2008) ljubezen opisujeta kot točno določene občutke med točno določenimi osebami – moja ljubezen tebi in tvoja meni. Govori torej o recipročnem odnosu med posameznikoma. Recipročnost nadalje pojasnjuje Milivojević (2007), ki piše, da pri ljubezni pride do dveh vrst čustev, in sicer sprejemanja ter dajanja. To definicijo lepo poveže Kovačev (2004), ki bistvo ljubezni vidi prav v želji po prejemanju in izražanju naklonjenosti.

Simonič in Poljanec (2008) ponazarjata kompleksnost izkušnje ljubezni in partnerstva, saj se znajdemo na polju dualnosti, kjer so medosebni odnosi lahko vir najgloblje sreče ali pa skrajnega obupa. Zlasti intimni partnerski odnosi so prostor, kjer lahko posameznik uresniči svoje potenciale in doseže osebno izpolnitev. Povezovanje dveh oseb v intimen odnos je vedno zelo osebna in pogumna odločitev, saj je potrebno vzpostavljati prostor, v katerem bo udobno obema stranema.

Giddens (2000) na drugi strani intimnost povezuje s posameznikovim odkrivanjem svojih čustev in dejanj, skrbi ter potreb, torej vseh informacij, ki jih deli samo v zasebnem, zaupanem vrednem odnosu. Z zapisanim se strinja Kovačev (2004, str. 169), ki pravi, da je za ljubezen značilna želja po afirmaciji različnih vidikov identitete. Po drugi strani pa opisuje nesebično ljubezen, ki je v popolnosti usmerjena na psihofizično blagostanje ljubljene osebe, pri kateri lahko pride celo do zanikanja lastnih interesov. Ljubezen je čustvo, pri katerem se oseba razkrije, zato sta pomembni vzajemnost in občutki prijetnosti na obeh straneh.

Ko posameznika to intimnost, skrb in potrebe podelita drug z drugim, vstopita v partnerski odnos. Ule (2009, str. 345) partnersko zvezo (pa naj si bo to biseksualna, lezbična, transeksualna, gejevska ali medspolna) pojmuje kot sprejemanje drug drugega, navkljub zavedanju o določenih nepopolnostih. Partnerska zveza je skupek sprejemanja, medsebojne solidarnosti, navezanosti, intimnosti in spoštovanja. Moč jo je primerjati s prijateljsko, vendar z več zaupnosti, intimnosti, višjo ravno samorazkrivanja in z večjo ekskluzivnostjo.

O pomembnosti tesnih medosebnih odnosov se je začelo pisati relativno pozno. Kljub vsemu so vse od začetka odstiranja te teme odkrivali in pisali o velikem pomenu osebnih stikov, predvsem najtesnejših. Ti lahko poleg emocionalnega doživljanja posameznike ščitijo pred negativnimi vplivi stresa in blažilno vplivajo na zdravstveno stanje (Sarson idr., 2001, str. 17). Obenem so odkrili, da so stari ljudje, ki imajo tesne medsebojne odnose, veliko socialnih kontaktov, hobijev, manjkrat bolni, se hitreje pozdravijo in bolj uživajo življenje (Morris 2004, str. 83).

Z odločitvijo za sklenitev nove partnerske zveze pride do čustvenega navezovanja, ki je temeljni psihični mehanizem in ga je moč najti v osnovi vsake ljubezni, ki tvori medčloveške vezi v družbi (Milivojević, 2007). Brown idr. (2016, str. 3) navajajo Vespo

(2012), ki pravi, da obstaja pozitivna korelacija med zdravjem in ponovno odločitvijo za vstop v partnersko zvezo.

Pogosto se srečamo s stereotipom, da stari ljudje nimajo več močne potrebe po ljubezni in partnerstvu, bodisi tisti, ki so v zvezah ali poročeni, bodisi ljudje, ki so samski ali ovdoveli. Vendar pa smo ljudje vedno in povsod socialna bitja, potreba po soljudih pa je in ostaja živa ter prisotna vse življenje. Brez odnosa s soljudmi se ne razvijamo in ne uspevamo (Ramovš, 2003, str. 103, 106).

Odnos je osebna in svobodna odločitev. Je nekaj notranjega, izvirnega, človeškega in osebno enkratnega. Gradi se z dajanjem sebe, svoje ljubeče naklonjenosti, z upoštevanjem razlik in sprejemanjem drugega. Tako lahko tudi v starosti človek uživa v kakovostnjem in s čustvi nabitem ljubezenskem odnosu (Ramovš, 2003).

Palacios-Cena idr. (2016) v svoji raziskavi navajajo tudi Clarke (2006), ki je pisal o izkušnjah starih žensk, ki so v novonastalih zvezah našle svojo strast in kemijo, kakršne v prejšnjih razmerjih ali zakonih ni bilo. Pričale so o dejstvih, da so nova razmerja prostor, kjer vladata odkritost in intimnost, ki služita zadovoljevanju njihovih potreb.

1.2.2. Negativna plat ljubezni

Vendar pa tudi v ljubezenskem odnosu, ki je nasploh sicer pozitiven, obstajajo negativne plati (Reis in Aron, 2008). Negativne plati ljubezenskega odnosa lahko obsegajo stresne izkušnje, odrekanje, odvisnost od partnerja, ljubosumje in slabšo samopodobo, do katere lahko pride zaradi odnosa (Ule, 2009), ki ne deluje, ne zadovoljuje čustvenih potreb in preprosto ni funkcionalen.

Odsotnost ljubezni in sočloveka lahko privede tudi do negativnih čustev, osamljenosti in depresije. Domenech-Abella idr. (2017) so v Španiji opravili raziskavo s 3535 ljudmi, starejšimi od 50 let in odkrili številne dejavnike, ki določajo občutke osamljenosti, to so ženski spol, odsotnost zakonskega stanu, nizka izobrazba in povprečen dohodek. Sem seveda spada tudi vdovstvo. Kot najpomembnejši faktor za občutke osamljenosti in depresijo pa so odkrili prav nepartnerstvo. V raziskavo vključene poročene osebe so najmanj pogosto govorile o osamljenosti in depresiji.

Odsotnost ljubljene osebe, razveza, ločitev, izguba partnerja ali pa zgolj začasna prekinitev razmerja lahko pripeljejo do negativnih čustev, občutkov oziroma drugih neželenih

posledic. Eden izmed slednjih je osamljenost. Po Weiss (1973), katerega povzemajo Domenech-Abella idr. (2017, str. 382), poznamo dve vrsti osamljenosti. Prva je čustvena osamljenost, do katere pride, ko človeku primanjkuje intimnega odnosa z drugim človekom, socialna pa je pomanjkanje družbenih stikov, kjer je človek v družbi. Tako osamljenost Milivojević (2007) poimenuje situacijska osamljenost, torej v situaciji, kjer niso prisotne za človeka pomembni ljudje. Obstaja pa še tretja vrsta osamljenosti, in sicer strukturna, pri kateri človek nima bližnjih, s katerimi bi se počutil povezane (prav tam). Odsotnost partnerja, partnerstva oziroma drugega intimnega odnosa in šibka ali popolna odsotnost socialnih vezi so močan vzrok tako za čustveno, strukturno in socialno osamljenost.

Do občutka osamljenosti lahko pride tudi zaradi smrti oziroma ločitve od partnerja. Številne raziskave so pokazale, da je razlog prenehanja zveze izjemno pomemben faktor in bolj obetajoč za sklepanje nadaljnjih zvez, medtem ko vdovci in vdove težje vstopajo v novo partnersko zvezo. Ovdoveli kot razlog, zakaj ne vstopajo v novo zvezo, pogosto navajajo religiozne razloge, kot je ta, da so se poročili pred Bogom in da prisega še vedno velja (Palacios-Cena idr., 2016, str. 474).

Tudi raziskava, ki so jo opravili Brown idr. (2016) je potrdila, da je odločitev za sklenitev nove partnerske zveze pogostejša pri ljudeh, ki so prejšnjo partnersko zvezo zaključili z ločitvijo kot pa s smrtjo partnerja. Pri ženskah je ponovna zveza v primeru razveze trikrat verjetnejša kot v primeru vdovstva. Pojavnost je pogostejša tudi pri moških, saj se je kar 42,9 odstotka intervjuvanih ločenih moških odločilo za ponovno skupno življenje ali poroko, medtem pa se je za ta korak odločilo le 24,3 odstotka ovdovelih moških.

1.2.3. Spremembe v partnerstvih v starosti

Spremembe v partnerskem odnosu v starosti morda zasledimo že s pogledom na statistiko. V ZDA se je leta 1980 razvezalo 84.000 oseb po 50. letu starosti, v letu 2010 pa se je po 50. letu razvezalo 643.000 ljudi (Brown, Lin, Hammersmith, Wright, 2016, str. 2).

Brown idr. (2016) v svojem delu navajajo tudi Brown in Lin (2012), ki sta prišla do zaključkov, da se v ZDA danes kar eden od štirih ljudi po petdesetem letu loči. Odstotek ločitev nad starostjo petdeset let se je od leta 1990 kar podvojil.

Spremembe je moč pripisati spreminjajočemu se kulturnemu pomenu poroke, ki se je v zadnjih desetletjih bolj individualizirala, zaradi višje pričakovane starosti pa se

posamezniki očitno lažje odločijo za prekinitev nefunkcionalnih razmerij (Brown idr., 2016). Po drugi strani pa Baire v svojem delu iz leta 2007 (Brown idr., 2016) razloge za večje število razvez vidi v bolj samostojni vlogi ženske, ki ni več zgolj gospodinja, pač pa večinsko finančno neodvisna.

Na slovenskih tleh nisem zasledila literature, ki bi poleg poročenega in ovdovelega statusa, osebe v razmerju ali samske osebe navajal druge oblike partnerstva v starosti. Vendar pa se je v raziskavi večkrat izrazil vidik družabništva med dvema osebama, definicijo katerega sem našla v nizozemski raziskavi. De Jong Gierveld (2004, str. 236) družabništvo opisuje kot sobivanje neporočenih partnerjev. Poudarek je na življenju skupaj – narazen, kjer partnerja ohranjata ločena gospodinjstva in finance, skupaj pa preživljata določen čas v smislu izletov, srečanj. Spremembe v oblikah partnerstva so relevantne ne le za staro, ampak pa tudi mlado populacijo in predstavljajo neko srednjo pot v partnerstvih, s čimer se postavljajo nasproti tradiciji (prav tam). Z zmanjševanjem tradicionalnih vrednot bomo v prihodnosti lahko pričali porastu takih družinj.

1.2.4. Spolnost (v starosti)

Staranje sicer lahko spremeni nekatere značilnosti primarnih človeških potreb, vendar jih ne odzame. To so pokazali tudi izsledki raziskave, opravljene z ljudmi, starimi od 62 do 95 let, kjer je bilo ugotovljeno, da se potreba po spolnosti pri večini ni spremenila (Rooney in Wallace Kazer (2015). Nedopustno je sklepati, da spolnost ni pomembna ali ni prisotna tudi v starosti.

Northurp (2015, str. 200) piše, da smo že od samega začetka narejeni za čutni užitek in nadaljuje: »Na najosnovnejši ravni se naše celice spominjajo energije stvarjenja, prijetne življenjske sile, ki nas ohranja pri življenju in zaradi katere je življenje vredno živeti.«

Spolnost je vsekakor pomemben vidik odraslega življenja in staranja, kar potrjujejo mnogi avtorji, ki pravijo, da potreba po fizičnem izkazovanju bližine in navezanosti z leti ne upada (Nathanson in Tirrito, 1998; Palacios-Cena idr., 2016). Enako potrujeta Machieu in Gastmans (2014, str. 1892), ki se navezujeta na podatke WHO (2006), ki kažejo, da je spolnost ena izmed temeljnih človeških potreb, ne glede na človekovo starost. Rooney in Wallace Kazer (2015) zapisano dopolnjujeta z izsledki raziskave opravljene z osebami starimi od 62 do 95 let, pri čemer sta ugotovila, da se pri večini potreba po spolnosti ni spremenila.

Ob erotični plati ljubezni je po navadi prva asociacija najbolj reprezentativna oblika slednjega spolno občevanje, torej spolni odnos z ali brez uporabe kontracepcije, tudi analni seks, vendar pa Pan (2007) presega te poglede in zajema tudi oralni seks, božanje, poljubljanje, drgnjenje in fantaziranje. Torej vključuje tudi prakse, pri katerih reprodukcija ne igra vloge, ne gre za neposreden stik s spolnimi organi.

S takimi praksami se izkazuje naklonjenost, posameznik pa se počuti privlačno (Palacios-Cena idr., 2016). O seksualnih praksah lahko govorimo tudi pri vseh oblikah, kjer ne pride do spolnega občevanja, kjer imajo večjo vlogo psihična razsežnost, duhovne potrebe in čutne ter nagonске potrebe. Pri starih ljudeh lahko v ospredje prihajajo druge oblike spolnih praks, ki prav tako zadovoljujejo spolne potrebe. Taka izkušnja je lahko zelo čustvena, nežna, zadovoljujejo se potrebe po sprejetosti, pripadnosti in povezanosti, deli se toplina in ustvarja povezanost z otipavanjem, gledanjem in pogovorom (Pan, 2007, str. 19). Morris (2004, str. 97) izkušnjo spolnega akta v starosti označi za bolj specifično, saj v ospredju nista le strast in reprodukcija, pač pa je globlji pomen, moč najti v bližini in intimnosti. Z navajanjem avtorjev, ki opisujejo tudi druge oblike spolnih praks, ne izključujem spolnega občevanja starih, temveč le predstavljam zgolj več vidikov spolnosti oziroma enakovredno obravnavam vse.

Biološko staranje lahko v nekaterih primerih spremeni tudi značilnosti spolnega življenja, zato obravnava tudi to tematiko. Spolni akt je lahko daljši, potrebnega je lahko več časa za vznburjenje, ženske lahko potrebujejo več pomoči pri navlažitvi. Kot zaviralci spolne sle lahko občasno delujejo tudi določena zdravila, alkohol ter bolezenska stanja (Pečjak 2007). V jeziku sprememb, ne izgub, piše Nato (2012), ki je z raziskavo opravljeno leta 2001 odkril, da je erotična ljubezen v starosti lahko doživeta enako intenzivno pri starih, mladih ali osebah v srednjih letih.

Do sprememb v spolnih praksah lahko namreč pride bodisi zaradi normalnih ali bolezenskih sprememb (Ribes, Gaucher, Abiras in Leyral, 2008), šele pogovor in raziskava pa lahko določita, kateri izmed slednjih je pri posamezniku prisoten. V svojem delu ne želim poudarjati razlik med mlajšimi in starejšimi na področju ljubezni, spolnosti in spolnih praks, želim pa poudariti spremembe, kljub temu, da mnogi avtorji podajajo drugačne predpostavke.

Zaradi družbene tabuizacije vidika spolnosti starih ljudi se nekateri avtorji takim praksam naproti postavljajo z radikalnimi mnenji. Giddens (2000, str. 163) povzema Reicha (1972),

ki spolnost postavlja nasproti oblastem in režimu ter pravi, da je slednja lahko naš glavni vir sreče. Predlaga, da bi ljudje morali postati odprto srečni v svoji ljubezni, kar bi lahko dosegli z reformo značaja množic, ki konstantno zatira libido, predvsem v primerih spolnih praks, ki ne služijo reprodukciji. To je ideja, ki jo navajam, ker spodbuja radikalno mišljenje in se postavlja nasproti zatiranju spolnim praksam v starosti, ki naj bi izgubljala vlogo zaradi pomanjkanja reproduktivne vloge.

Enako so ugotovili Darnaud idr. (2013), ki so opravili raziskavo v dveh negovalnih bolnišnicah, kjer so bili nameščeni stari ljudje. Vprašalnike so razdelili pripravnikom bolničarjem, rezultate pa so ovrednotili na podlagi njihovih opazovanj. Vprašalnik je obsegal teme od naslavljanja s seksualnimi nadimki do božanja, držanja za roke ter drugih kretenj, ki nakazujejo bodisi naklonjenost do pripravnikov bodisi do drugih. Rezultati raziskave so jasno pokazali, da potreba in želja po spolnosti ostajata tudi po tem, ko je oseba sprejeta v negovalne bolnišnice oziroma dom za stare ljudi. Da so spolne potrebe še vedno žive pri starih ljudeh, so potrdili z neposrednim vprašanjem o slačenju osebe s pogledom. Uporabili so prav to frazo, z obrazložitvijo, da je to dlje trajajoč pogled, ki nakazuje spolno poželenje. Kar 94 odstotkov pripravnikov je potrdilo, da je bilo temu dogodku priča, to pa so razlagali kot skrito spolnost v domovih za stare ljudi. Na tej točki se sprašujem, zakaj je spolnost starih ljudi skrita? Morda zaradi izogiba oznaki odklonskosti?

Da je spolnost v starosti še kako pomembna, kažejo raziskave, ki sta jih izvedla Katz in Marshall (2003) in jih navajata Montemurro ter Siefken (2014). Dokazala sta namreč, da upad v spolnih praksah zmanjšuje pozitivne plati starosti, saj poželenje pomaga starim osebam pri občutkih vključenosti v družbo in pri osebni zadovoljstvu. Wright, Jenks in Demeyere so v raziskavi leta 2017 (str. 4) dokazali, da pri kognitivnih testih boljše rezultate dosegajo osebe, ki so spolno aktivne, kakor osebe, ki niso. Boljši rezultati so se pokazali predvsem pri vidnih percepcijah in tekočem izražanju. S pogostejšimi spolnimi akti pa je povezana tudi stopnja dopamina, ki vpliva na boljši spomin.

Videtič (2011, str.183) je resda pisal o smrti, vendar zaradi enake tabuizacije teme njegovo pisanje navezujem na novonastala partnerstva in spolnost v starosti. V preteklosti je bil odnos do smrti drugačen. Večja umrljivost je bila prisotna med otroki, več ljudi, predvsem starih, je umiralo doma. S tem je bila tema smrti v vsakodnevem življenju bolj prisotna. Danes smo priča izolaciji umiranja, ki je pomaknjeno v institucije in je nasploh manj

vidno. Podobno je tema spolnosti in novonastalih zvez v starosti izolirana tema, še ena izmed tem s področja starih ljudi, ki je porinjena v sfere zasebnega, kar pa v nobenem primeru ne odvzame ali izbriše pojavnosti.

Posledice zakrivanja teme spolnosti v starosti in njeno tabuiziranje so vidne v rezultatih raziskave (Rooney in Wallace Kazer, 2015, str. 256), ki sta ugotovila, da polovica sogovornikov, starih ljudi, z nikomer ni spregovorila o spolnih težavah. Stari ljudje se pogosto izogibajo temi in si želijo, da osebje (v primeru institucionalne namestitve) načne tematiko spolnosti.

Menim, da so intimne prakse v starosti tema, ki bi jo bilo treba osvetliti za boljše razumevanje tako starih ljudi kot potencialnih stisk, ki bi jih zaradi prezrtosti teme lahko imeli.

1.2.5. Vloga družine v (novih) partnerstvih v starosti

Starost v družini potrebuje novo razumevanje, postanek in pregled drugačnosti obdobja, skupno iskanje dobrih sprememb ter dogovarjanje za pridobitev razvidnosti izkušnje in nove odgovornosti (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 75-76). Ramovš meni, da družina predstavlja naravno socialno mrežo, ki človeku (2013, str. 189-190):

- »pomaga, da uspeva, zadovoljuje svoje potrebe, ustvarja in napreduje;
- postavlja v življenju pravila igre za družbeno sožitje;
- preseje njegovo vedenje in ravnanje v družbeno sprejemljive in nesprejemljive vloge;
- nudi varstvo pred pomanjkanjem in nevarnostmi, čeprav mu s svojimi omejitvami povzroča tudi nevšečnosti;
- v trenutku njegove težave pomaga, da ne propade.«

V samem citatu sicer vidim preveč dramatizacije in odsotnost socialnodelavskega jezika (človek namreč ne propada), vendar se mi zdi, da oriše pomen družine. Z navajanjem prikazujem, da ima lahko družina, celica, v katero je človek vpet, vpliv tudi na novonastale zveze. Avtor navaja, da lahko družina označi dejanja starega človeka za sprejemljive ali nesprejemljive in da mu obenem pomaga, četudi ta pomoč povzroča potencialno stisko za človeka.

Po Cicerelli (2010, str. 197) so v mladosti najtesnejše vezi sklenjene s partnerji, starši, prijatelji, brati ali sestrami, medtem ko se hierarhija odnosov v starosti lahko spremeni in kot glavne osebe, na katere je človek navezan, postanejo prav odrasli otroci (predvsem v primeru izgube partnerja). Enako dejstvo so odkrili v Sloveniji. Po podatkih, pridobljenih s kvalitativno in kvantitativno raziskavo (Šadl, Hlebec, 2009, str. 252), so prevladujoči viri opore starega človeka družinska in sorodstvena omrežja. Pomen je moč videti predvsem, ko star želi deliti zaupne informacije in potrebuje pogovor. S tem družina oziroma najtesnejše vezi človeka pridobijo terapevtsko vlogo pri reševanju ali zadovoljevanju potreb.

Vstop v novo partnersko razmerje v starosti je vidik, ki lahko zadeva tudi družino. Ker je starost pogosto videna kot obdobje izgub, lahko zmanjševanje pomena samostojnega odločanja s strani družine povzroči trenja zaradi odločitev starega človeka. Ččinovič Vogrinčič (2006, str. 78) sicer piše o starših, vendar se lahko zapisano nanaša tudi na enega starega človeka: »Ohranitev generacijskih razlik zdaj pomeni, da zavestno ohranjamo spoštovanje in dostojanstvo staršev, ju vedno znova ubesedimo sebi in njim.«

Poudarja se ohranjanje generacijskih razlik, s čimer je starš zmeraj starejši, bolj izkušen, zato so odločitve, vezane tudi na nova razmerja, povsem v njegovi domeni.

Vendar pa, ko se stari ljudje odločijo za novo partnersko zvezo, tvegajo izgubo ali poslabšanje odnosov z otroki in prijatelji, to je izraziteje, če odločitev za partnerstvo vključuje tudi selitev, preselitev iz družinskega doma ali združitve več gospodinjstev (De Jong Gierveld, 2004, str. 237). Po drugi strani pa je Lin (2008, str. 123) ugotovila, da odrasli otroci ločenih mater nudijo enako mero opore, kakor otroci ovdovelih. Izsledki raziskave obenem navajajo, da kljub temu, da imajo razveze in nova partnerstva sklenjena v starosti dolgotrajnejše spremembe, so otroci vseeno pozitivno naravnani na pomoč materam, v kolikor jo potrebujejo. Očetje so po drugi strani deležni večjih razlik v odnosu z odraslimi otroki. Te se pojavljajo predvsem pri nudenju pomoči med ločenimi in ovdovelimi očetmi, saj drugim v primeru izgube nudijo več pozornosti in pomoči.

1.3. Diskriminacija in tabuizacija izkušnje starosti

1.3.1. Diskriminacija starosti

Govor o starosti pogosto spremlja beseda izguba namesto sprememba. Prav zato je enostavno prezreti teme kot so novonastala partnerstva v starosti, strast, ljubezen in spolnost starih ljudi, saj so ti pojmi pogosto obravnavani kot naravna izguba. Starost je zato obdobje, ki ga je relativno enostavno diskriminirati, tabuizirati in odrivati na rob družbe.

Tabuizacija starosti je vidna preko porivanja starosti in družbenega govora o starosti na rob družbe. Z vzponom kapitalizma in z vedno hitrejšim življenjskim tempom je bil narejen premik v smeri vrednotenja ljudi zgolj po njihovi namembnosti. Opazno več je prekarnega dela, oblik dela, ki ne vključujejo zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja, s čimer se še jasneje izraža misel torej vrednotenje življenja v obdobju, ko si zmožen dela in mlad, ko si star, pa je situacija precej drugačna, saj si staranje lahko privoščijo samo bogati (Bez nec, 2007).

Tabuizacija in odrivanje starosti ter aktivnosti, povezanih s tem obdobjem, četudi tako vsakdanjih, poteka postopno, skorajda nevidno. Zelo nazoren primer odrivanja starosti in odsotnost prepoznavanja tega obdobja ter ljudi v njem kot dragocenih, je denimo zmanjševanje pokojnin.

Podatki iz leta 2012 kažejo, da je imelo 202.000 upokojencev pokojnino manjšo od 500 € (Kožu h Novak, 2012, str. 9). Število prejemnikov tako nizkih zneskov se je zmanjšalo, saj je bilo po podatkih ZPIZ novembra 2016 (str. 8) pod to mejo okoli 102.000 ljudi. Pokojnine pa se sicer letno še vedno zmanjšujejo z negativnim odstotkom rasti (prav tam, str. 7).

Z nepriznavanjem teme partnerstva in spolnosti v starosti ter z istočasno tabuizacijo pojavov v starosti odmikamo in zanikamo svet starih ljudi, obenem pa dopuščamo enako vedenje v prihodnosti.

Vlogo socialnih delavcev pri ravnanju s tabuji vidim v senzibilnosti odkrivanja takih praks in aktivni drži za enakovredno obravnavanje starosti. Na tem mestu in v tej drži kritično vrednotim Kodeks etike socialnih delavcev in delavk Slovenije (2006, str. 3), kjer je v prvem odstavku 6. člena zapisano:

»Delo socialne delavke/delavca mora biti antidiskriminatorno usmerjeno, kar pomeni:

- da pri svojem delu uporabnikov ne sme izključevati, omejevati ali zapostavljati na podlagi rase, barve kože, spola, narodnostnega ali etničnega porekla, gmotnega in družbenega položaja, življenjskega stila, seksualne, verske ali idejne usmerjenosti, morebitne socialne označenosti, zmanjšanih duševnih oziroma telesnih sposobnosti.«

Socialno delo, veda, ki bi morala biti občutljiva in antidiskriminatorna do vseh skupin ljudi, do vseh osebnih okoliščin, v šestem členu kodeksa pozablja na omembo kakršnegakoli antidiskriminatornega dela s starimi ljudmi. Kot okoliščina oziroma značilnost, na podlagi katere je nedopustno vsakršno razlikovanje, je starost povsem izpuščena.

Varstvo pred diskriminacijo na podlagi osebnih okoliščin pa določa Zakon o varstvu pred diskriminacijo (2016), kjer je v prvem členu zakona navedena tudi starost – varstvo ne glede na osebno okoliščino.

Ustavni zapis podpira Amsterdamska pogodba, s katero so se države članice leta 1997 zavezale k preprečevanju vsakršne izmed šestih diskriminacij: rasne oziroma narodnostne, invalidnostne, verske oziroma diskriminacije na podlagi prepričanja, spolne in navsezadnje starostne (Kuhar, 2009, str. 14). Diskriminacija je definirana kot praksa, ki posamezniku ali skupinam odvzame uživanje svoboščin in pravic. S tem so diskriminirane osebe v simbolnem ali fizičnem smislu odrinjene na rob in postavljene v slabši položaj v primerjavi z drugimi (prav tam).

1.3.2. Stereotipi, povezani s starostjo

Z diskriminacijo tesno povezan pojem so stereotipi. Če je diskriminacija neprimerno ločevanje, so stereotipi preveč posplošen pogled na svet. Za razumevanje stereotipov, njihovo tipizacijo in kasnejšo razpravo, povzemam definicijo Kuharja (2009, str. 36), ki piše, da stereotipi ne upoštevajo individualnih razlik med posamezniki, pač pa so to sodbe, ustvarjene na osnovi delnih in površinskih informacij. Ker so sodbe preveč tipizirane, je z njimi enostavno spregledati raznovrstnost sveta, izkušnje. Prav stereotipi so tisto orodje, ki nam pomaga pri vzpostavljanju heterogenosti sveta in povezovanju kompleksnih informacij v celoto.

Šadl (2007) navaja, da stari ljudje v izražanju svojih čustev pogosto niso več svobodni, saj so emocionalne izbire za njih kulturno vnaprej določene. Doživljanje in izražanje strastnih čustev ljubezni ali čustev, vezanih na spolnost, so nekateri izmed vidikov, ki se jih od starih ljudi ne pričakuje.

To pa nikakor ne pomeni, da stari ljudje zaradi družbene konstrukcije ta čustva izgubijo, v primeru izražanja slednjih lahko pride do napetosti med starimi ljudmi, ki ta čustva imajo in družbo, ki ta čustva zanika. Zdi se, da v nobenem drugem obdobju ni tako močnega predpisanega družbenega konstrukta kot v obdobju starosti. Stari ljudje naj bi sledili starosti primernim vedenjem, svoji vlogi.

Montemurro in Siefken (2014) neformalne predpise o spolnem vedenju razumeta kot socialna pravila, ki naj bi posameznik s svojimi primernimi dejanji zasledoval, da bi v zameno izvil pričakovane čustvene potrditve.

Obravnavana tema je tako specifična, da so lahko tvorci stereotipov tudi stari ljudje. Znani so primeri, ko so stari ljudje poprijeli za držo, da je spolnost samo za mlade, da spolne prakse niso pomembne ali primerne za stare ljudi (Palacios-Cena idr., 2016). Zmotno spoznavanje okolice preko stereotipov je na žalost pogosta praksa.

Stereotipi so po eni strani sredstva iskanja stičišč izkušenj oseb, po drugi strani pa pozabljajo prav na individuum in kot piše Žvegljč (2008), imajo stereotipi funkcijo poenostavljanja sveta, ustvarjanja utemeljenih in neutemeljenih sodb in primarno nastajajo na mikro ravni. V kolikor pa se mikro ideologije pretvorijo v vladajoče ideologije na družbeni ravni, potem predsodki postanejo temelj grajenja nadaljne politike. Mali (2013) socialno delo s starimi ljudmi vidi na treh ravneh – mikro, mezo in makroravni. V kolikor bi se stereotipi, ideologije pretvorile iz mikro na makroraven, bi morali fokus dela na makroravni še močneje nameniti tudi socialni delavci.

1.3.3. Odnos do (ženskega) spola

Še nekaj na prvi pogled tako osnovnega, kot je denimo družbeni spol, ni nič več kot skupek stereotipov in prepričanj, pridobljenih iz različnih obdobj življenja, o tem, kaj je v vlogi nekega biološkega spola pravilno in kaj ne. Pojmovanje spola je tesno vpeto v normative (Pan 2007, str. 8). Zelo viden stereotip je ženska vloga. Po Pečariču (2003) so glavne vloge ženske biti mati, gospodinja in žena. V Španiji, izrazito katoliški državi, so v raziskavi ugotovili, da so ženske spolnost pogosto obravnavale kot del nalog žene, ki je

bila poslušna in katere želje so bile pogosto sekundarne in neizražene (Palacios-Cena idr., 2016, str. 474).

Vloga matere je izrazita, dokler so otroci majhni, ko pa se odselijo, se prej večinska vloga zmanjša. Ko se ženska, žena, mati postara, se pogosto prevesi v aseksualno bitje, ki v različnih medijskih reprezentacijah ni opevana, saj je obravnavana kot nedostojna in neprimerna za kazanje svojega telesa in predstavljanje le-tega kot predmet poželenja. Ustvari se predpostavka oziroma stereotip, da je vsaka povezava s spolnostjo stroga tabu tema, nekaj neprimerne in odvečnega (Pečarič, 2003, str. 9). Pisanje Pečariča kritično ocenjujem, saj zaznavam, da so to še vedno večinski nazori starejših generacij, ko je bilo življenje drugačno. Več je bilo velikih družin, kjer nekateri otroci niso imeli možnosti za izobraževanje kot danes. Zaradi avtonomije žensk in njihovega vstopa na trg delovne sile predvidevam, da bodoče ali naše generacije ne bodo imele enakih nazorov. Seveda pa so to samo predvidevanja, za potrditev katerih bi bila v prihodnosti potrebna raziskava.

Če se vrnemo na trenutni pogled družbe na stare ženske kot aseksualna bitja, lahko ženskam odvzame občutek privlačnosti oziroma vcepi prepričanje, da morajo prevzemati držo, pri kateri jih spolnost ne zanima (Montemurro in Siefken, 2014: 36). V kolikor družba zazna spolne potrebe s strani ženske, ki za to ni več najbolj normativna, ustvari frazo, s katero si svet poenostavi in na novo osmisli. Prav od tu izraz, ki je v javnosti vedno bolj slišan in sicer *cougar* oziroma poslovenjena verzija *plenilska mačka na mlajše moške*. Ta izraz lahko po eni strani predstavlja ločeno žensko, po drugi strani pa v družbeni kontekst vnaša informacijo, da imajo ženske spolne odnose tudi po 40. letu (Montemurro in Siefken, 2014, str. 35).

Spolnost žensk je tema, ki je v zgodovini zelo socialno in kulturno določena s patriarhalno družbo, v kateri je bilo izražanje ženske spolnosti omejeno (Palacios-Cena idr., 2016), to pa dopolnjujeta Montemurro in Siefken (2014, str. 37), ki pravita, da živimo v družbi, ki spodbuja heteronormativne konstrukcije - moški so aktivni iskalci spolnih praks, ženske pa so v tem procesu pasivne. Wright idr. (2017) so v svoji raziskavi intervjuvali ljudi, stare od petdeset do trinosemdeset let in odkrili, da obstaja zelo vidna povezava med pogostostjo spolnih odnosov in spolom, saj so vse v raziskavo zajete ženske dejale, da v zadnjem letu niso bile spolno aktivne. Na tem mestu se sprašujem, če so rezultati vezani na družbeno konstrukcijo ženske v starosti.

Za razumevanje starosti, njenih značilnosti in občutkov, ki so vselej prisotni, povsem novi ali pa v tem obdobju znova privrejo na plano, pa moramo razumeti tudi vpliv družbe.

Živimo v družbi, kjer so družbena pričakovanja do ženske določena bolj strogo kakor za moške. Ženska je v primeru tako oklicanih neprimernih praks hitreje deležna neformalnih sankcij in zgražanj kakor moški. Škerjanec (2003, str. 14) pojasnjuje, da je današnja kultura organizirana po meri zdravega, svetlopoltega, trideset let starega moškega predstavnika. Vsi, ki to niso v večjem ali manjšem obsegu, doživljajo diskriminacijo, torej omejen dostop do dobrin, ki naj bi bile namenjene vsem članom skupnosti. Sprašujem se, ali gre za ponotranjanje družbeno predpisanih vlog z namenom pripadnosti in v izogib oznake odklonskosti.

1.3.4. Tabuji do starosti v skupnosti

Ker nas že od otroštva učijo, kdaj izražati katero čustvo, sta ravno vzgoja ter nadzor družbe pogosto tista, ki nam preprečujeta nasprotovanje družbenim konstrukcijam, na drugi strani pa prihaja do skrivanja in maskiranja z namenom izogiba oznaki čustvene odklonskosti (Šadl, 2007, str. 17). Odprtost v medijskem kritiziranju oziroma pripisovanju negativnih konotacij spolnim praksam v starosti ima lahko velik vpliv tudi na družbeno sprejemljivost takega govora (Montemurro in Siefken, 2014, str. 37).

Montemuro in Siefken (2014) navajata tudi Simon in Gagnon (2003), ki pravita, da je pomembno razumevanje o prepričanjih, ki definirajo primerno izražanje spolnih praks z namenom spreminjanja ideologij, tudi ker norme diktirajo obnašanje.

Domovi za stare naj bi nadomeščali domačo oskrbo, a namestitev v institucionalnih okoljih vseeno ni povsem enaka domači. V negovalnih domovih so odkrili kar nekaj preprek pri izkazovanju spolnega vedenja, bodisi s strani stanovalcev, pomanjkanja zasebnosti, odnosa negovalcev in podobno (Palacios-Cena idr., 2016, str. 471). Omejitve za izkazovanje in kazanje novonastalih zvez v domovih predstavlja tudi odnos zaposlenega osebja, ki lahko informacije o odnosih predaja sorodnikom oziroma sodelavcem z obrekovanjem (prav tam). Obenem so domovi za stare ljudi institucije, v katerih navkljub uveljavljanju socialnega modela ostajajo zakoreninjene značilnosti medicinskega modela in v katerih sta skrb za varnost in izvajanje nege nad vsem drugim (prav tam).

Darnaud, Sirvain, Igier in Taiton (2013, str. 97) menijo, da so domovi za stare ljudi institucije, v katerih je zaposleno večinoma medicinsko osebje. Oskrba je na prvem mestu,

spolnosti in z njo povezani občutki pa sekundarni, saj je telo depersonalizirano, s čimer se izgubi osebnost osebe in se osredotoča le na telo, organe, ki potrebujejo pomoč oziroma obravnavo.

1.4. Prispevek socialnega dela k izkušnjam ljubezni v starosti

Socialno delo spodbuja spremembe v družbi, reševanje problemov v medosebnih odnosih, deluje v smeri opolnomočenja in podpore osebi pri dobrem počutju. S souporabo vedenjskih teorij, teorij o socialnih sistemih, socialno delo deluje tam, kjer so ljudje v interakciji z okoljem (The Irish Association of Social Workers, 2011).

Socialno delo je v svojem bistvu namreč ustvarjanje možnosti, raziskovanje življenjskih svetov uporabnikov in dopuščanje ljudem, da so, kar so (Flaker, 2012), zelo podobno pa piše Mali (2013), saj pravi, da je poslanstvo socialnega dela povečanje sposobnosti in zmožnosti starih ljudi za soočanje in premagovanje težav.

Povezava novonastalih zvez v starosti in socialnega dela na prvi pogled morda ni najbolj jasna, vendar menim, da je za celostno podporo in pomoč človeku potrebno znanje o čim več okoliščinah, ki lahko starega človeka bodisi spravljajo v stisko ali pa so njegovi viri moči. Socialno delo kot podpora človeku išče vire moči in jih uporablja v pomoč uporabniku.

Sprejemanje različnih resničnosti zahteva razširitev pogleda, s katerim lahko povežemo navidez nepovezane dogodke, s čimer ustvarimo prostor za ustvarjanje novega sveta drugačno mislečih (Flaker, 2012). Eden izmed virov moči iz novonastalih zvez je dejstvo, da tesni odnosi, v katerih vlada sreča, predstavljajo zaščito pred stresom in odlično podporo zdravju (Määttä, 2011, str. 22).

Pomen pozitivnih čustev se odraža v osebni psihofizični počutju, pozitivna čustva pa vplivajo tudi na druge pozitivne procese. Pozitivna čustva nevtralizirajo učinke negativnih, povezujejo jih s pozitivno samopodobo in samospoštovanjem. Osebe s pozitivnimi emocijami se bolje prilagajajo socialnemu in fizičnemu okolju (Kovačev 2004). Socialni delavci lahko zatorej z zavedanjem o podanem viru moči delamo v smeri omogočanja pozitivnih čustev kot partnerji, kakor opominja Mali (2013, str. 63): »[...] stari ljudje niso zgolj pasivni prejemniki pomoči, temveč so oblikovalci in ustvarjalci kakovostnega življenja v zadnjem obdobju človekovega življenja.«

Pri svojem delu si moramo prizadevati za razvoj in utrditev antidiskriminacijske prakse (Thompson, 1995: 276-279). Slednja ima učinek prevpraševanja samoumevnih predpostavk in opuščanja negativnih, nepravičnih verovanj. Z antidiskriminacijsko prakso se odmikamo od diskriminacije in zatiranja, obenem pa prepoznavamo pomen raznolikosti in se tako umikamo preozki perspektivi. Socialni delavci se moramo preko antidiskriminacijske prakse osredotočiti na skupne elemente zatiranja, pri svojem delu pa se moramo aktivno odmikati od čezmernega poenostavljanja in reduciranja kompleksnega, večplastnega pojava. Ta praksa dela opozarja, da se kot strokovni delavci ne smemo zadovoljiti z enostavnim in posplošenim pogledom večplastnega niza pojavov. Raba jezika mora pri našem delu postati pojem, na katerega smo pozorni, uporabljati moramo govor, ki ne diskriminira. Z roko v roki z antidiskriminacijsko prakso se moramo kot socialni delavci opremiti za razvoj socialnega dela, ki bo temeljilo na enakopravnosti, socialni pravičnosti in vztrajnemu nasprotovanju zatiranja.

Po daljšem obdobju direktnega socialnega dela je Flaker (2012, str. 119-120) sestavil vodila, ki sovpadajo z antidiskriminacijsko prakso s strani Thompson (1995), obe pa nas kot socialne delavce usmerjata pri delu.

Navajam nekatera vodila po Flaker (2012). Prvo je *zagovorniška drža*. Krepi in nudi moč ljudem za prevzem nadzora nad svojim življenjem, moč je dana njim. *Etika aktivnega upora* razgalja različne oblike diskriminacije in zatiranja ter trdi, da se je proti takim praksam potrebno boriti. Upira se stigmatizaciji, poniževanju in razvrednotenju. Logika izključevanja je pri delu popolnoma izključena. S svojim delom obenem deluje v smeri onemogočanja, da bi do krivd sploh prihajalo. Pri socialnem delu *zavrača poskuse redukcije oseb na nalepke*. Človeka priznava v popolnosti, priznava njegovo voljo, besedo, želje in dejanja. Spodbuja *socialno delo, ki stopa v skupnost*, se približuje človeku in njegovemu okolju, izhaja iz perspektive uporabnika iz konkretne življenjske situacije. Dostojanstvo osebe vseskozi ohranja s soustvarjanjem rešitev. Pomaga pri ustvarjanju novih življenjskih zgodb, v kolikor to uporabnik potrebuje.

Antidiskriminacijska praksa mora predstavljati aktivno držo, ki jo moramo socialni delavci zavzeti, navkljub morebitnim zakoreninjenim diskriminatornim praksam (Thompson, 1995, str. 276).

Socialno delo je delo z ljudmi za ljudi, s svojim delom lahko v primeru potreb nudi zaščito ljudem. Ugotovljeno je bilo, da so odrasli otroci v življenju stare osebe hierarhično med

najvišjimi osebami. V primeru sklenitve novega partnerstva v starosti pa se ti odnosi lahko skrhajo. Vloga socialnega delavca v tem primeru je izboljšanje interakcij med starim človekom in drugimi ljudmi, bodisi družino ali širšim socialnim okoljem (Mali, 2007, str. 7). Vlogo socialnega delavca dopolnjuje Flaker (2003, str. 16) s pisanjem o vrednotah, pomembnih zanj. Piše, da je za socialnega delavca nujno zavedanje o svobodi posameznika, njegovi enkratnosti, pravicah, svoboščinah in samodeterminaciji. Po drugi strani pa je njegova vloga v preseganju krivic, v solidarnosti in dolžnosti socialnega delavca k pomoči. Pri svojem delu ne sme stigmatizirati, aktivno mora biti proti diskriminaciji, ceniti mora razlike in različnost, pustiti mora prosto izbiro in možnost samokreacije življenja uporabnika.

2. Problem

Namen magistrskega dela je odpreti temo novonastalih partnerstev v starosti znotraj socialnega dela ter stroko spodbuditi k razmišljanju o raznovrstnosti izkušnje starosti. Odstreti želim teme partnerstva v starosti ter vidik slednjih umestiti v prakso socialnega dela.

Odkriti želim, če se čustvovanje skozi življenjska obdobja spreminja ter raziskati vpliv družbe oziroma skupnosti na izkazovanje ljubezni v starosti.

Namen magistrskega dela je obenem odkriti pomen intimnosti za stare ljudi ter kakšne informacije v zvezi s to temo dobivajo od skupnosti.

Cilj raziskave je pridobitev informacij o novonastalih zvezah ter o pogledu družbe na ljubezen v starosti, zanima me, če z vidika družbe obstajajo ovire za razvoj partnerske zveze med starimi ljudmi.

Pridobiti želim informacijo o virih moči, ki jih partnerstva prinašajo za stare ljudi.

Opravljenih je bilo veliko raziskav na temo partnerstev v starosti, vendar so se le redke posvečale pomenu, obstoju in raziskavi novonastalih zvez v starosti. Tudi vidik družbe je bil pogosto naveden le postransko.

V magistrskem delu bom odgovorila na vprašanje, kako lahko novonastale veze prispevajo k dobrobiti posameznika. Pojem dobrobiti sem razdelila na blaginjo, čustvene in socialne plati zveze.

Raziskovalna vprašanja mojega raziskovalnega dela so:

1. Kakšen pomen ima partner na življenje človeka v starosti?
2. Kakšne spremembe v življenja starih ljudi prinašajo novonastale zveze?
3. Do kakšnih sprememb prihaja v starosti pri čustvovanju?
4. Kakšen vpliv ima skupnost na novonastale zveze in ljubezen nasploh v starosti?
5. Kako stari ljudje razumejo intimnost in kakšen je prevladujoč pogled na intimnost v starosti?

3. Metodologija

3.1. Vrsta raziskave

Opravljen raziskava je kvalitativna, saj sem podatke zbirala preko poglobljenih intervjujev z ljudmi, starejšimi od 65 let. Značilnosti kvalitativne raziskave so, da so besedni opisi ali pripovedi, zbrani v raziskovalnem procesu, obdelani na beseden način, ki ne vključuje uporabe merskih postopkov, ki dajo števila oziroma brez operacij s števili (Mesec, 2009, str. 9). Kvalitativna raziskava ima značilnost raziskovanja vsakdanjih težav in stisk ljudi. Probleme raziskuje preko odprte drže do raznolikih podatkov (Mesec, 2007). Za tako vrsto raziskave sem se odločila, saj želim obravnavano temo spoznati skozi pripovedi, orise občutkov uporabnikov. Upam, da bom s pomočjo zgodb ljudi prišla do zaključkov, ki bodo pomagali k razumevanju starosti nasploh.

Obenem pa je raziskava, glede na stopnjo v procesu raziskovanja eksplorativna, teoretična, saj je vključevala pregled literature s povezavo z dosedanjimi spoznanji in deskriptivna, kajti pregled literature je bil opravljen pred začetkom raziskovanja (Mesec, 2009).

Raziskava je glede na odnos do neposrednega gradiva empirična, kajti gradivo bom pridobila z neposrednim spraševanjem.

3.2. Merski instrumenti in viri podatkov

Raziskovalni del obravnavane teme bom opravila s pomočjo polstandariziranega vprašalnika, ki je v prilogi 1. Ker gre za kvalitativno raziskavo, bodo postavljena vprašanja odprtega tipa, kar pomeni, da ne bodo podana vnaprej, s čimer bo imela osebam omogočeno prosto odgovarjanje na vprašanja s povsem njihovim pogledom (Mesec, 2009).

Prvi del vprašalnika sprašuje po generalnih, za potrebe raziskave pomembnih okoliščinah. Te okoliščine so spol, namestitev v domu ali instituciji ter njihov poročni status. Preostanek vprašalnika pa je direktno vezan na raziskovalna vprašanja.

Ker se teme v raziskavi prepletajo, jih v vprašalniku nisem tematsko razdelila (pogled družbe, ljubezen v starosti), pač pa sem jih znotraj vprašanj povezala.

O vplivu novovastalih zvez v starosti sprašujem v tretjem vprašanju. Tu sogovornikom dajem možnost za povsem njihovo definicijo vpliva, svoje raziskovalno vprašanje pa dodajam šele, če sogovornik sam ne spregovori tudi o finančnem in čustvenem vidiku zveze. S takim načinom spraševanja želim odkriti tematike, ki jih pred raziskavo nisem uspela predvideti.

3.3. Populacija in vzorčenje

Populacijo v raziskavi predstavljajo ljudje, ki so stari več kot 65 let, živijo v Škofji Loki, torej z vsaj začasnim prebivališčem v Škofji Loki, bodisi v domačem okolju ali institucionalni namestitvi.

Vzorec bo namenski in priročni, saj bom opravila deset intervjujev, od tega pet s starimi ljudmi, ki živijo v domačem okolju in s petimi ljudmi v institucionalni namestitvi. Uporabljen vzorec bo namenski in priročni, saj bom naslovila meni poznane osebe, oziroma znance znancev, oziroma osebe živeče v Centru za slepe, slabovidne in starejše Škofja Loka (v nadaljevanju CSS Škofja Loka), ob čemer je pogoj, da imajo osebe poslovno sposobnost.

Načrtujem, da bo vzorec zajel tudi osebe z izkušnjo novonastale zveze v starosti. Na podlagi teh bom imela možnost ugotavljati, ali zaradi tega obstajajo viri moči, kakšen odziv družbe so doživeli, če bodo navajali spremembe v čustvovanju skozi različna obdobja.

3.3.1. Sogovorniki

Sogovorniki v moji raziskavi so bili ljudje v starostnem razponu od 68 do 90 let. S tem sem zajela dvaindvajsetletno razliko v starosti. Najstarejša sogovornica me je ob informaciji o njeni kronološki starosti zelo presenetila, saj bi na pogled dejala, da je vsaj dvajset let mlajša. Nasploh se mi je glavnina sogovornikov zdela mlajša od njihove resnične starosti.

Ker sem v raziskavi uporabila priročen vzorec, so bili sogovorniki po spolu razdeljeni na pol. Za pogovor je privolilo pet žensk, ki so bile v starostnem razponu od 68 do 90 let in pet moških, v starostnem razponu od 68 do 82 let. Njihov trenutni poročni status je prikazan v tabeli 1.

Tabela 1: Poročni status sogovornikov

	Status	Moški spol	Ženski spol
Samski	Razvezan/a	1	0
	Nikoli poročen/a	1	1
	Vdova/vdovec	0	2
Vezani	Poročen/a	1 ¹	0
	V razmerju	1	2
	Poročen/a + v razmerju	1	0

Pet sogovornikov je živel v instituciji, natančneje v CSS Škofja Loka, pet v domačem okolju v Škofji Loki.

Tematika je bila z vidika poročnega statusa za raziskovanje težavna. Četudi je človek denimo v razmerju, je poleg tega lahko že ločen, ovdovel, lahko je poročen in obenem v novonastali zvezi ... Pozornost sem namenila njihovem trenutnemu statusu, torej samskim in vezanim s podkategorijami.

3.4. Zbiranje podatkov

Zbiranje podatkov je potekalo preko delno standardiziranega intervjuja, saj sem že vnaprej imela pripravljena okvirna vprašanja, a sem jih tekom intervjuja prilagajala pripovedim ljudi, v kolikor sem potrebovala dodatno razlago pri posamezni temi, sem postavila podvprašanja in obratno. Če sem zaznala držo sočloveka, ki je z mimiko telesa in jasnim odgovorom pokazal odsotnost kakršnekoli želje o novem partnerstvu, sem nekatera podvprašanja o vplivih nove zveze izpustila. Intervjuje sem sprva želela opraviti zgolj s starimi ljudmi, ki so imeli izkušnjo novonastalih zvez v starosti, vendar sem kasneje razširila populacijo z namenom odstiranja bolj splošnega prepričanja, ki vlada med starimi ljudmi.

Raziskavo sem opravljala od 29. 3. do 5. 4. 2018. Intervjuvanje je potekalo na več lokacijah: pri meni doma, na domovih sogovornikov, oziroma v domovih, sobah intervjuvancev.

¹ Uradno poročen, sicer razvezan

Pred vsakim intervjujem sem sogovornikom razložila, da so vsa vprašanja vezana na teoretični del obravnavane teme, da ni pravilnega ali napačnega odgovora, pač pa me zanima njihov pogled. Z nekaterimi sem spregovorila tudi o obsegu mojega raziskovanja, vendar se pred samim intervjujem nisem posvečala že pridobljenim rezultatom. Vsi so imeli možnost odklonitve odgovora na katerokoli vprašanje. Vsem sodelujočim je bila zagotovljena anonimnost.

3.5. Obdelava in analiza podatkov

Pridobljene podatke sem obdelala po konceptu kvalitativne analize. Po izvedenih intervjujih sem naredila transkripte pogovorov, saj sem vse, s soglasjem sogovornikov, snemala.

Intervjuje sem označila s črkami A, B, C, D, E, F, G, H in J. Ker sem sogovornikom pustila prosto pot pri njihovi pripovedi, sem pri kodiranju zavrlo številčnosti podatkov imela malce težav.

Prvi stolpec je namenjen številkam izjav, ki so sestavljene iz oznake intervjuja in zaporedne številke enote kodiranja.

Izjave, ki so bile po mojem mnenju pomembne, sem v vrstnem redu umestila v tabelo. To so postale enote kodiranja in so v posamezni razpredelnici v drugem stolpcu.

Nadaljevala sem s postopkom konceptualizacije, stolpec tri. Označenim enotam besedila sem pripisala pojme (odprto kodiranje).

V naslednjem koraku sem pojmom v stolpec štiri pripisala kategorijo, »Kategorija«. V kolikor so sogovorniki znotraj zastavljenega vprašanja odgovorili na drugo vprašanje, sem enote kodiranja umestila v ustrezno kategorijo.

Intervjuje sem v večini spremenila v knjižni jezik, kljub temu pa sem ponekod ohranila pogovorne, narečne ali stare izraze, ki po mojem mnenju zgodbam dajo čar in ohranjajo vidik sogovornika.

Tabela 2: Primer kodiranja

H1	Za moje dobro počutje bo naredil vse.	Skrben odnos partnerja	Pomen partnerstva
H2	Ne hodiva več veliko, ker mi malo energije primanjkuje, se pa potrudim, da greva skupaj na čim več prireditih.	Partner kot družabnik	Pomen partnerstva
H3	Če primerjam ljubezen v mladosti in to zdaj, to je povsem nekaj drugega.	Spremembe v čustvovanju Zaradi starosti	Čustvovanje v starosti

Raziskava je bila z vidika kodiranja težavna, saj so bile marsikatero teme med seboj povezane in je bila v določenih trenutkih umestitev pojmov v posamezno kategorijo izziv.

3.6. Definicije pojmov

Pojme sem razdelila v več sklopov: pomen partnerstva, odločitev za vstop v novo zvezo, spremembe zaradi novonastalih zvez, čustvovanje v starosti, vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen in intimnost.

POMEN PARTNERSTVA

Zanimalo me je, v katerih vidikih sogovorniki zaznavajo pomen partnerstva. Zanimale so me vezivne prakse, ki ustvarjajo in ohranjajo te zveze, kakšne prednosti in slabosti vidijo v partnerstvih in če je življenje s partnerjem lažje ali težje v starosti in zakaj.

ODLOČITEV ZA VSTOP V NOVO ZVEZO

Zanimalo me je, koliko sogovornikov bi se v starosti odločilo za vstop v novo zvezo, pod kakšnimi pogoji in kaj bi jim nove zveze predstavljale. Raziskovala sem vpliv, ki bi ga partnerstvo imelo na človeka, na njegovo čustveno in finančno stanje. Želela sem izvedeti, kakšen bi bil vpliv skupnosti na njihovo odločitev.

SPREMEMBE ZARADI NOVONASTALIH ZVEZ

V tem tematskem sklopu sem raziskovala spremembe, ki so jih v življenja starih ljudi prinesle na novo sklenjene zveze na čustvenem, finančnem in področju odnosov z drugimi ljudmi.

ČUSTVOVANJE V STAROSTI

Najprej me je zanimala definicija čustev in ljubezni sogovornikov. Nato pa sem vprašala, če se čustvovanje v starosti spreminja in na kakšen način, kar sem raziskovala z vprašanji o ljubljenih pojmi v mladosti in starosti.

VPLIV SKUPNOSTI NA NOVONASTALA RAZMERJA

Zanimalo me je, če so sogovorniki dobili občutek, da je v starosti kaj neprimerno početi in če da, kaj. Posledično pa me je zanimalo, kakšen je način izkazovanja čustev v skupnosti. Želela sem raziskati tudi vlogo skupnosti pri sklepanju novih razmerij in potencialno pomoč, ki so je bili sogovorniki deležni iz okolja.

INTIMNOST

Raziskovala sem njihova pojmovanja intimnosti. Zanimal me je sogovornikov pogled na intimnost v starosti in kakšen pogled skupnosti na obravnavano temo zaznavajo iz okolja.

4. Rezultati

4.1. Pomen partnerstva

Glavnina sogovornikov pomen partnerstva vidi v družabništvu. Pojem so opisovali kot preživljanje časa s človekom, ki jim, oziroma jim je v življenju predstavljal ogromno. Družabništvo povezujejo tudi z aktivnostmi, ki so obema stranema ljube: *»[...]Če bi bil zdrav ... Bi se zapeljala na Ožbolt, kjer sva imela vikend, bi tako kot včasih tam preživela par dni«* (I3), oziroma s praktičnim vidikom druženja. Po drugi strani pa je bil odkrit pomen svobode v odločanju in dejanjih: *»Jaz sem lahko šla kamor sem hotela, on tudi«* (A41) ter v odkritem odnosu znotraj partnerstva. To kaže na ohranjanje posameznikovih značilnosti znotraj odnosa, kar lahko partnerstvo krepi. Eden izmed sogovornikov ima družabništvo razvito tako z ženo kot zunajzakonsko partnerico.

Pomen partnerja v starosti povezujejo s praktičnimi vidiki. Nekateri so ta vidik opisovali kot pomoč, pri splošnih opravilih ali zdravstvenih vidikih: *»Ni ga nič sram, pomaga mi pri preoblačenju, pomaga mi na WC, popolnoma se lahko zanesem nanj, čeprav je tudi on omejen z vidom«* (H7), drugi kot delitev gospodinjskih opravil: *»Jaz imam doma oprano, jaz sem se tudi kuhinji odpovedal, kuhinja je zame tabu tema. Ona pere, pomiva okna, vedno je pospravljeno vse«* (C17), tretji kot finančne prednosti: *»Finančni vidik (partnerica). Delila bi si stroške«* (J2). Gospodinjski in finančni vidik je bil izražen pri ljudeh, ki živijo v domačem okolju.

Pomen partnerstva je bilo moč zaznati v recipročnosti odnosa: *»Zvečer on na glas bere svoje knjige, to mu veliko pomeni, da poslušam njegovo branje. Meni je pa lepo, ker ne utrujam oči, mi je privilegij, da lahko ležim na postelji in poslušam. Drug drugemu pomagava«* (H15), ki se povezuje z oporo partnerja. Opora v čustvenem smislu je ob sebi imeti človeka, ki te razume in na katerega se lahko zanesesh, nasloniš, so dejali sogovorniki.

Pri pomenu partnerstva so se mnogi osredotočali tudi na skrben odnos, ki ga v partnerstvu občutijo. Opisovali so ga kot pozornost na dobro počutje: *»Za moje dobro počutje bo naredil vse«* (H8), zaskrbljenost v primeru odsotnosti partnerja: *»Ko sem se zaljubil, vem, da me je zelo skrbelo zanjo, vedno me je skrbelo, kje je, kaj dela«* (E12), pri zdravstvenih težavah: *»[...] mi zdravila naštima, vpraša: Ja, a ne boš nič jedel? Žena skrbi tako zase*

kot zame« (C23). Skrben odnos se odraža tudi v prepoznavanju potreb sočloveka in pomoči pri izpolnjevanju slednjih.

Ljudje, ki so bili v partnerskem razmerju srečni, so ga opisovali kot prisotnost pozitivnih, pristnih čustev. V nesrečnih zvezah, ki so sogovornike omejevale in predstavljale breme, so večinsko govorili o negativnih platih, majhnem pomenu zveze, izgubi upanja in pomanjkanju ljubezni ter posledično nadomestljivosti odnosa.

Ljudje smo bitja navad, ki prerastejo v rutine, stanje, ki nam je poznano in blizu, ponavljajoče dejanje. Ena izmed vidnejših rutin se je pokazala tudi v raziskavi, v intervjuju A je sogovornica dejala, da ste se s pokojnim možem 50 let vsak večer poljubila (A45).

Za partnerstvo je pomemben tudi pogovor, pa četudi samo o tem, kaj je novega v mestu, o svojih občutkih in doživetjih ter humor, ki ga partnerja ustvarjata v vezi: *»[...] pohecam, midva sva taki osebnosti, da mu jaz zelo rada malo ponagajam, on to sprejema*« (H3).

Pomen partnerstva je razviden tudi preko vpliva izgube oziroma na razveze na življenje posameznika. Sogovorniki so pri vplivu izgube govorili o čustvenih posledicah: *»Meni ni bilo lahko, isti mesec, ko je žena umrla, se je sin ponesrečil, je dokončni tetraplegik*« (G8), o posledicah na fizično počutje: *»Veliko noči nisem mogla spati*« (A12) ter o praznini in socialni osamljenosti, ki jo občutijo zaradi izgube ljubljenega. Sogovornica v intervjuju I je na vprašanje, če je kdaj pogrešala pokojnega partnerja, odgovorila: *»Ja, lahko bi tako rekla, ker je bil zelo dober, da bi prav prišel, ampak je vse bolezni imel, kar jih obstaja*« (I1).

Po drugi strani pa izguba pomenljivosti partnerstva vodi v prekinitev razmerja. Med pripovedjo so sogovorniki govorili o prevelikem obstoju karakternih razlik: *»Eden izmed razdiralnih faktorjev je bil, da mi Anica ni pustila na primer trgati odrezkov za križanke v lokalu, gledala je žajfnice*« (B21). Tudi intimnost se je pojavljala kot eden izmed razlogov za prekinitev, saj je bila nezadovoljiva, navzkriž pričakovanjem. Do odsotnosti pomena partnerstva je v primeru intervjuja D prišlo tudi zaradi pomanjkanja praktičnih vidikov veze: *»Dočim okoli hiše ne bi nič naredil, moram druge moške klicati, da mi nakladajo drva in podobno*« (D10), *»zato imam partnerja, da bi mi pomagal*« (D11).

Kot posebnost pomena partnerstva v tretjem življenjskem obdobju je ena izmed sogovornic omenila odsotnost rojevanja otrok. Odstrla je vidik, ki je prisoten pri vseh, stari ljudje se spoznavajo z odraslimi otroki oziroma vnučki. Vidik enega izmed sogovornikov z izkušnjo

novonastale zveze: »Midva se vse pogovoriva, morava pa vse to skrivati. Je tudi ona poročena, mati dveh otrok, ima vnučke« (C30).

Med potekom raziskave se mi je odprl še en vidik, in sicer vloge v partnerstvu. Več sogovornikov je spregovorilo o (stereotipni) ženski vlogi oziroma o pozitivnem vrednotenju spolnih vlog: »Jaz sem še vedno mišljenja, da je moški glavni pri hiši [...] gospodarji družine, bi jih preskrbeli« (D52), ki ga je oseba, katere citat navajam, ponotranjila: »Od doma sem bila navajena, da je to največ, da si dobra gospodinja« (A54).

4.2. Odločitev za vstop v novo zvezo

Večina sogovornikov nima želje za (ponovni) vstop v partnersko zvezo, še manj poroko. Svojo trditev so podpirali z vidikom samostojnosti, saj vse praktične vidike življenja zmorejo opraviti sami, emocionalne potrebe pa zadovoljujejo izven zveze, najpogosteje z družino ali prijatelji. Dva sogovornika sta izpostavila, da predstavnikom nasprotnega spolom ne zaupata: »Jaz ne zaupam več toliko ženskam« (E7) in da je zaupanja vredno osebo v starosti težko najti: »Zbirati med slabimi moškimi, bolje da nimaš nič« (A26), zato raje ostajata samska. Mnogi so se v času samskega staleža privadili na samoto, z odločitvijo za novo partnersko zvezo pa povezujejo spremembe, ki bi jim ta vidik odvzele: »Nič lažje ne bi bilo, še težje, bi se morala še z nekom ubadati« (F5). S svojim statusom so se sprijaznili, v njem se počutijo udobno. Kot oviro za sklepanje novih partnerstev so navajali tudi starost, saj ima vsak sogovornik za seboj veliko zgodb, ogromno navad in prepričanj, za katera pogosto pričakujejo, da jih bo nasprotna oseba sprejela, saj se sami v tem obdobju bistveno ne bodo spremenili. Pri pomenu partnerja sem izpostavila ekonomske prednosti, ko sem sogovornike o tem vidiku vprašala pri sklepanju novih partnerstev, pa je večina dejala, da finančnih sprememb zaradi partnerstva ni: »Kar se tiče financ – mi starejši imamo vsak svoje finance« (B11).

Na drugi strani pa je bil doberšenj del tistih, ki so za sklepanje novih partnerskih vez odprti, med njimi en človek, ki je poročen. Sogovorniki novih vez v večini ne iščejo, pač pa se tako kot v drugih življenjskih obdobjih zgodijo: »Če pa iskra preskoči, pa tudi to dopuščam« (D30). Pri sklenitvi partnerske zveze so nekateri navajali pogoje, ki bi morali biti zagotovljeni, da bi se za vstop sploh odločili: »Morala bi biti zanimiva, ne preveč posesivna, da se guča, za kompanjonstvo« (E3).

Že pri vprašanju o pomenu partnerstva je bil najbolj izpostavljen vidik družabništva, pojem, ki je imel velik pomen tudi v tem tematskem sklopu. Nekateri so izpostavili potrebo po družabništvu, vendar misli niso razvijali naprej. Spet drugi pa so jasno izrazili, da bi se v primeru odločitve za novo zvezo odločili za družabništvo, a ne partnerstvo: »Šel bi v nevezano razmerje, bolj druženje. Pri svojih osemdesetih letih se ne bi želel vezati, ne rabim sužnje, oblačila lahko v čistilnico nesem, jem lahko zunaj« (C33). Sogovorniki to razločujejo, eden izmed njih poda celo definicijo: »Partnerstvo je resen izraz za vezo, imeti partnerja. [...] Mislim, da sem imel tako odnos z Anico. Druženje je pa druženje, tako prijateljsko« (B10). Družabništvo ima namen skupnega preživljanja časa, brez potrebe po vsakodnevnem srečevanju, gre bolj za srečanja, prijateljska druženja, s prisotnostjo intimnosti. Eden izmed sogovornikov je ubesedil, da starost ni ovira za sklepanje novih vez, vidik, ki se pojavlja tudi pri drugih sogovornikih.

4.3. Spremembe v življenju starih zaradi novonastalih zvez

Kar polovica vseh sogovornikov je v starosti imela izkušnjo novonastale zveze, od tega so se nekateri že razvezali, drugi so zaradi nezadovoljivega partnerstva v procesu razveze, tretji, najštevilčnejši, pa so v svojem staležu srečni. Spremembe zaradi novonastalih zvez se pojavljajo na večih ravneh, predvsem pa so govorili o pozitivnih vplivih: »Ja, lahko bi rekel, da je nova zveza imela pozitiven vpliv name« (G11). Nekatero je nova zveza poživila: »Ljubezen v starosti je lahko ena življenjska injekcija, da se imajo ljudje lahko spet lepo« (C21). Sogovorniki so izpostavljali, da partnerstvo spremljajo močni občutki in čustva ljubezni, podobni kot v mladosti: »Je pri zajtrku kdaj prisedel. Jaz sem bila čisto blažena, sem se počutila kot najstnica« (H38), oziroma da novonastala razmerja nasploh vračajo mladostniško počutje. Eden izmed sogovornikov je svojo izkušnjo z novonastalim partnerstvom opisal kot strategijo preživetja: »Meni ni bilo lahko, isti mesec, ko je žena umrla, se je sin ponesrečil, je dokončni tetraplegik, to je mene strlo, potem sem pa iskal oporo, mogoče me je to celo rešilo« (G9). Izkušnje posameznikov, ki kažejo pozitivne vplive nove zveze, lahko poimenujemo kot vire moči v življenju starega človeka. Novonastale zveze povezujejo tudi s spremembo v rutinah pri vsakodnevnem življenju, na kar mnogi niso pripravljene in je to eden izmed razlogov, da se za partnerstva ne odločajo, oziroma se raje odločijo za družabništvo v starosti. Od petih sogovornikov, ki so spregovorili o izkušnji novonastalih zvez v starosti, sta dva stanovalca v CSS Škofja Loka,

trije živijo doma. Oba sogovornika, živeča v instituciji, sta v novonastali zvezi srečna. Tudi njuna partnerja sta stanovalca v domu, vendar ne bivajo v isti sobi.

Od sogovornikov, ki živijo doma, se je eden s partnerko razvezal, druga sogovornica dela na tem, da bo vezo zaključila, tretji sogovornik, ki je v novonastali zvezi srečen, pa je poročen in izkušnjo novonastale zveze deli z zunajzakonsko partnerico, prav tako poročeno. O svojem partnerstvu je dejal: *»Veliko mi pomeni, res, rad jo imam. Neprimerno raje kot ženo«* (C27).

Potrebe, ki jih v odnosu z ženo ne zadovoljuje, najde v odnosu z zunajzakonsko partnerko in pravi: *»Midva se vse pogovoriva, morava pa vse to skrivati. Tudi ona je poročena, mati dveh otrok, ima vnučke«* (C30). Sogovornik je pripovedoval o zaupnem odnosu z zunajzakonsko partnerko, kjer sta prisotna ljubezen in zaupanje, torej je moč najti pomen predvsem v emocionalnem vidiku, z ženo pa ohranja predvsem praktični vidik.

Vsi sogovorniki s kakršnokoli izkušnjo novonastalega razmerja v starosti so o intimnosti govorili kot o nečem normalnem, večina pa je izpostavila intimnost v zvezi, ki ne predstavlja nujno spolnega odnosa.

4.4. Čustvovanje v starosti

Na vprašanje, kaj za posameznika predstavljajo čustva in ljubezen, sem dobivala zelo enotne odgovore. Pripovedovali so o nečem lepem, globokem, o bližini, o občutku, ki ima največji pomen v življenju.

Čustvovanje v starosti sem raziskovala tako, da sem jih najprej vprašala, kaj jim pomenijo čustva in ljubezen. Sogovornikom sem pustila povsem prosto pot za izražanje njim ljubih pojmov, ljudi, podajo njihovih definicij. Nato pa me je zanimalo, če se čustvovanje v starosti spreminja, zato sem jim zastavila dve testni vprašanji: *»Kaj ste ljubili v mladosti? Kaj ljubite sedaj?«* ter s tem spodbudila k razmišljanju o podobnostih ali razlikah o izkušnjah ljubezni v različnih starostnih obdobjih življenja. Testno vprašanje je pokazalo, da sogovorniki čutijo enako do enakih stvari, pojmov. Ena izmed tem, ki so jih odstrli, je še vedno visoko vrednotenje ljubezni. Tako kot v mladosti tudi v starosti občutijo ljubezen do sorodnikov: *»To imam s svojci, z njimi in z vnuki delim ljubezen«* (F6), imajo potrebo po ljubezni: *»Morda bi potreba bila, ali ...«* (B28), vendar obstajajo tudi ovire za zadovoljitev potreb, saj lahko starost smatrajo kot oviro za sklepanje partnerstev: *»Spoznal*

sem eno učiteljico iz Ljubljane, super je, ampak daljina dela svoje, ona ima svoje življenje, jaz svoje. Tako je v naših letih» (B29). Živa je tudi potreba po družabništvu: »Imam zmeraj kakšno družčino. Najde se. Tu se držim svojega pregovora: Lepo je biti sam in lepo je biti v društvu« (B1). Čeprav definicije čustev in ljubezni niso navajali, so sogovorniki govorili o občutkih ter povezavi teh dveh pojmov: »Čustva, če si enkrat tako daleč, da vse zaupaš. Ljubezen že pride mimogrede« (G6). Nekateri navajajo enak pogled skozi celotno življenje, z enakimi sanjami in željami: »Mislim, da iste stvari. Ne vem, jaz sem že od nekdanj romantik, mislim, da sem še vedno ista, še vedno sanjam o določenih istih stvareh. Rada sem imela naravo, otroke, živali, rada sem ljubljena, rada ljubim. In enako ljubim zdaj, tudi danes si želim biti ljubljena« (D23).

Čeprav so vsi dejali, da imajo ista čustva do istih stvari, je glavnina intervjuvancev obenem priznala, da obstajajo določene spremembe v čustvovanju. Gospa, ki je po več kot petdesetih letih izgubila partnerja, priznava, da ne čuti potrebe po ljubezni: »Ko sem bila mlada, sem bila zaljubljena, jaz sem ga imela strašno rada. Ampak jaz zdaj tega ne čutim, ne rabim nobene ljubezni ne vem kakšne« (A28), vendar je bilo temu drugače v mladosti, ko je bil partner še živ in obenem pove: »V dvoje je lepše. Prezgodaj je šel, lahko bi bil še par let« (A19). Sprememba je vidna še pri enem vdovcu, ki pa je vstopil v novo razmerje, a primerja svoje občutke: »[...] je malo nekako ljubezni, ampak da bi bila prava čustvena ljubezen, kakor je bila z ženo, ki mi je otroke rodila, ne morem primerjati« (G14). Spremembe v starosti se lahko dogajajo tudi v smislu obuditve preteklih čustev in počutij: »Na stara leta se lahko nekaj prebudi v tebi« (C48), kar je vpliv novonastale zveze: »Meni veliko pomeni, če me ona pokliče, če pet minut klepetava. To je stimulans za lep dan« (C46). Kar nekaj sogovornikov priznava spremembo v čustveni dozorelosti in racionalizaciji čustev: »Nisem več tako, kot bi se reklo, čustveno občutljiv« (B26), pomen katerih je lažje prebolevanje potencialne izgube: »Ne boš prizadet, če to ne bo šlo, jaz tega prej nisem bil navajen« (G16).

V primerih partnerstev, ki niso srečna, so sogovorniki govorili o hladnem odnosu, kjer so čustva v vseh letih partnerstva otopela, občutek ljubezni pa zbledel. V teh primerih so sogovorniki dejali, da ne izražajo močnih čustev do partnerja. Razloge za to je moč videti v odsotnosti intimnega prostora, saj je kar nekaj sogovornikov spregovorilo, da za izkazovanje čustev potrebujejo intimen prostor: »Ko imam prijateljico njej, ampak le takrat, ko sva sama« (J17).

4.5. Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen

Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen sem razdelila na pet sklopov:

- vpliv socialne mreže, torej bližnjih sogovornika;
- vpliv širše skupnosti ali družbe;
- stereotipe v skupnosti ter njihove posledice na človeka;
- vključitev skupnosti;
- pogled skupnosti na intimnost v starosti.

Vsi sklopi so jasno zelo povezani, ampak za boljšo osvetlitev, vse navajam sistematično.

V nekaterih primerih, kjer ljudje nimajo izkušnje novonastalih ljubezni, so podajali mnenja o tem, kako bi skupnost reagirala na informacijo o sklenitvi novega partnerstva v starosti. Pri sklopu, kjer gre za mnenja, bom to poudarila. Družina bi intervjuvance v primeru odločitve za novo zvezo v večini podprla, ena sogovornica je spregovorila celo o tem, da jo hčera spodbuja k temu, da si poišče nekoga. Tega sogovorniki sicer niso poimenovali kot pomoč, kljub temu pa se je ta vidik pokazal: *»[...] z najmlajšim sinom sem govorila, da bo šel na internet pogledat, če kakšen starejši moški išče spremstvo za kakšno potovanje,«* (D28). V enem primeru družina ne bi nudila podpore v primeru odločitve za novo zvezo: *»Se mi zdi, da bi ga (sina) bilo sram, če bi šla stara baba v zvezo,«* (I10). Vseeno pa te trditve ne smatram za povsem zavezujočo, saj je to mnenje starega človeka, ki te izkušnje ni imel, zato je tudi ne sinovega odziva, ker je drugače kot v prejšnjem primeru, kjer je sin dejansko pomagal. Trije od petih sogovornikov, ki imajo izkušnjo novonastale zveze, so spregovorili o podpori, ki jo čutijo s strani najbližjih: *»Teh problemov pa res nisem imel. Da bi svojci od kogarkoli to branili, moji ali njeni, nisem imel izkušnje«* (G30). Ena sogovornica, ki otrok in bližnje družine nima, oziroma nima stikov z njimi, je omenila podporo prijateljic: *»Tudi ko se je začejalo, je prijateljice vedno zanimalo: »Si že koga našla, kako je?« in ko sem povedala, da ja, da je nekdo in nato da je prišel v sobo, so kar zavriskale«* (H61). Sogovornik, ki je imel izkušnjo zveze, pa se je s partnerko razšel, o vplivu bližnjih ni govoril, saj je dejal, da je ta odločitev za sklenitev zveze povsem njegova. Odzivov s strani članov socialnega omrežja pa prav tako ni podal sogovornik, ki je v novonastalem razmerju, vendar še vedno poročen, saj je v tem primeru vse skrito.

Pri vplivu skupnosti so najpogosteje omenjali odsotnost slednje, predvsem zaradi avtonomnosti pri odločanju za ta korak: »*To je moja osebna stvar, če se bom s kom družil ali ne, tega nikomur ne govorim,*« (B16). Prav z besedo nikomur intervjuvanec poudarja tudi odsotnost vpliva družine na njegove odločitve. Nekateri so posebej poudarili, da je odsotnost vpliva skupnosti še bolj vidna v primerih prave ljubezni. Večina sogovornikov nima občutkov o neprimernosti dejanj zaradi starosti, dokler so ta znotraj bontona in pravil obnašanja v družbi. Obenem je razširjeno mnenje, da je potrebno družbo, v kateri si poznati in svoja dejanja v določeni meri prilagoditi. Intervjuvanci v večini menijo, da imajo možnost izkazovanja čustev in ljubezni v skupnosti: »*[...] ko sem ga pospremila kam, sva si dala lupčka pred vsemi, meni ni nič nerodno,*« (H29). Skupnost predstavljajo tudi zaposleni v instituciji. Raziskava je pokazala, da sogovorniki ne zaznavajo nikakršnih stereotipov s strani zaposlenih: »*Ne, od zaposlenih mislim da ne, sestre mi rečejo če vam paše, zakaj pa ne?*« (G39). To stoji naproti pisanju Palacios-Cena idr. (2016, str. 471), ki so vpliv institucije priznavali in obrekovanja ter predajanje informacij bližjim osebe v novonastalem razmerju, negativno vrednotili.

V veliki večini primerov so sogovorniki spregovorili o stereotipih s strani starih ljudi do partnerstva v tretjem življenjskem obdobju. Ta vidik so izpostavili štirje od petih sogovornikov, ki živijo v CSS Škofja Loka. Dva stanovalca nista v novonastalem razmerju in do tega gojita stereotipe: »*Se mi ne zdi primerno, da se za roke držijo ali pa objemajo ali pa tiste sitnosti sitne pa norijo,*« (I20). Tisti dve stanovalki, ki to izkušnjo imata, pa pričata o stereotipnem pogledu in celo zbadanju zaradi njune zveze: »*Ko sva midva začela, ni bilo drugega govora kot samo to, samo to je bilo na talarju. Ja, pa Andrej ima ljubico, Andrej ima ljubico, Andrej ima dve mami, zmeraj so bili eni taki, ki so naju malo zbadali,*« (H57). in: »*Eni se malo sramujejo: Ej kaj misliš ti? Stara dva pa tole, ni primerno. Na začetku je pa bilo: Ja, a jima to paše?, če sva se za roke prijela in šla po parku,*« (G27).

Pojavnost govora o stereotipih, o pričujočih občutkih v skupnosti doma živečih je manjša. Sogovorka, z izdelanim mnenjem, da prakse zaljubljenosti med starimi ljudmi niso več primerne, da je ljubezen in izkazovanje čustev v skupnosti domena mladih, je izmed sogovornikov edina v doma živečem okolju, nihče od tistih, ki je imel izkušnjo nove zveze pa ne priča o enako izdelanih mnenjih.

Nekateri tvorjenje stereotipov povezujejo z versko usmerjenostjo: »*Opažam, da kdor je zelo veren, tega niti slišati ne more – glede spolnosti nasploh, tega ne odobravajo, razen*

verjetno samo pri sebi, za druge je pa to greh,« (C52). Kot posledice stereotipov so stari ljudje navedli skrivanje izkazovanja čustev ljubezni v skupnosti, občutke žalosti in prizadetosti ter ponotranjenje stereotipov.

Ena izmed sogovornic je izpostavila, da stereotipi skupnosti niso usmerjeni samo proti starim ljudem, pač pa proti izkazovanju ljubezni in naklonjenosti v javnosti nasploh: *»Pogosto slišim, ko vprašajo otroke: »Pa tebe ni nič sram, ko se mamica in očka lubčkata?« kar je popolnoma normalno, ampak ljudje tako gledajo,*« (D50).

V enem primeru je bila pojavnost stereotipov in zbadanja tako obsežna, da se je sogovornica obrnila po pomoč na institucijo: *»In sem šla tako daleč, da so imeli razgovore pri direktorici, Marjana (socialna delavka) je bila zraven, njegovi svojci, da se je to ustavilo,*« (H59), ki je pokazala absolutno netolerantnost do takih pojavov: *»so mi postavili pogoj, da če ne bo dal miru, da ga bodo preselili v drug dom,*« (H60). O pomenu skupnosti je spregovoril še en sogovornik, ki pa je od skupnosti želel izvedeti mnenje, ni potreboval moči.

Pri pogledu skupnosti na intimnost v starosti so sogovorniki po eni strani govorili o zaprtosti starih ljudi za govor o intimnosti: *»Jaz o tem z drugimi slabo govorim [...]»* (B47), ter: *»[...] posebno starejši so starejši, ne zgovarjajo se o teh stvareh,*« (B48), o stereotipnem pogledu iste skupine na spolnost, stereotipih širše skupnosti. Spregovorili so o obstoju tabuizacije intimnosti nasploh in intimnosti v starosti. Po drugi strani pa je primerljiv delež sogovornikov opazal bolj odprt pogled skupnosti na intimnost. Govorili so o odsotnosti tabuja, o večji odprtosti družbe: *»[...] je družba mogoče bolj odprta kot včasih»* (E23), o spremembah v kulturi: *»v družbi, moji, se mi pa zdi da gre stvar kar naprej s časom da tudi teme o ljubezni in seksu razvijamo, delamo na sproščenosti, je precej drugače,*« (C60). S tematiko intimnosti se v družbi srečujejo, med drugim preko humorja, v katerega so pogosto vključeni tudi sami: *»Mi se velikokrat pohecamo o seksu, vsak pričakuje kakšnega pokvarjenega, povem kakšno mastno, ko se smeji pa vprašajo: Ali to govoriš iz izkušenj ali kar tako? Pa se nasmejim,*« (G43). Mnogo izmed sogovornikov je odstrlo pogled družbe na izkazovanje ljubezni in čustev v skupnosti včasih – ko so sogovorniki odraščali. Dejali so, da je bilo takrat izkazovanje ljubezni in intimnosti stroga tabu tema in da danes vidijo spremembe v kulturi, torej menijo, da je družba bolj odprta. Lahko te pripovedi služijo kot napoved k še večji detabuizaciji (novih)

razmerij v starosti? Menim, da ja, kajti spremembe v kulturi je moč videti na večih nivojih, med drugim v zgodnejšem učenju o intimnosti, ki se sedaj začne že v tretjem razredu.

4.6. Intimnost

Obstoj želje po intimnosti je pri marsikaterih sogovornikih še živ. Ena izmed sogovornic je dejala, da ima željo po intimnosti preko družabništva, ne partnerstva, drug sogovornik pa je izrazil željo po intimnosti zunaj partnerstva.

Kar nekaj intervjuvancev na drugi strani pa je spregovorilo o odsotnosti spolnih odnosov. Kot razloge so navajali starost: »V teh letih ni več intimnosti,« (G33), ki lahko značilnosti spolnega življenja spremeni: »Ne, da bi si ne želel, ampak ne gre,« (G34) in bolezenske ovire: »Midva nimava prav intimnih stikov, spolnih odnosov, jaz sem mu svojo situacijo razložila in on je to sprejel,« (H43), vendar pa to odsotnost nadomeščata z drugimi praksami: »Se pobožava, se dotikava, več kot to pa ni. [...] To je najina intimnost,« (H44). Nekateri sogovorniki niso več intimni s svojim partnerjem, bodisi zaradi nezadovoljstva ali zaradi ohladitve odnosa, kar nekaj sogovornikov pa je izrazilo, da spolnih odnosov nimajo več zaradi odsotnosti potrebe.

Opravljen raziskava je potrdila pisanje v teoretičnem delu, ki pravi, da intimnost ni zgolj spolni odnos: »Ni pomembna dolžina, širina, če ima zdrave roke je dovolj. Lahko je samo zraven, pa je lahko krasno,« (D39). Sogovorniki intimnost izražajo preko besed, dotikov in seveda spolnega odnosa, omenjajo pa, da je to odnos, ki mora biti pomenljiv: »Če je pa hop cup, je pa brez veze,« (D35), enako pa čuti tudi najstarejši intervjuanec moškega spola: »Ko gledam pornografske filme [...] Ja kakšen je to seks brez takih čustev? Da ga vtakne in je to vse? Da se nič ne sprosti, nič ne igra, nič ne stisne?« (C56)

Kar nekaj sogovornikov je izrazilo pozitivno vrednotenje intimnosti: »Je pa to nekaj lepega, nekaj skupnega.« (G35). Govorili so o tem, da starost ni ovira in da je intimnost vidik, preko katerega se lahko hraniš cel dan. Intimnost zaznavajo kot sproščanje. Ubesedili so tudi nespremenjen pogled na intimnost: »Tako kot v mladosti. Moje potrebe niso dosti drugačne kot včasih.« (J24)

Intimnost je nasploh vidik partnerstva, ki je drugačen od emocionalnih in praktičnih vidikov partnerstva pa vendar izjemno pomemben za partnerstvo, saj lahko odsotnost slednjega ali pa nezadovoljive prakse vodijo do prekinitve zveze.

Starost je v primerih nekaterih sogovornikov predstavljala razlog za odsotnost spolnih odnosov. Pri nekaterih zaradi starosti in sprememb, povezanih s tem obdobjem, pri nekaterih zaradi odsotnosti želje po intimnosti s svojim partnerjem, pri drugih zaradi splošne odsotnosti potrebe po spolnih praksah v starosti. Sogovorniki so spregovorili tudi o spremembah v spolnih praksah, eden je omenil bolj specifičen obstoj intimnosti: *»No, ni enako, s starostjo se stvar spremeni,«* (B46), druga sogovornica pa je kot omejitev navedla sladkorno bolezen, ki zaradi občutljivosti sluznice tudi spolni odnos spremenijo v prakso, ki mora biti boleznimi prilagojena.

Govor o intimnosti je odprl še tri vidike, ki so rahlo presenetljivi; in sicer gledanje pornografije, odprtost za več osebno intimnost: *»Jaz bi bil za skupinski seks zmeraj, z ženo. Žena je še vedno postavna ženska, zna se urediti,«* (C34) ter dopuščanje zunajzakonske zveze partnerke: *»Če bi žena imela ljubimca, načeloma nimam nič proti.«* (C35)

Sogovorniki so o intimnosti govorili kot o naravni stvari: *»Intimnost se mi zdi kot naravna stvar,«* (E19), s katero povezujejo zaupanje: *»intimnost je tudi zaupanje, če si ne zaupaš, to ni način,«* (A42), bližino in občutke. Kar nekaj sogovornikov je mnenja, da je intimnost še prisotna v starosti, vendar da je pojavnost manjša: *»Mislim, da so nekateri še intimni,«* (F14) ter nadaljuje: *»da jih več ni kot so.«* (F15)

5. Razprava

V magistrskem delu sem raziskovala pomen partnerstva v starosti. Zanimalo me je poimenovanje pojma skozi oči uporabnikov. Pomen so sogovorniki ubesedili kot vidike, ki jih Ule (2009, str. 320) navaja kot kazalce kakovosti odnosa, to pa so:

- »težnja po fizični bližini, stikih;
- pripravljenost na samoodprtost in samorazkrivanje;
- dajanje medsebojne pomoči;
- intenzivnost in obseg medsebojnega komuniciranja;
- obseg stvari, ki jih partnerji počno skupaj;
- občutek medsebojne povezanosti in soodvisnosti;
- zadovoljstvo z odnosom.«

Pomen partnerja je bilo moč najti prav v srečnih partnerstvih, ki človeka izpopolnjujejo, v katerih so prisotna pozitivna čustva in prav ljudje, ki niso imeli teh občutkov in vidikov partnerstev, so bili tisti ki so bodisi iskali izhod iz partnerstva ali pa so poleg partnerja imeli zunajzakonske zveze.

V raziskavi je bilo potrjeno, da partnerstvo ni sestavljeno iz zgolj enega vidika zveze, pač pa je pomen moč najti v komplementarnosti tako praktičnih vidikov zveze, emocionalne podpore, intimnosti in rutin, videnih kot pogovor, poljubi za lahko noč, prijazne besede, pozornost in humor v razmerju. To lahko razumemo tudi kot zavezanost v odnosu, saj Ule (2009, str. 328) piše, da že preproste, ponavljajoče akcije terjajo minimalen odnos medsebojne zavezanosti partnerjev, določeno lojalnost, spoštovanje partnerjev ter naklonjenost. S tem partnerja ponotranjita odnos v sebi in sebe v odnosu.

Kot sem pisala že v teoretičnem uvodu, je ljubezensko razmerje stanje, v katerem se človek izpopolnjuje, vendar tudi prilagaja. Nekateri sogovorniki so se privadili samskega načina življenja, ki jim omogoča popolno svobodo v odločitvah in se iz tega razloga ne bi odločili za novo partnerstvo. Strukturne osamljenosti nisem odkrila, saj ljudje, vključeni v mojo raziskavo, ki nimajo partnerskih odnosov, slednje nadomeščajo s prijateljskimi, družinskimi vezmi ali vezo, katere primarna funkcija je druženje. Preko teh socialnih

skupin so zadovoljene potrebe po bližini, ljubezni in sprejetosti. Marsikateri stari ljudje lahko pri pregledu partnerstva in sprememb, povezanih s slednjim ocenijo, da vstop v novo partnerstvo zahteva preveč žrtvovanj. Medtem ko družabništvo med dvema osebama pomeni odsotnost skupnega življenja, ohranjanje ustvarjenih rutin in manj stroga pravila (De Jong Gierveld, 2004, str. 237) in zatorej predstavlja vsečno možnost.

Vsi sogovorniki so bili enotni pri vprašanju, če bi se odločili za (ponovno) poroko, za katero se ne bi odločil nihče, kar lahko nakazuje bodisi spremembe v dojetanju tradicij ali pa mnenje, da zaveza poroke traja celo življenje. Za raziskovanje tega vidika bi bila potrebna ločena raziskava.

Nekateri so kot oviro za ponovno partnerstvo navajali starost, spet drugi so bili mnenja, da starost ni ovira. Starost kot oviro so navajali z zdravstvenih vidikov – skrb za drugo osebo, ki je lahko enako ali še bolj bolna, zaradi nezaupanja v namene nasprotnega spola, navajenosti na samoto. Nekateri stari ljudje so ponotranjili mnenje, da sta ljubezen in partnerstvo domena mladih, svoje mnenje pa so zavedno ali nezavedno prenašali na ljudi s to izkušnjo.

Spremembe zaradi novonastalih zvez v starosti lahko v primerih srečnih partnerstev služijo kot viri moči za starega človeka, saj ga poživijo, povrnejo občutke mladostniškega počutja, veze pa spremljajo močni občutki. To je bilo moč zaznati ne le preko osebnih zgodb sogovornikov, pač pa tudi preko njihovih pripovedi o znancih s to izkušnjo. Z raziskavo lahko potrdim, da novonastale zveze spodbujajo mladostniško počutje, kakor ga opisujeta Petrič in Zupančič (2016, str. 22). Mladostniško počutje navajata kot stanje, ki se odraža v boljši sposobnosti prilagajanja na s starostjo povezane izgube ter pozitivnega duševnega zdravja starih ljudi. V raziskavi opravljeni leta 2010 sta ugotovili, da so se Slovenci, stari od 65 do 89 let, v povprečju počutili 10 let mlajše od svoje dejanske kronološke starosti (Zupančič, Horvat in Colnerič, 2010). Mladostno počutje so povezovali z učinkovitim delovanjem, odkrili so boljše prepričanje o zmožnosti obvladovanja okolja, prav tako pa so ugotovili odsotnost depresivnih simptomov.

Z vidika čustev so bili sogovorniki enotni v razmišljanju, da imajo tudi v starosti enaka čustva do istih stvari, spreminjajo pa se načini čustvovanja, izražanja. Predvsem je bila ta sprememba vidna pri sogovornikih, ki so ovdoveli, četudi so sklenili novo partnersko zvezo, svoja čustva izraziteje racionalizirajo. Trajnost čustev je razvidna tudi preko govora sogovornikov o ljubezni do družine skozi celo življenje. S tem potrjujem rezultate

raziskave, navedene v teoretičnem uvodu s strani Šadl in Hlebec (2009, str. 252) o zadovoljevanju potreb starega človeka z družino.

V življenju smo vseskozi obkroženi s skupnostjo, ki lahko vpliva tudi na posameznikove individualne odločitve. Sogovorniki v raziskavi so navajali, da bi jih bližnje osebe (družina, prijatelji, znanci) v večini primerov podprle v njihovi odločitvi za novo zvezo, kljub temu, da pri sklepanju te odločitve večinsko vlada avtonomija, vpliv družbe pa je moč zaznati predvsem po sklenitvi veze. Vpliv se vidi preko stereotipov, katerih tvorci so velikokrat stari ljudje, predvsem pa je bilo to bolj razvidno s strani pripovedovanj sogovornikov, živečih v instituciji. Stereotipi se pojavljajo preko tvorbe in izražanja mnenj o neprimernosti izkazovanja naklonjenosti v javnosti.

Po drugi strani je mnogo sogovornikov menilo, da skupnost nima vpliva, predvsem pri občutkih prave ljubezni. Menijo, da skupnost novonastalih zvez v starosti ne diskriminira, dokler so dejanja starih znotraj bontona in dokler intimnost ni izražena v javnosti.

Iz pogovora z desetimi sogovorniki lahko sklepam, da ljudje za svoje mnenje iščejo somišljenike, oziroma sklepajo nova poznanstva s podobno mislečimi. Tako so ljudje, ki so bili v partnerstvih, ki jim intimnost ni predstavljala tabu teme, našli take sogovornike, medtem ko so uporabniki s stereotipnim pogledom na partnerstva v starosti pogovore s prijatelji navajali kot druženja s pogovorom o bolj splošnih življenjskih tematikah.

S svojo raziskavo nisem odkrila negativnega vpliva institucije na novonastale zveze oziroma partnerstva v starosti nasploh, nihče izmed sogovornikov ni izrazil praksi, ki bi človeka onemogočale pri izkazovanju ljubezni. Prav tako niso govorili o obrekovanju in predaji informaciji njihovim bližnjim. V raziskavi je bil odkrit pozitiven vpliv institucije, kjer obrekovanje ni prisotno in kjer se odločitve starega človeka spoštuje. Pa vendar se sprašujem, če je postavljena ločnica med vlogo zaposlenih v domu in odločitvijo starega človeka in kje?

V povezavi z vplivom novonastalega partnerstva v starosti sem želela osvetliti tudi intimnost v starosti, vendar sogovornikom namerno nisem želela postaviti direktnega vprašanja o spolnosti. S tem namenom sem jih spraševala po njihovi definiciji intimnosti, po njihovih pogledih na intimnost v starosti in pogledih, ki jih zaznavajo v skupnosti.

Vprašanju o njihovi intimnosti sem se namerno izognila, saj sem menila, da bi s tem s sogovornike lahko spravila v nepotrebno zadrego. Do sklepa sem prišla po samorefleksiji

občutkov, ki bi jih imela jaz v primeru, da bi bila intervjuvanka ter zaradi dejstva, da sem kot spraševalka veliko mlajša.

Odgovori, ki sem jih prejemale, so me presenetili, kar nekaj sogovornikov se je brez zadržkov odločilo spregovoriti o svojih intimnih praksah. Za tiste, ki tega vidika niso odpirali, pa sem vesela, da jih k temu z direktnim vprašanjem nisem usmerjala, četudi so vsi sogovorniki imeli vseskozi možnost odklonitve na odgovarjanje česarkoli.

Kakor omenjeno v teoriji (Rooney in Wallace Kazer, 2015) tudi iz raziskave potrjujem, da želja in potreba po intimnosti pri marsikomu ostaja živa v tretjem življenjskem obdobju. Predvsem se je ta vidik pokazal za pomembnega pri ljudeh, ki so izražali, da so tudi v mladosti imeli večjo željo. Sogovorniki so kot intimnost poimenovali skupek praks, za katere ni nujno, da vključujejo tudi spolni odnos, kar nakazuje, da je intimnost moč razumeti na več načinov. To lahko navežem s teorijo (Giddens, 2000), ki piše o širšem pomenu intimnosti, ki jo razume med drugim preko prepoznavanja svojih čustev in skrbi za partnerja.

Pomen intimnosti so pogosteje izražali sogovorniki, vključeni v partnerstva. Da starost ni ovira in da je vrednotenje intimnosti, potreba ter aktivnosti povezane z intimnostjo enaka, kaže predvsem pripoved enega izmed sogovornikov, ki bi bil pri svojih skoraj osemdesetih letih še vedno pripravljen vstopiti v skupinski spolni odnos in še vedno gleda pornografijo.

Odstiranje posameznikove izkušnje intimnosti v starosti in nasploh delitev življenjskih zgodb lahko morda nakazuje na pomanjkanje socialnega kapitala, zaupnega odnosa z drugimi osebami in potrebo po ubesedenju svoje zgodbe.

Sogovorniki so pogosto govorili o spremembah v kulturi. Govorili so o pogledu družbe včasih – ko so sami odraščali. Dejali so, da sta bili takrat izkazovanje ljubezni in intimnosti stroga tabu tema in da danes vidijo spremembe v kulturi, torej menijo, da je družba bolj odprta. Lahko te pripovedi služijo kot napoved k še večji detabuizaciji (novih) razmerij v starosti? Menim, da ja, kajti spremembe v kulturi je moč videti na večih nivojih, med drugim v zgodnejšem učenju o intimnosti, ki se sedaj začne že v prvih razredih osnovne šole in se s tem kot nekaj normalnega pogosteje pojavlja v vsakodnevem govoru.

Preko raziskave sem potrdila začetno predpostavko, da so novonastala razmerja v starosti tabuizirana tema, iz raziskave pa obenem lahko potrdim pisanje Palacios-Cena idr. (2016), ki so navedli, da so tvorci starostnih stereotipov tudi stari. Stari ljudje pogosto prevzemajo

držo, kjer razločujejo sebe in druge, pri tem pa vzpostavijo razlike in tako sebe ter svoja dejanja povzdigujejo, dejanja "drugih" pa označujejo kot bodisi neprimerna, manj vredna (Kuhar 2009, str. 19). Tvorbo stereotipov so izražali sogovorniki, ki niso vključeni v nova partnerska razmerja, so ovdoveli, samski in intimnost ter partnerstvo v starosti smatrajo kot nekaj nepotrebnega.

Stigmatizacija in diskriminacija novonastalih zvez v starosti (s strani starih ljudi) se je v raziskavi kazala kot posredna in neposredna diskriminacija, predvsem pa kot nadlegovanje, ki je opisano kot nezaželeno delovanje vezano na posameznikovo osebno okoliščino (Kuhar 2009, str. 16).

V skupnosti je pogosto zakoreninjeno mnenje, da gre pri partnerstvih in intimnosti za skrajno intimo, predvsem v primerih novonastalih razmerij v starosti. Vendar vsakdanja izkazovanja ljubezni v javnosti s strani starih (poljubi, držanje za roke) nikakor ne smejo biti povod za kakršnokoli obliko nasilja.

Iz opisa sogovornikov z izkušnjo diskriminacije do njihove novonastale zveze je samo ena oseba poiskala pomoč znotraj doma, pri socialni delavki. To morda lahko nakazuje, da ljudje zaradi ponotranjenja stereotipov in ponotranjenja mnenja, da je ljubezen domena mladih ljudi, ne poiščejo pomoči.

Socialna delavka je s pomočjo direktorice v njenem primeru nadlegovanja psihično in besedno nasilje zajezila najprej s soočenjem akterja nasilja, nato pa z zaježitvijo prihodnjih podobnih dejanj soustvarila družbo sprejemanja, kakor je pojem poimenoval Flaker (2012). To vrednotim kot primer dobre prakse.

Zavedanje o potencialnih praksah tvorjenja stereotipov, diskriminiranja in psihičnega nasilja s strani starih ljudi ali skupnosti nasploh socialnim delavcem omogoča večjo pozornost na to pojavnost.

Z raziskavo sem spoznala, da so tvorci stereotipov v primeru novonastalih zvez v starosti večinoma stari ljudje. Za nadaljnjo razumevanje starosti bi bilo smiselno opraviti več raziskav, ki bi dodatno pokazale, če so še kateri vidiki starosti diskriminirani in kakšni so načini izražanja.

Za socialno delo pomembno spoznanje vidim v zavedanju, da spremembe v življenju starega človeka lahko povzročijo spremembe tudi v družinski dinamiki. V tem primeru je

prispevek socialnega dela po Čačinovič Vogrinčič (2006, str. 78 -79) vzpostavitev delovnega odnosa z družino s ciljem soustvarjanja rešitve.

Spoznanje za socialno delo vidim v pojmovanju Flaker (2012, str. 111) torej v brezpogojnem sprejemanju ljudi in predajanju te prakse v delo s starimi ljudmi. S širokim pogledom lahko povežemo na videz nepovezane stvari in dogodke, s čimer ustavimo prostor za kreacijo uporabnikov. Zaznavati moramo svoj vrednostni sistem in ga umeščati v ravnino družbenih vrednot.

Za obravnavano temo ne obstajajo določene metode dela, ne obstaja jasni zakonski okvir, zato je pomembna povezava več metod socialnega dela, ki predvsem zahteva socialnega delavca, ki izkušnjo uporabnika sprejme in se mu pridruži v njegovi zgodbi.

Pomembno spoznanje za socialno delo je moč videti tudi v razumevanja socialnega dela o vplivu in odzivu okolja na odločitve starega človeka z namenom zmanjšanja potencialnih stresnih izkušenj.

Rezultate lahko povežem s pisanjem v teoretičnem uvodu, kjer sem povzemala Flaker (2012), ki piše, da posameznikom pomagamo prevzeti nadzor nad svojim življenjem in jih v odločitvah podpremo. S tem v skupnost damo informacijo o uporabi proti kakršnimkoli oblikam stigmatizacije in tvorbe stereotipov na novonastale zveze v starosti. S tem starosti dajemo priznanje in spoštovanje ter jo vrednotimo enako kot preostala obdobja, pojava ne porivamo na rob.

6. Sklepi

- Starost je obdobje, ki ima svoje posebnosti, z vidika partnerstva je to obdobje, ko ljudje ne bodo več imeli skupnih otrok, vendar pa to ni razlog za neobstoj novonastalih zvez.
- Potreba po bližini in sočloveku ostajata živi vse življenje.
- Potreba po intimnih praksah je lahko v starosti enaka. V raziskavi se je pokazalo, da je izražanje intimnosti vezano na mladost – ljudje, ki so že v mladosti uživali v intimnih praksah, enako čutijo danes.
- Odsotnost partnerskih odnosov stari ljudje po navadi nadomeščajo z drugim socialnim kapitalom – prijateljskimi in družinskimi vezmi.
- Odločitev za novo partnerstvo v starosti je v domeni posameznika, vendar ima lahko skupnost vlogo predvsem po sklenitvi zveze bodisi z vlogo družine (odobravanjem ali neodobravanjem) bodisi v skupnosti (odobravanje, stigmatizacija).
- Ljudje, ki jim intimnost ne predstavlja tabu teme, o slednji govorijo v skupnosti, predvsem skozi humor.
- Stari ljudje kot omejitev za sklepanje partnerstev navajajo vajenost samote, svoje urejene rutine, zadovoljiv socialni kapital, nezaupanje nameram potencialnega partnerja.
- Stari ljudje bi se pogosto raje kakor za partnerstvo ali poroko odločili za samsko življenje ali za družabništvo, ki ga opisujejo kot praktične in emocionalne vidike partnerstva brez skupnega življenja in vsakodnevnega kontakta.
- Čustva starih ljudi se od mladosti do starosti ne spreminjajo, vendar se spreminja način čustvovanja in izražanja čustev.
- Pomen partnerstev v starosti je v skupku emocionalnih, praktičnih in intimnih praks.
- Spremembe zaradi novonastalih zvez v starosti lahko služijo kot viri moči za starega človeka.
- V skupnosti je zakoreninjeno mnenje o primernih in neprimernih dejanjih v starosti. Ena izmed neprimernih praks je izkazovanje naklonjenosti v skupnosti.

- Tvorci stereotipov in diskriminatornih pogledov so, predvsem v CSS Škofja Loka, stari ljudje.

7. Predlogi

- Predlagam, da se opravi več raziskav, predvsem v institucionalni namestitvi o izkušnjah novonastalih zvez in stereotipov skupnosti. Z izsledki raziskav bi se lahko socialne delavce v domovih, medgeneracijskih centrih, dnevnih centrih aktivnosti, centrih za socialno delo seznanilo z namenom boljšega razumevanja in pridružitvi uporabniku v njegovi izkušnji oziroma v senzibilnem odkrivanju slednjega.
- Zdi se mi primerno, da se v Kodeksu etike socialnega dela vidi in bere senzibilnost do vseh uporabnikov. Želela bi enako obravnavo vseh skupin uporabnikov, zato predlagam, da se starost doda v 6. člen Kodeksa.
- Obseg literature o novonastalih zvezah v starosti na slovenskih tleh je skromen. Potrebujemo več literature, ki odstira in priznava obstoj novonastalih razmerij v skupnosti – tako strokovne kot laične. Predlagam prevode obstoječe literature o novonastalih zvezah v slovenščino.
- Stare ljudi bi bilo potrebno ozavestiti o normalnih in manj normalnih spremembah v telesu v starosti tudi z vidika intimnosti. Govor o intimnosti starih ljudi je potrebno odpreti, da bodo lahko bolj samozavestni v primeru sprememb in bolj učinkoviti pri iskanju rešitev. Predlagam brošure in letake, ki bodo dostopni pri zdravnikih, v domovih in centrih za stare.
- Izvajanje detabuizacije intimnosti in partnerstva v starosti, predvsem v domovih za stare ljudi (s plakati, predavanji, debatnimi skupinami).
- Ozaveščanje starih ljudi o pomenih in posledicah diskriminacije. Predlagam odpiranje govora s pripovedmi izkušenj starih ljudi, ki so bili takih praks deležni.
- S spoznanji o virih moči, ki jih lahko partnerstva, družabništva oziroma prijateljstva v starosti prinašajo, predlagam ustanovitev spoznavnih uric po principu Alzheimer Caffé po celi Sloveniji. S tem bi se informacije o (novonastalih) partnerstvih starosti predajale v skupnost, stari ljudje pa bi dobili varno okolje za nova poznanstva.

8. Literatura in viri

1. Beznec, B. (2007). Tabu smrti. *Časopis za kritiko znanosti*, 35 (227), 7-9.
2. Brown, S.I., Lin, I.F., Hammersmith, M., Wright, R. (2016). Later Life Marital Dissolution and Repartnership Status: A National Portrait. *Journals of Gerontology Social Sciences*, 1-11.
3. Cicirelli, W.G. (2010). Attachment relationships in old age. *Journal of Social and Personal Relationships*, 27 (2), 191-199.
4. Čačinovič Vogrinčič, G. (2006). *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
5. Darnaud, T., Sirvain, S., Igier, V., Taiton, M. (2013). A study of hidden sexuality in elderly people living in institutions. *Sexologies*, 22, 93-99.
6. Davey, J. (2007). *Partner's in God's love*. Florida: Xulon press.
7. De Jong Gierveld, J. (2004). Remarriage, Unmarried Cohabitation, Living Apart Together: Partner Relationships Following Bereavement or Divorce. *Journal of Marriage and Family*. 66, 236-243.
8. Domenech-Abella, J., Lara, E., Rubio-Valera, M., Olaya, B., Moneta, M.V., Rico-Uribe, L.A., Ayuso-Mateos, J.L., Mundo, J., Haro, J.M. (2017). *Loneliness and depression in the elderly: the role of social network*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 381-390.
9. Flaker, V. @Boj za (2012). *Direktno socialno delo*. Ljubljana: Založba /*cf.
10. Flaker, V. (2003). *Oris metod socialnega dela*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani in Skupnost centrov za socialno delo Slovenije.
11. Giddens, A. (2000). *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba /*cf.
12. Šadl, Z., Hlebec, V. (2009). »Saj veš, se najprej na domačega obrneš«. 237-255. V: Hlebec, V. (ur.). *Starejši ljudje v družbi sprememb*. Maribor: Aristej.

13. Hockey, J., James, A. (2003). *Social Identities Across the Life Course*. New York: Palgrave MacMillan.
14. Kovačev, A. N. (2004). *Značilnosti in funkcije emocij ter njihov vpliv na socialno dinamiko*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Visoka šola za zdravstvo.
15. Kožuh Novak, M. (2012). Odnos do starejših v slovenski družbi. V: Tratnik Volasko, M. (ur) (2012). *Diskriminacija starejših*. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.
16. Kožuh Novak, M. (2010). *Starajoča se družba: čas za nove izzive*. Ljubljana: Zveza društev upokojencev Slovenije.
17. Kuhar, R. (2009). *Na križiščih diskriminacije: Večplastna in intersekcijska diskriminacija*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
18. Lewis, T., Amini, F., Lannon, R. (2000). *A General Theory of Love*. New York: Vintage Books.
19. Lloyd Sherlock, P. (ur) (2004). *Living Longer. Aging, Development and Social Protection*. London: Zed Books.
20. Määttä, K. (2011). The Fascination of Love Never Fades – How Do the Elderly Describe Their Experiences of Falling in Love? *International Review of Social Sciences and Humanities*. Vol 2, 14-25.
21. Mahieu, L., Gastmans, C. (2014). Older residents' perspectives on aged sexuality in institutionalized elderly care: A systematic literature review. *International Journal of Nursing Studies*, 52 (12), 1891-1905.
22. Mali, J. (2002). Starost, emocije in emocionalno delo. *Revija za socialno delo*, 41(6), 317-323.
23. Mali, J. (2007). *Socialno delo s starimi ljudmi Izbrana poglavja iz doktorata Vloga in pomen socialnega dela v razvoju institucionalnega varstva starih ljudi v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
24. Mali, J. (2008). *Od hiralnic do domov za stare ljudi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

25. Mali, J. (2013). Socialno delo s starimi ljudmi kot specializacija stroke. *Revija za socialno delo*, 52 (1), 57-67.
26. Milivojević, Z. (2007). *Emocije. Psihoterapija i razumevanje emocije*. Novi Sad: Psihopolis institut.
27. Mesec, B. (2007). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II, študijsko gradivo*. 2. Izdaja, Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
28. Mesec, B. (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I, načrtovanje raziskave, študijsko gradivo za interno uporabo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
29. Montemurro, B., Siefken, J.M. (2014). Cougars on the prowl? New perceptions of older woman's sexuality. *Journal of Ageing Studies* 28, 35-43.
30. Morris, V. (2004). *How to care for ageing parents*. New York: Workman Publishing.
31. Nathanson, I. L., Tirrito, T. (1998). *Gerontological social work Theory Into Practice*. New York: Springer Publishing Company.
32. Nato, F. (2012). Perceptions of love and sex across the adult live span. *Journal of Social and Personal Relationships*, 29 (6), 760-775.
33. Northrup, C. (2015). *Brezčasne boginje*. Tržič: Učila.
34. Palacios-Cena, D., Martinez-Piedrola, R.M., Perez-de-Heredia, M., Huertas-Hoyas, E., Carrasco-Garrido, P., Fernandez-de-las-Penas, C. (2016). Expressing sexuality in nursing homes. The experience of older women: A qualitative study. *Geriatric nursing* 37 (6), 470-477.
35. Pan, M. (2007). *Ljubezen je ljubezen*. Ljubljana: Amnesty international Slovenija.
36. Peel, N., Bartlett, H., McClure, R. (2004). Review. Healthy ageing: how is it defined and measured? *Australasian Journal on Ageing*. 23 (3), 115-119.
37. Petrič, M., Zupančič, M. (2016), Prostočasne dejavnosti in mladostno počutje starejših. Ljubljana: *Kakovostna starost*, 19 (3), 20-32.

38. Pečarič, E. (2003). Predsodki in stereotipi do hendikepiranih žensk. V: (2003), »*Tako lepa, pa invalid! : socialno delo proti diskriminaciji hendikepiranih žensk : konferenca ob Evropskem letu invalidov*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
39. Pečjak, V. (2007). *Psihologija staranja*. Bled: Samozaložba.
40. Pravilnik o standardih in normativnih socialnovarstvenih storitvah (2010) Ur. l. RS, št. 45/10, 28/11, 104/11, 111/13, 102/15 in 76/17.
41. Ramovš, J. (2003). *Kakovostna starost*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in SAZU.
42. Rauer, A. J., Sabey, A., Jensen, J. F. (2014). Growing old together: Compassionate love and health in older adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships*. 31 (5), 677-696.
43. Reis, H.T., Aron, A. (2008). Love: What Is It, Why Does It Matter, and How Does It Operate? *Perspectives on Psychological Science*, 3 (1), 80-86.
44. Ribes, G., Gaucher, J., Abras-Leyral, K. (2008). Marriage counseling and sex therapy for older couples. *Sexologies* 17, 174-183.
45. Rooney, L., Wallace Kazer, M. (2015). Geriatric sexual experiences: The seniors tell all. *Applied nursing research*. 28 (3), 254-256.
46. Saarni, C. (1999). *The development of Emotional Competence*. New York: The Guilford press.
47. Sarson, B. (ur.), Duck, S. (ur.) (2001). *Personal Relationships Implications for Clinical and Community Psychology*. New York: Wiley.
48. Škerjanc, J. (2003). Ženske in individualizacija socialnih storitev.V: (2003), »*Tako lepa, pa invalid! : socialno delo proti diskriminaciji hendikepiranih žensk : konferenca ob Evropskem letu invalidov*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
49. Ule, M. (2009). *Psihologija komuniciranja in medosebnih odnosov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.

50. Videtič, N. (2011). Kristjani in strah pred smrtjo. V Milčinski M. (ur), Bajželj Bevelacqua, A. (ur): *Življenje, smrt in umiranje v medkulturni perspektivi*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
51. Wright, H., Jenks, R.A., Demeyere, N. (2017). Frequent Sexual Activity Predicts Specific Cognitive Abilities in Older Adults, *The Journals of Gerontology: Psychological Sciences*, series B, 1-5.
52. Zupančič, M., Horvat, M. in Colnerič, B. (2010). Kronološka in zaznana starost pri starejših: koliko let se vidijo, počutijo in bi želeli biti stari. *Kakovostna starost*, 13 (2), str. 44, 45.
53. Žveglič, M. (2008). Skupaj gradimo strpen svet. *Revija za socialno delo*, 47 (3/6), 315-319.

8.1. Internetni viri

Kodeks etike socialnih delavcev in delavk Slovenije. (2006). Pridobljeno 13. 3. 2018 s <https://www.fsd.uni-lj.si/mma/Kodeksa-etike-SV-in-SD/2008061613431167/>

Statistični urad RS, Število in sestava prebivalstva RS. Pridobljeno 6. 3. 2018 s <http://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/17/104>

Statistični urad RS, Mednarodni dan starejših. Pridobljeno 7. 3. 2018 s <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/5477>

The Irish Association of Social Workers' (IASW) Special Interest Group on Ageing (SIGA) (2011): *The Role of the Social Worker with Older Persons*. Pridobljeno 8.3.2018 s http://www.academia.edu/29003051/The_Role_of_the_Social_Worker_with_Older_Persons

United Nations (2017). *Ageing*. Pridobljeno 22. 4. 2018 s <http://www.un.org/en/sections/issues-depth/ageing/index.html>

Uradni list številka 42/2002 z dne 15.5.2002. Pridobljeno 6.3.2018 s <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/36364>

Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1) (2013). Ur.l. RS, št. 21/13, 78/13 – popr., 47/15 – ZZSDT, 33/16 – PZ-F, 52/16 in 15/17 – odl. US

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2) (2013) Ur. l. RS, št. 96/12, 39/13, 99/13 – ZSVarPre-C, 101/13 – ZIPRS1415, 44/14 – ORZPIZ206, 85/14 – ZUJF-B, 95/14 – ZUJF-C, 90/15 – ZIUPTD, 102/15, 23/17, 40/17 in 65/17

Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD) (2016) Ur. l. RS. št. 33/16

ZPIZ. (2016). *Mesečni statistični pregled, november 2016*. Pridobljeno 15. 3. 2018 s https://www.zpiz.si/cms/userfiles/file/MSP_November_2016.pdf

9. Priloge

Priloga 1: Vprašalnik

Prispevek socialnega dela k izkušnjam novonastalih zvez v starosti

Starost: _____

Spol: M Ž

Nastanitev: doma v instituciji

Poročni status:

- samski/a
- poročen/a (večkrat?)
- razvezan/a (večkrat?)
- vdova, vdovec
- nikoli poročen/a
- v razmerju
- imam simpatijo

A. Pomen partnerja v starosti

1.

Samski, razvezani, ovdoveli

Ste kdaj pogrešali partnerja?

Kakšen pomen se vam zdi, da bi imel v vašem življenju?

Vdove, vdovci

Bi bilo zdaj, v starosti kaj drugače, težje, lažje, če bi bil bivši partner poleg? Kaj bi bilo drugače?

2.

Osebe v razmerju, poročene, osebe s simpatijami

Se vam zdi, da je kako lažje, težje sedaj v starosti, ker imate (poleg družine in prijateljev) ljubljeno osebo?

Kaj vam to pomeni, koliko?

B. Odločitev za vstop v partnersko zvezo v starosti in vpliv slednje na življenje stare osebe

3.

Samski, ovdoveli, če bi ovdoveli

Bi se znova odločili za partnerstvo sedaj v starosti?

Kaj bi vam to pomenilo?

Kakšen vpliv bi imelo na vas?

(v kolikor ne omeni čustvenega in finančnega vidika)

Se vam zdi da bi partnerstvo prineslo tudi čustvene in finančne spremembe. Kako?

Kako bi se odzvali drugi (družina, prijatelji, znanci, družba, osebje v ustanovi)?

Bi bilo življenje lažje, prijetneje, težje, kaj menite in zakaj?

4.

Ovdoveli, razvezani

V kolikor ste se razvezali, ovdoveli po 65. letu, kako je to vplivalo na vas?

Ste sklenili novo partnerstvo, ste se poročili, imate novo simpatijo po 65. letu?

Kako je to vplivalo na vas?

(v kolikor ne omeni čustvenega in finančnega vidika)

Se vam zdi da je partnerstvo prineslo tudi čustvene in finančne spremembe. Lahko opišete?

C. Spremembe čustvovanja v starosti

5.

Vsi

Kaj za vas predstavljajo čustva in ljubezen?

Se vam zdi, da se čustva, čustvovanje skozi leta spreminjajo in je sedaj v starosti kako drugače? Prosim opišite spremembe!

6.

Vsi

Kaj ste ljubili v mladosti? Kaj ljubite sedaj?

D. Vpliv skupnosti na novonastale zveze v starosti

7.

Vsi

Kako izkazuje čustva?

Se vam zdi, da je v starosti kaj neprimerno početi (v družbi, skupnosti in nasploh)?

Vsi

Kako bi vam pri odločanju za vstop v novo zvezo lahko pomagali drugi (spodbuda, odobravanje s strani svojcev, znancev itd.)?

Osebe v novonastalem razmerju, sveže poročeni, osebe s simpatijami

Če ste se znova poročili, imate simpatijo, ste v zvezi, kako so vam pri tem pomagali drugi (skupnost), s čim bi vam lahko?

E. Pogled na intimnost v starosti z vidika starosti

8.

Vsi

Kako si predstavljate intimnost?

Kakšen je vaš pogled na intimnost v starosti? (tu sprašujem po vaši vrednosti umestitvi pojma, ne o vaši osebni intimnosti)

Kakšen pogled na spolnost v starosti opažate iz skupnosti?

Kraj: _____

Datum: _____

Priloga 2: Intervjuji

Intervju A

Ime: **Frida**
Starost: **72**
Spol: **Ž**
Nastanitev: **doma**
Poročni status: **vdova, samska**
Kraj: **Škofja Loka**
Datum: **29. 3. 2018**

A. Pomen partnerja v starosti

Ste kdaj pogrešali partnerja? Bi bilo zdaj, v starosti kaj drugače, težje, lažje, če bi bil bivši partner poleg? Kaj bi bilo drugače?

Dolgčas je, sam si, za pogovor, za vse. Če bi bil zdrav, 52 let sva bila skupaj, bi bilo super za družčino, pomagal mi je veliko, ker sem padala po tleh.

B. Odločitev za vstop v partnersko zvezo v starosti in vpliv slednje na življenje stare osebe

Bi se znova odločili za partnerstvo sedaj v starosti?

Ne, to pa ne. Ne, rabila bi samo prijatelja, ampak kje boš to dobil? Ne rabim, peljem se lahko sama, imam dosti prijateljic, rabila bi možko roko, to je res, ampak prav partnerja pa ni govora, nič več.

Kaj bi vam to pomenilo? Kakšen vpliv bi imelo na vas? Se vam zdi da bi partnerstvo prineslo tudi čustvene in finančne spremembe. Kako?

Prej bi zahteval kaj, kakor pa kaj dal (*smeh*). O tem nisem premišljevala in tudi ne bom, jaz se imam čisto v redu, samo zdravje še.

V kolikor ste se razvezali, ovdoveli po 65. letu, kako je to vplivalo na vas?

Takrat veliko noči nisem mogla spati, čakala sem ga še dolgo, ker sem mislila, da bo kar od nekod prišel. Prazno je vse. On je rad govoril, kamorkoli sem šla, me je klical, kje sem, zdaj tega ni. Cel dan ne spregovorim z drugim kot z mačkom. Ta samota včasih ubija. Sploh nedelja se mi zdi, če ni nobenega človeka, nič, je hudo. V dvoje je lepše. Prezgodaj je šel, lahko bi bil še par let.

C. Spremembe čustvovanja v starosti

Kaj za vas predstavljajo čustva in ljubezen?

Največ. Lepa beseda, ljubezen s strani svojcev, taka kot mi jo zdaj kažejo vnuki, te majhne pozornosti mi ogromno pomenijo. Kaj pa partnerska ljubezen, kako to vidite? Ja to je najbolj pomembno. Če se dva razumeta, če si pokažeta ljubezen, data ljubezen, to je najlepše. Danes je pa vse sorte, ampak zbirati danes med slabimi moškimi, bolje, da nimaš nič. Jaz sem že dosti dala čez v življenju, da bi si zdaj enega nakopala v hišo, ni govora. Sej sta dva hodila sem, pa sta govorila, da se bosta k meni preselila, ker imam fletno. Sem rekla: »A res?« Nisem se za dve hiši matrala, da bi se kdo sem priščitil, bodo otroci imeli. Če pa kaj rabim, mi pa kakšen pomaga.

Se vam zdi, da se čustva, čustvovanje skozi leta spreminjajo in je sedaj v starosti kako drugače? Prosim opišite spremembe!

Ko sem bila mlada, sem bila zaljubljena, jaz sem ga imela strašno rada. Ampak jaz zdaj tega ne čutim, ne rabim nobene ljubezni ne vem kakšne, imam veliko prijateljic, se dobimo na kosilu, to mi je veliko, to mi je dovolj.

Kaj ste ljubili v mladosti? Kaj ljubite sedaj?

Otroke in moža. Zdaj sem vesela vnukov in hčerk, da me pokličejo, da vidim, da jim je mar. To mi je v veliko veselje. Družina, ta mi pomeni veliko skozi vse življenje.

D. Vpliv skupnosti na novonastale zveze v starosti

Kako izkazuje čustva?

Odvisno do koga. Do katerih bolj, drugih manj. Z besedo, z dejanji, enako kot vedno.

Se vam zdi, da je v starosti kaj neprimerno početi (v družbi, skupnosti in nasploh)?

Ja ne vem, da bi kakšne traparije zdaj delala, že prej jih nisem veliko. Enostavno se ti ne ljubi kaj takega, še zdrava nisem prav zelo. Če grem pa v družbo, se razvedrim, sem kar rada vesela, nasmejana.

Kako bi vam pri odločanju za vstop v novo zvezo lahko pomagali drugi (spodbuda, odobravanje s strani svojcev, znancev itd.)?

Jaz o tem nisem razmišljala, da bi imela še kakšne veze z moškimi, prijatelja dobiti, da ti pomaga, da gre kam s tabo, tega ni. Ali plačaš ali te pa izkorišča, torej nimam nič.

Kaj pa če bi koga pripeljali, kako bi se odzvali?

Ja, hčerka mi že nagaja, naj si kakšnega prijatelja dobim, sem rekla bodi tiho, kaj bom. Hčerki ne bi nič rekli, obe bi mi prav dali. Ampak vesta, da se v to ne bom podala, ker sem dosti probala v življenju.

E. Pogled na intimnost v starosti z vidika starosti**Kako si predstavljate intimnost?**

Če sta dva v življenju res prijatelja in se imata rada, to ni lepšega. Pa da te mož ne vara, da si zaupata, je to res nekaj vredno. Jaz sem lahko šla kamor sem hotela, on tudi. Intimnost je tudi zaupanje, zaupala sva si vedno, če si ne zaupaš, to ni način.

Kakšen je vaš pogled na intimnost v starosti? (tu sprašujem po vaši vrednosti umestitvi pojma, ne o vaši osebni intimnosti)

Ja, jaz ne vem za spremembe, da bi bilo kaj drugače.

Se vam zdi, da je tega manj?

Tega je gotovo manj. Bolj je pomembna lepa beseda, za dobro jutro ali zvečer. Midva sva se 50 let gotovo poljubila vak večer, ko sva šla spat. To se je potem nehalo in meni je bilo tisto zadoščenje.

Kakšen pogled na spolnost v starosti opazate iz skupnosti?

Gledam Ljubezen po domače. Gledati, kako se stare kože mečejo za starim descom, se mi zdi trapasto, imej prijatelja do ene meje. Mladi so za ljubezen. Ko si star, spolnosti ni več. Je pa, sej pravim, če te objame, to je v življenju, ko si star, res lepo. Pa da ti da lepo besedo. Ampak jaz tudi po tem nisem nikoli prav hrepenela. Pomembno mi je bilo, da so otroci srečni, mož zadovoljen, pa da sem pekla in rihtala. Od doma sem bila navajena, da je to največ, da si dobra gospodinja.

Intervju B

Ime: **Mojmir**
Starost: **76**
Spol: **M**
Nastanitev: **doma**
Poročni status: **samski, razvezan (2x)**
Kraj: **Škofja Loka**
Datum: **29. 3. 2018**

A. Pomen partnerja v starosti

Ste kdaj pogrešali partnerja?

Saj imam zmeraj kakšno družčino. Najde se. Tu se držim svojega pregovora: »Lepo je biti sam in lepo je biti v društvu.« Tako da se jaz tega držim, zelo lepo mi je, ko sem sam. Nimam nobenega ki bi mi kaj govoril, rad sem v društvu, vendar partnerke ne pogrešam.

Kakšen pomen se vam zdi, da bi imel v vašem življenju?

Zelo važen. Če imaš partnerja v življenju, mu moraš posvečati veliko pažnje. Za mene je partnerstvo ena globoka vez. To sem imel z Anico, pa sva se že nekaj časa nazaj razšla.

B. Odločitev za vstop v partnersko zvezo v starosti in vpliv slednje na življenje stare osebe

Bi se znova odločili za partnerstvo sedaj v starosti?

Zveza z Anico je trajala 15 let, razšla sva se dve leti nazaj. Malo težje, ker je težko najti osebo za tako skupno življenje, saj ima vsak človek eno veliko zgodbo, eno veliko preteklost, navade, karakterne vsebine. Ko je človek mlad, se lažje prilagaja, ko je človek starejši, pa je vse to težje. Tako, da ne vem. Ne bi se morda odločil. Za druženje bi se pa vedno odločil, da se vidimo, da gremo na kavo, na izlet, na morje skupaj ali kaj takega. To pa ja.

Kaj bi vam to pomenilo?

Partnerstvo je resen izraz za vezo, imeti partnerja. Druženje je pa druženje, tako prijateljsko. Partnerstvo pa smatram za resno zvezo, mislim, da sem imel en tako odnos z Anico.

Kakšen vpliv bi imelo na vas?

Ne bi niti razmišljal, ker mislim, da ne bi šel več v to.

Se vam zdi da bi partnerstvo prineslo tudi čustvene in finančne spremembe. Kako?

Kar se tiče financ – mi starejši imamo vsak svoje finance, edino če si skupaj v zakonu, se združijo. Da bi se na ta leta poročil, mi ne pade na pamet (smeh). Ker sem se do teh let že dvakrat poročil in dvakrat ločil. Kar se tiče čustvenih sprememb, bi želel imeti spoštovanje, to je prva stvar. Če spoštovanje ne bi bilo dovolj izraženo, potem je to samo druženje. Za kaj resnega trenutno nisem, nikoli pa ne veš, kaj ti bo življenje prineslo.

Kako bi se odzvali drugi (družina, prijatelji, znanci, družba, osebje v ustanovi)?

Jaz ne dovolim nikomur, da bi se vmešaval v moje življenje. To je moja osebna stvar, če se bom s kom družil ali ne, tega nikomur ne govorim. Jaz sem malo poseben, malo svojeglav, verjetno malo izpadem iz konteksta (smeh).

Bi bilo življenje lažje, prijetneje, težje, kaj menite in zakaj?

Mislim, da bi bilo bolj komplicirano, ker sem navajen delati stvari, ki meni pašejo. Vstanem, kadar hočem, delam, kar hočem, navadil sem se na samoto. Lepo mi je biti sam, lepo se je družiti. Ampak vedno se držim dogovorov, ki jih sklenem, potem sem točen.

V kolikor ste se razvezali, ovdoveli po 65. letu, kako je to vplivalo na vas?

Eden izmed razdiralnih faktorjev je bil, da mi Anica na primer ni pustila trgati odrezkov za križanke v lokalni gledališki knjižnici, ni bila več zainteresirana za seks. In zdaj sem se navadil biti sam, se tudi družim, ampak to je to.

C. Spremembe čustvovanja v starosti

Kaj za vas predstavljajo čustva in ljubezen?

Veliko. Vsa mogoča čustva, vse ljubezni, samo mislim, da sem v letih, ko je ljubezen že šla mimo. Nisem več tako, kot bi se reklo, čustveno občutljiv, nimam takih kontaktov, da bi se navezal čustveno.

Tudi potrebe po neki močni ljubezni ne?

Morda bi potreba bila, ali ... Spoznal sem eno učiteljico iz Ljubljane, super je, ampak daljina dela svoje, ona ima svoje življenje, jaz svoje in je tudi v redu.

Se vam zdi, da se čustva, čustvovanje skozi leta spreminjajo in je sedaj v starosti kako drugače? Prosim, opišite spremembe!

Z leti se to spreminja. Mogočnosti, tudi na fizičnem vidiku. V hrib sem včasih šel kot srna, danes grem počasi. Ampak pravijo, da sem še v dobri kondiciji za svoja leta.

Kaj ste ljubili v mladosti? Kaj ljubite sedaj?

Ah, naša mladost, moja mladost je bila ... malo čudna. S 17. letom sem šel v službo v Srbijo, v tujino. Še srbohrvaščine nisem dobro znal. Navadil sem se na samostojno življenje, tovarništvo, to česar zdaj nimaš. Bilo je dosti žensk, ni bilo problema za druženje. Tako sem se v Nišu tudi prvič poročil. Tisto, kar sem v mladosti imel rad, je drugačno od tega, kar imam danes. Posvečal sem se službi, zdaj je pa bolj mirno. Včasih smo tudi več pili, smo bili bolj divji, bolj radoživi. Zdaj ne pijem veliko, kozarček bom popil, več ne. Takrat je bilo več tovarništva, imam prijatelje, ampak to ni več tisto. Vsak živi eno odtujeno življenje s svojimi navadami.

D. Vpliv skupnosti na novonastale zveze v starosti

Kako izkazujete čustva?

Še vedno lahko izražam močna čustva ljubezni, žalosti, če se najde prava oseba.

Se vam zdi, da imate enako možnost izkazovati čustva kot v mladosti?

Če mi kaj ni všeč, povem, če se najde prava oseba, lahko izražam tudi čustva ljubezni, če kaj povem, povem mirno kot v mladosti, ne maram krega in izogibam se ljudem, ki so k temu nagnjeni.

Se vam zdi, da je v starosti kaj neprimerno početi (v družbi, skupnosti in nasploh)?

Jaz sem pri roki vedno imel bonton. In sem se vedno kolikor toliko držal načela bontona in komuniciranja z ljudmi in zato nikoli nisem dobil takega občutka.

Kako bi vam pri odločanju za vstop v novo zvezo lahko pomagali drugi (spodbuda, odobravanje s strani svojcev, znancev itd.)?

Ne, meni se zdi, da v mojih letih meni ne more nihče govoriti. Jaz lahko mlajšim, oni pa ne. Lahko poslušam mišljenje, kakšnega, kaj bom jaz naredil, je pa moja stvar, odločitev imam v svojih rokah.

E. Pogled na intimnost v starosti z vidika starosti

Kako si predstavljate intimnost?

Intimnost je, ko si z eno osebo, v mojem slučaju samo ženska, ko si res intimen, ko si skupaj, ko z njo živiš 24 ur na dan, potem pride pa tudi do intimnosti (spolni odnos).

Kakšen je vaš pogled na intimnost v starosti? (tu sprašujem po vaši vrednosti umestitvi pojma, ne o vaši osebni intimnosti)

Mislím, da se ni nič spremenilo od tistega, kar je bilo včasih. Imam isti pogled kot včasih. Rad se družim z ženskami, če pa do česa pride, pa pride do nekega normalnega načina, če so taki pogoji.

Torej če povzamem, pravite, da je enako kot je bilo v mladosti?

No, ni enako, s starostjo se stvar spremeni.

No, ampak načeloma imate še vedno potrebo po tem, to se ni spremenilo?

Ja, tako.

Kakšen pogled na spolnost v starosti opazate v skupnosti?

Jaz o tem z drugimi slabo govorim, posebno starejši so starejši, ne zgovarjajo se o teh stvareh. Sicer jaz vem, da se moški hvalijo, ženske so bolj tiho in tako naprej. Ampak jaz na to temo ne diskutiram z nobenim, govorim samo o svojih občutkih, stvareh, obnašanjih. Pogled skupnosti zavisi od družbe, jaz s tem nimam problemov. Ne, o osebnih stvareh, o čustvih, ki jih imam, ker to ni kulturno iznašati, na splošno pa lahko govorim o teh stvareh.

Intervju C

Ime: **Vojko**
Starost: **79**
Spol: **M**
Nastanitev: **doma**
Poročni status: **poročen, v novonastali zvezi**
Kraj: **Škofja Loka**
Datum: **5.4.2018**

A. Pomen partnerja v starosti

Se vam zdi, da je kako lažje, težje sedaj v starosti, ker imate (poleg družine in prijateljev) ljubljeno osebo?

Lepše. Jaz sem imel prijatelja, ki mi je v življenju pomenil več kot vsa družina, tudi zakon. Kar nekaj časa je odkar je prijatelj umrl. Nekaj manjka, žena, otroci, vnuki tega ne morejo nadomestiti. Preveč sem se navezal. V mladih letih sva hodila v hribe, se ukvarjala s športom, o osebnih težavah sva si zaupala, se pogovorila. Jaz tega pri moji ženi tudi slučajno ne morem iskati – opore ali pa ko sem v težavah, da bi z njo poizkusila te težave rešiti. Z ženo sem se namreč razmeroma pozno poročil pri 32 letih, pred tem sem imel kar nekaj punc. Z nobeno se nisem skregal, še vedno smo z vsemi prijatelji. Še danes sem eno srečal, ki bi želela z mano iti na kavo. Skoraj z vsako od teh punc bi upal navezati odnos za seks. Tudi službo sem imel tako, da je bilo kar nekaj žensk pripravljenih na seks z menoj. S tem se nisem dal kupiti. Z ženo se nisva poznala, ko sva se poročila. Ko sva na začetku seksala, me je še vikala. Potem mi je povedala, da je zanosila, ampak je rekla, da otrok ni povod za poroko. Ampak sva se. Ljubezen je bila, vendar ni bilo to tisto kot sem imel recimo z eno od bivših. Z njo sva bila, ko je bila stara 17 let, potem sem se preselil, odšel v svet. Njej je bilo zelo hudo, sva se razšla. Je bila pa fejest punca, jaz sem vedel, da me ne bo čakala, imela je veliko snubcev. Ko sem se vrnil je bila tik na tem, da bi se z novim fantom poročila in me je tisti četrtek pred soboto poklicala, da sva se dobila. In zdaj po velikih letih, ko se še dobiva, mi je povedala, da bi razdrla tisto poroko. S to sedemnajstletnico bi v zakonu verjetno bolje shajal kot z mojo ženo.

Z ženo sva partnerja, nama gre kar v redu, vendar ni pa tiste ljubezni, ki bi jo s kakšno od bivših ali s to mojo sedemnajstletnico imel. Z njo si še danes, ko se dobiva, zaupava vse težave, tako kot sem prej imel s prijateljem. Midva sva si vse skoke čez planke povedala in kaj misliš o tej pi*** ter pri vzgoji otrok. Ja tako. Z ženo pa ... Drug mesec greva v Afriko. Potujeva skupaj, ni pa več ljubezni.

Kaj vam to pomeni, koliko?

Če bi jo ocenil od 1 do 10, je ta partnerska zveza 3, 4. Jaz sem star 79 let, kaj bi še rad. Jaz na stara leta rabim nekoga, žena pa tudi. Z dvema penzijama si lahko veliko privoščiva, z eno malo. Če bi se odselil na primer bi ona težko shajala: avto, tega ne bi bilo. Midva si zdaj privoščiva, bila sva v Sibiriji, v Afriki sva že večkrat bila, celo Evropo sva prepotovala. Paše mi iz finančnega vidika, žena je diplomirana ekonomistka, zelo gospodarna. Jaz pravim, da živiva skupaj zaradi položnic. Seksava ne več, mi je spalnico zaklenila. Rekel sem ji pa, ko sva se poročila: »Če ne bo doma seksa, bo pa drugod.« Ker seks je pomemben v zakonu.

Se ona strinja s tem?

Je ne vprašam, ji ne zamerim, jaz nisem rekel, da bom vlomil, ona se je zaklenila, jaz sem se v otroško sobo preselil. Jaz imam doma oprano, jaz sem se tudi kuhinji odpovedal, kuhinja je zame tabu tema. Ona pere, pomiva okna, vedno je pospravljeno vse. Ko pridem domov, je topel dom, ni pa več odnosa. Pred enim tednom je imela rojstni dan, sem ji voščil, sva se poljubila, ampak to je hladen odnos. Drugače kot z mojo sedemnajstletnico. Jaz sem svoji sedemnajstletnici rekel: »Dobro, da sva se takrat razšla, ker če se ne bi, se danes ne bi imela tako rada.« Pavza je trajala desetletja, danes pa sva vesela, se pokličeva, se srečava, zmeniva kdaj bo več časa za najino druženje. Z ženo tega ni. Tudi ta moja sedemnajstletnica je rekla, midva se vmes desetletja nisva videla, in ji prav nič ni bilo za seks, zdaj pa ji je kar nekaj do tega. Bom pa povedal še to. Pri teh letih seksa bolje kot pri sedemnajstih. Poznam eno žensko, ki je ovdovela ampak nedolgo po tistem je spoznala možakarja in jo vidim, kako je vesela. Zdaj je pa spet nekaj življenja v njej, je prijetna, vesela kot desetletja prej. Stara leta niso razlog, da se ljudje ne bi imeli spet lepo. Ni to, zdaj si pa star in nisi za nobeno rabo. Zdi se mi, da je ta ljubezen v starosti lahko ena življenjska injekcija, da se imajo ljudje lahko spet lepo. Od moje tete mož je šel v dom. Prej je bil tak mrtev, v domu pa se je spoprijateljil s sestanovalko in da za njo vse, samo da jo lahko za joške prime, da se malo družijo, ji vse kupuje, druga puberteta bom rekel. Če doma ni tega pravega odnosa, je pa drugje. Čeprav zdaj ko sem šel od doma mi zdravila naštima, vpraša: »Ja, a ne boš nič jedel?«. Žena skrbi tako zase kot zame. Mogoče sem krivičen? Zадnje čase ugotavljam, da žena postaja ljubosumna. Včeraj me je ena klicala, sem se pogovarjal v kleti, ona je slišala, nisem nič skrival in je zaloputnila vrata: »Ti se kar pogovarjaj.« Ena ljubezen gotovo potem mora biti. Bi to bolj opisal kot navezanost, navajenost? No, nekaj ljubezni je gotovo, tudi meni ne bi bilo vseeno, če je ne bi bilo. Ima tudi težave s kožo, potrebovala je veliko masaž. Ona redno pove, s čim naj jo zmasiram, ampak to je treba namazati celo telo, od nog do glave, joške, pi***. Ampak se mi zdi, da bi moja sedemnajstletnica čisto drugače zmasiral kot ženo. Ampak zlagal bi se, da mi nič do nje. Navadila sva se, jaz sem otopel. Ampak pri starih letih pravijo, da gre ljudem na otročje – gre na tisto puberteto, to občutje pomladi. Kaj in koliko vam pomeni sedemnajstletnica? Ona mi predstavlja nadomestilo za pokojnega najboljšega prijatelja. Veliko mi pomeni, res, rad jo imam. Neprimerno raje kot ženo. Ko se slišiva, se zmeniva, kdaj se dobiva, se srečava. Mene ona poživi. Lepo je, da imaš nekoga, to je zame ena lepa reč. Midva se vse pogovoriva, morava pa vse to skrivati. Je tudi ona poročena, mati dveh otrok, ima vnučke.

B. Odločitev za vstop v partnersko zvezo v starosti in vpliv slednje na življenje stare osebe

Bi se znova odločili za partnerstvo sedaj v starosti, če bi postal vdovec?

Za partnerstvo ja, za poroko pa ne. Jaz sem ženi rekel: »Jaz se s teboj, če bi te poznal, kakšna si, ne bi nikoli poročil.« Šel bi v nevezano razmerje, bolj druženje. Pri svojih osemdesetih letih se ne bi želel vezati, ne rabim sužnje, oblačila lahko v čistilnico nesem, jem lahko zunaj.

Kaj pa, če ima žena koga, bi vas to motilo?

Jaz bi bil za skupinski seks, z ženo. Žena je še vedno postavna ženska, zna se urediti. Če bi žena imela ljubimca, načeloma nimam nič proti, bolje pa bi bilo, da ne bi vedel, da se mi ne bi kdo porogljivo smejal. Jaz privoščim, če bi se imela lepše kot z menoj. Sicer če bi mi kdo roge natikal, mi ne bi bilo prav, če bi vsi vedeli, jaz pa ne, to ne bi bilo prav. Jaz ženi ne da ne bi dovolil, saj me niti vprašala ni. Jaz sem ji povedal, če doma ne bo, bom šel drugam, še po novem letu sem ponovil. Ona to ve. Ampak ona ni za seks. Ali ima tudi vera kaj vmes? Jaz nisem veren, moja žena je. Včasih se vprašam, če je to, kar delam, pošteno do mojega in njenega partnerja.

Kako bi se odzvali drugi (družina, prijatelji, znanci, družba, osebje v ustanovi)?

Imam občutek, da bi prepustili v odločanje meni, da se ne bi vtikali. Tako kot, ko je hčerka umrla, sem malo po tistem rekel odvovlelemu zetu: »Pa najdi si kakšno, si fejš, tudi otroci rabijo novo mamo.« Sem rekel, midva nimava nič proti, ti bova še naprej pomagala pri vzgoji otrok kot zdaj. Enkrat se živi, imam občutek, da bi on to razumevanje vračal. Isto hčerka, ki živi zgoraj. Mislim, da se ne bi vtikala v moje življenje. Jaz sem bil danes dopoldne z mojo sedemnajstletnico (smeh). Ženi sigurno ne bi bilo prav, če bi izvedela.

C. Spremembe čustvovanja v starosti

Kaj za vas predstavljajo čustva in ljubezen?

Teško vprašanje. Jaz kakšne take, starševske ljubezni že v mladosti nisem pretirano čutil. Čeprav starejši bratje so me kar radi imeli. Jaz sem imel kar veliko ljudi, bi rekel rad, spoštljivo rad. Tista ljubezen sama, kaj je to ljubezen niti ne znam povedati ali čutiti. Do nekaterih ljudi je ta ljubezen stalna, jaz ko imam nekoga rad ga imam za vedno. Narobe bi rekel, da nimam lepih čustev do žene, saj je v veliki meri do mene poštena, rodila je dve hčerki, lepo ju je vzgojila, dala je materinsko ljubezen. To smo ljudje, ta naša čustva, kako jih kroti kdo, kaj vznikne v človeku, tukaj je razlika.

Se vam zdi, da se čustva, čustvovanje skozi leta spreminjajo in je sedaj v starosti kako drugače? Prosim opišite spremembe!

Čustva z mojo ženo so otopela, dočim prijateljstvo s pokojnim prijateljem je ostalo trajno. Z mojo ženo sva se imela rada, sigurno. Tudi takrat mi na kraj pameti ni padlo, da bi skakal čez planke, takrat je rada seksala, dobro je seksala, to je tudi nekaj.

Pa menite, da se čustvovanje v kakršnikoli meri spreminja zaradi starosti?

Zdi se mi, da nam gre na otročje, da se to ponavlja, obnavlja, obuja. Z mojo sedemnajstletnico se imava rada. Meni veliko pomeni, če me ona pokliče, če pet minut klepetava. To je stimulans za lep dan. Jaz ženi včasih rečem: »Zjutraj se začneš kregati, zvečer se nehaš.« Verjetno je tudi pri meni problem, ima nek razlog, nisem pameten. Je pa na starost prav gotovo lahko drugačno izkazovanje čustev. Vidim žensko, ki je postala vdova, zdaj pa z novim partnerjem kar frči, zdi se mi, da sta se z novim partnerjem ujela, torej da je na starost ljubezen. Na stara leta se lahko nekaj prebudi v tebi. Vprašanje kakor pri komur, gledam fante, ki so bili že kot mladi sami, zdaj so pa stari, betežni, umazani, takemu tudi za ljubezen ni. Saj ne seksa. Seks in ljubezen sta povezana. Najhuje je ker sem prišel ob osebne svoboščine. Vedno imam nekaj. Ni tisto kar bi bilo v mladih letih. Jaz sem naredil napako, ker sem se oženil, vezal. Jaz bi moral biti frej. Jaz nisem pravi za zakon. Čeprav moja žena in otroci so imeli svoboščine.

Kaj ste ljubili v mladosti? Kaj ljubite sedaj?

Naravo, punce, službe nisem imel rad, zato danes toliko bolj uživam v penzjonu, v svojem prostem času. Naravo imam še danes rad, vsaj dve uri na dan hodim, punce pa ja (smeh), še vedno. Jaz nikoli nisem bil rad vezan na nekaj, da bi mi nekdo diktiral, ukazoval. Meni mama, v službi ni nihče ukazoval in zdaj da bi mi žena. Ne.

D. Vpliv skupnosti na novonastale zveze v starosti

Kako izkazuje čustva?

Jaz zelo rad objamem kakšno žensko, ki mi je simpatična, nisem žaljiv, če je za to, če jo objamem, jo tudi k sebi stisnem. Nobena me še ni klofnila, če sem jo malo objel, se z joški poigral. Tak sem, tudi se ne branijo, da jih objamem, stisnem.

Se vam zdi, da je v starosti kaj neprimerno početi (v družbi, skupnosti in nasploh)?

Meni se zdi, da je to odvisno od družčine. Ne moreš v družčini finih, ki tega ne razumejo, delati določenih stvari. Malo je treba presoditi, s kom imaš opravka in kaj je tvoj cilj. Ali z eno govoriš, ker si želiš z njo seksa ali zato, da bo zabava še za koga drugega, za družčino.

Meni žena pogosto reče, ti vsakemu vse rečeš. Sem rekel ne Katja, jaz imam občutek, komu lahko kaj rečem. Kot komercialist sem bil zelo uspešen, ker sem človeka prebral v dno duše. Jaz sem vedel, ali lahko rečem eno od riti ali eno od športa, eno od narave, ali eno od cerkve. Treba je vedeti, kaj je njegov žulj, kam stopiti oziroma kam ne. Meni je to šlo, v tem sem bil uspešen.

E. Pogled na intimnost v starosti z vidika starosti

Kako si predstavljate intimnost?

Rad se igram z joški, to mi je všeč. Ne gre mi v račun, ko gledam pornografske filme, pa se nič z joški ne igra. Še kušne je ne. Ja kakšen je to seks, brez takih čustev? Da ga vtakne in je to vse? Da se nič ne sprosti nič ne igra, nič ne stisne? To zame ni sproščanje spolnega organa. To zame ni nič. To sproščanje mora biti sproščanje, da ima oseba nekaj več, da ti pride tako, kot ti mora in da je tudi njej to všeč, ne pa da gleda samo na minute, preden njemu pride in nekaj zasluži, ampak da je to izkušnja, doživetje. Jaz z veseljem pogledam tudi pornografski film. In ocenim, če ženska res uživa. In jaz privoščim, če se imata lepo.

Kakšen pogled na spolnost v starosti opazate iz skupnosti?

Časi se spreminjajo. Včasih pri nas doma, v okviru družine, sta bili spolnost in seks tabu tema. To je bilo čisto drugače. Tako da moja mladost in zdaj je čisto nekaj drugega. Res je, da se z mojo hčerko v družbi ne pogovarjam nič o seksu, nimava te teme na programu, ne v mladih letih ne zdaj. Temu se izogibam doma. Dočim v družbi, moji, se mi pa zdi, da gre stvar s časom kar naprej, da tudi teme o

ljubezni in seksu razvijamo, delamo na sproščenosti, je precej drugače. Če pogledam mojega vnučka, ki je imel punčko staro 15 let, razvito, onadva sta se ves čas nekaj lizala in objemala, tega recimo vpričo moje mame ni bilo. Jaz nisem videl očeta, da bi mamu kdaj objel ali kušnil. Tega ni bilo. Jaz mojo ženo le še objamem, tudi kušnem jo kdaj, sicer pa večkrat ona mene.

V ožjem krogu ni tako javnega govora o seksu, marbit smo mi prestari. Pri mlajših, pri teh, ki so na novo prišli v našo družbo, se pa kar več o seksu govori. Ni to tako tabu tema, čeprav mi ne sprožimo tega, se vključimo v debato. Pri starejših se mi pa zdi, da smo še malo zakrknjeni, zategnjeni glede tega. Čeprav ta seks je že stara stvar. Moja sestra je na primer imela 11 nezakonskih otrok, vsakega z drugim, tako da očitno je rada seksala.

Intervju D

Ime: **Dragica**
Starost: **68**
Spol: **Ž**
Nastanitev: **doma**
Poročni status: **razvezana, v novonastali zvezi**
Kraj: **Škofja Loka**
Datum: **2. 4. 2018**

A. Pomen partnerja v starosti

Se vam zdi, da je kako lažje, težje sedaj v starosti, ker imate (poleg družine in prijateljev) ljubljeno osebo?

Mislím, da je težje, zato ker ljubljena oseba, ta, ki jo imam jaz, je zelo posesivna, imela bi me samo za sebe, ne bi me delila z otroki. Nisem šla v partnerstvo zato, da bi s partnerjem živela na eni hišni številki, ampak samo zaradi tega, da se dobiva, zaradi družbe, da greva plesat, na dopust skupaj. Ampak on bi rad več, jaz pa ne.

Kaj vam to pomeni, koliko?

Trenutno mi pomeni, da delam na tem, da zaključim vezo, ker me obremenjuje, ker nimava prave kemije. Z moje strani ni, z njegove pa je. Jaz bi to zaključila že prej, če se mi ne bi smilil, on mi kar naprej govori, da me ljubi ... Preotročje mi je vse skupaj. Pa nismo stari 15 let, ne morem se jaz na bazenu kuševat z njim. Ne bom delala nekaj, kar mi ne odgovarja. Že da se uležem v posteljo in me želi prijeti, mi je odveč. Sicer sem zelo žalostna, ker se iz tega ni nekaj razvilo, ker je zelo dober do mene kot take. Dočim okoli hiše ne bi nič naredil, moram druge moške klicati, da mi nakladajo drva in podobno. Marsikaj lahko sama, ker sem že celo življenje bila sama za vse, ampak določenih stvari ne morem, zato imam partnerja, da bi mi pomagal. Poznava se tri leta. Jaz imam poleti veliko časa vnuke. On v vseh teh letih ni rekel: »Jaz bom tudi enega svojega vzal s sabo.« Pa seveda bi bila vesela. Mu je pa sin rekel: »Odkar imaš Dragico, vsaj na rojstne dneve hodiš.« Prej še to ni. Jaz sem z njim odkrita, povem mu, da mu ne morem dati ljubezni, ki si jo on želi. Saj sva že nekajkrat končala, samo ne da mi miru. Prav na grdo bom morala končati z njim. Pa mi ni všeč, raje bi na lep način, da ostaneva kolega, da se dobiva na kavi, pogovoriva, če nama bo pasalo, tudi poseksava. Taka veza bi mi odgovarjala. Jaz sem na primer cel teden pri otrocih, se slišiva, v nedeljo pridem domov, greva na večerjo, se poseksava in naprej, čez teden živiva vsak svoje življenje. Ne pa petkrat na dan. Ali pa če me ne dobi, me bo desetkrat klical in nato napizdil, da me ne dobi. Na začetku mi je plačal dopuste za en teden, izlete, zdaj mu je vse predrago, nikamor ne bi šel. Na začetku je vse opazil, danes bi lahko imela kahlo na glavi, pa mu je vseeno. Sem tudi tekom zveze ugotovila, da sva si karakterno preveč različna.

B. Odločitev za vstop v partnersko zvezo v starosti in vpliv slednje na življenje stare osebe

C. Spremembe čustvovanja v starosti

Kaj za vas predstavljajo čustva in ljubezen?

To je za mene nekaj globokega. Če imaš nekoga rad, se marsičemu odpoveš, marsikaj lahko spremeniš, če ga pa nimaš rad pa ... Jaz še vedno gojim zelo močna čustva do pokojnega partnerja Mateja, ljubezen še ni minila in mislim, da nikoli ne bo. Do prvega moža nič ne čutim, je pač oče mojih otrok, ampak jaz ne trpim, ker je z drugo žensko. Mateja pa še vedno čutim, čeprav ga ni, še vedno živim od lepih spominov. Ta čustva me še vedno polnijo, jaz prižgem svečko, se z njim pogovarjam. Pri tem partnerju iščem pa samo napake, ne vidim ničesar pozitivnega.

Se vam zdi, da se čustva, čustvovanje skozi leta spreminjajo in je sedaj v starosti kako drugače? Prosim opišite spremembe!

Čustva niso pa nič drugačna, kot so bila prej, če bi bila prava veza. Še vedno isto gledam, jaz pravim, da sem že prestara, da je vlak za seks že odpeljal. Ampak jaz vem, da če bi iskra preskočila, da bi bila še vedno predana, še vedno bi se pustila božati, še vedno bi mi vse pasalo, mogoče ne bi bilo popolnoma enako kot prej, ampak mislim, da če bi bila prava stvar, da bi bilo zelo intenzivno. Da bi se jaz zdaj zaljubila v nekoga, kakršnega si jaz predstavljam kot moškega zame, bi sprejela kakšno napako, bi. Ampak starost je drugačna – ne bomo imeli več otrok, starši ne vplivajo več na nas, ni več prilagajanja različnim faktorjem.

Kaj ste ljubili v mladosti? Kaj ljubite sedaj?

Mislím, da iste stvari. Ne vem, jaz sem že od nekdaj romantik, mislim da sem še vedno ista, še vedno sanjam o določenih istih stvareh. Imela sem rada naravo, otroke, živali, rada sem ljubljena, rada ljubim. In enako ljubim zdaj, tudi danes si želim biti ljubljena. Ampak mora biti kemija.

D. Vpliv skupnosti na novonastale zveze v starosti

Kako izkazuje čustva?

Do njega jih sploh ne želim, sploh pa ne v javnosti. Ni kemije.

Se vam zdi, da je v starosti kaj neprimerno početi (v družbi, skupnosti in nasploh)?

Ker sem v zvezi, ki ni funkcionalna, sem obremenjena s tem. Ne želim se poljubljati v javnosti, kazati tega. Če pa bi bila v zvezi, kakršno si jaz želim, potem pa s skupnostjo ne bi bila obremenjena. Marsikaj bi probala prilagoditi, tako pa niti ne poskušam.

Kako bi vam pri odločanju za vstop v novo zvezo lahko pomagali drugi (spodbuda, odobravanje s strani svojcev, znancev itd.)? Se vam zdi, da bi vam pri tem lahko pomagali drugi?

Lahko, zakaj pa ne. Mislim, da sva ravno včeraj z najmlajšim sinom govorila, da bo šel na internet pogledat, če kakšen starejši moški išče spremstvo za kakšno potovanje. Sem rekla, zakaj pa ne, lahko greva kot prijatelja, če pa iskra preskoči, pa tudi to dopuščam, posilil me pa valda ne bo. Ampak najprej moram razčistiti z zdajšnjim partnerjem.

E. Pogled na intimnost v starosti z vidika starosti

Kako si predstavljate intimnost?

To je za mene lahko nekaj lepega. Lahko je krasna kremšnita ali pa star, plesniv kruh. Veš kako z užitek pojesh kremšnito, plesnivega kruha pa ziher ne boš šel jesti. Prvič smrdi, drugič ne zgleda lepo, na koncu pa nisi več lačen. Kremšnito boš pa vedno pojedel, tudi če ni ravno najboljša. Lahko je zelo lepa, tako je kot roža, če ne ravnaš z njo lepo, ne bo nič od nje. Če ti pri partnerju najdeš točko, ki mu paše, si bo želel, bo hrepenel po trenutkih s tabo. Če je pa hop cup, je pa brez veze. Preko intimnosti se lahko hraniš cel dan. Bivši partner mi je dal ogromno. Še danes se uležem in božam, tako kot me je on, bradavice mi nabreknejo, postanem mokra. Je pa res, da se je telo spremenilo, ni več tako odzivno, ampak vseeno. Zdajšnji partner me do tega, da bi mi bradavice nabreknilo v vseh treh letih ni niti enkrat pripravil. Sva prvič (seksala), sva drugič, ni bilo dobro, sem upala, da bo drugače. Pa ni pomembna dolžina, širina, če ima zdrave roke je dovolj. Lahko je samo zraven, pa je lahko krasno. Ampak če ni kemije, ni čustev, mi lahko prinese zlato piramido, pa nimam kaj z njo delati. Se mi zdi, da je to enako od mladosti in da bom tako čutila do smrti.

Z zdajšnjim partnerjem nisva seksala že nekaj časa, saj meni preprosto ni do tega, od tega jaz nič nimam. Zakaj bi jaz trpela, če meni ne paše. Obenem imam sladkorno in imam sluznice bolj občutljive, ni pa moški za predigro, je kot mutav na telefon, popolnoma starokopiten. Šele prejšnji partner je obudil moje telo, s predigro, dotiki po seksu, z njim sem lahko na postelji ležala še dve uri, z zdajšnjim ne morem dve minuti. Pri njem zato, ker mi to ne paše, vstanem, se stuširam in grem domov. Samo še za 100 € bi mu morala reči, pa bi bilo to to. Ne zna niti poiskati G točke. In mu to kdaj rečem, pa odgovori: »Ti me sploh nimaš rada,« pa mu odvrnem, da ga imam, vendar ga ne ljubim. V prejšnji vezi sem uživala v spolnosti, se je on samozadovoljeval, sem gledala, sem se še jaz in je on gledal. Sem zdajšnjemu partnerju rekla, naj si ga na roke vrže, pa mi je rekel, da sem bolana! Je rekel, da on tega sploh ne dela. Sem rekla: »Ja, potem pa sploh pravi moški nisi?!«. To me moti. Rada bi videla, kako to on počne, potem bi verjetno še jaz pokazala. Samo en položaj že tri leta.

Sprašujem se, kako ste zdržali?

Pah, ne vem, pa saj sva vedno manj skupaj, sem poskušala, sva končala, je prihajal nazaj, strah me je, da ne bi začel spet piti. Čeprav deset let že ne pije, ampak se bojim. Po drugi strani si pa mislim, kaj je to meni potrebno.

Kakšen je vaš pogled na intimnost v starosti? (tu sprašujem po vaši vrednosti umestitvi pojma, ne o vaši osebni intimnosti)

Jaz sem bila zelo starokopitno vzgojena, mene ni smel bivši mož niti za joške prijet. Jaz se nisem sprostila pri seksu do tretjega otroka. Zdaj je pa moj partner je zelo starokopiten, popolnoma drugačen kot jaz. Jaz sem mu že večkrat rekla, da bi bolje pasal z mojo mamo kot z menoj. Meni je oče, ko se je ločeval od mame, rekel: »Dragica, saj boš hitro ugotovila zakaj sem šel. Jaz tvoje mame nikoli nisem videl nage.«

Kakšen pogled na spolnost v starosti opazate iz skupnosti?

Mislim, da negativno. Mislim, da je to tabu tema. Mislim, da bi tja do štiridesetega leta še šlo. Pogosto slišim, ko vprašajo otroke: »Pa tebe ni nič sram, ko se mamica in očka lupčkata?« kar je popolnoma normalno, ampak ljudje tako gledajo. Če pogledamo Pahorja, ki je rekel »Dajmo miške!« pa je bila taka polemika. Pa a je koga pof***? Meni je to tako bolano, predsednik je, pa prav tako je krvav pod kožo. Saj ni rekel, da je kur**. Nobene zafrkancije ni več, je veliko grdega, ampak drugače. Ali je prav svinjarija ali pa nič. Ni srednje poti za govor o spolnosti. Jaz sem še vedno mišljenja, da je moški glavni pri hiši, ženska pospravlja. Jaz bi šla fejest nazaj, da bi bili moški gospodarji družine, bi jih preskrbeli, ženske pa gospodinje, skrbele bi za otroke in njuno življenje. Ampak morala bi biti telesno in duševno povezana. Nisem starokopitna, ampak danes imata vsak svoje življenje, vmes so pa otroci in nihče ne zna z njimi.

Intervju E

Ime: **Janez**
Starost: **68**
Spol: **M**
Nastanitev: **v instituciji**
Poročni status: **razvezan**
Kraj: **Škofja Loka**
Datum: **4. 4. 2018**

Gospod Janez, vaš poročni status je zelo edinstven. Bi lahko malo bolj razložili v kakšnem položaju ste?

Ja, tako je, 31 let naj bi bil z ženo prejšnjo, ampak ni šlo. Sem še poročen, ampak nisva več skupaj. Ona živi na Štajerskem, jaz sem v domu. Tam smo kupili hišo, tam je ona ostala, jaz pa sem se odmaknil in sem tu že 5 let.

A. Pomen partnerja v starosti

Ste kdaj pogrešali partnerja?

No, ja tako od kraja sem, potem pa nič več. Trenutno nič kaj preveč, mi nič ne manjka.

Kakšen pomen se vam zdi, da bi imel v vašem življenju?

S prejšnjo ženo mislim, da ni šlo ravno zato, ker je imela otroke, midva pa jih nisva imela. Ne rečem, da ne bi imel še kakšne. Morala bi biti zanimiva, ne posesivna preveč, da se guča, za kompanjonstvo.

B. Odločitev za vstop v partnersko zvezo v starosti in vpliv slednje na življenje stare osebe

Bi se znova odločili za partnerstvo sedaj v starosti?

Kaj pa vem. Star sem 68 let in kar ne razmišljam. A se splača še ali ... Mogoče, človek ne more za naprej vedeti. Bi jo pa sprejel, če bi pokazala, da je res ženska pravega kova.

Kaj bi vam to pomenilo, kakšen vpliv bi imelo na vas?

Če bi že našel partnerico, bi moralo biti obojestransko razumevanje. Če tega ne bi bilo, raje ne bi poskušal, ker zakaj bi se potem sekiral. Jaz ženskam ne zaupam več toliko in bi res mogel najti parvo partnerico, da bi šel v to.

Kako bi se odzvali drugi (družina, prijatelji, znanci, družba, osebje v ustanovi)?

To me ne bi zanimalo. Če bi se sam odločil, ne bi potreboval mnenja drugih.

Bi bilo življenje lažje, prijetneje, težje, kaj menite in zakaj?

Lahko je lažje, ker en drugemu pomagata. Jaz tako gledam.

C. Spremembe čustvovanja v starosti

Kaj za vas predstavljajo čustva in ljubezen?

Ko sem se zaljubil, vem, da me je zelo skrbelo zanjo, vedno me je skrbelo, kje je, kaj dela.

Se vam zdi, da se čustva, čustvovanje skozi leta spreminjajo in je sedaj v starosti kako drugače? Prosim opišite spremembe!

Malo je sigurno spremembe. Človek drugače gleda na stvari, človek dozoreva celo življenje in čustva zraven.

Kaj ste ljubili v mladosti? Kaj ljubite sedaj?

Meni je bila v mladosti na prvem mestu glasba. Drugače pa kmetija, bili smo kmečki ljudje. Zdaj pa ljubim zborovsko petje, rad sem v družbi, ampak jo zelo izbiram. Mene moti klamfanje, kakor rečejo.

D. Vpliv skupnosti na novonastale zveze v starosti

Kako izkazujete čustva?

Če vidim, da je človek v redu, bolj izražam čustva, sicer manj.

Se vam zdi, da je v starosti kaj neprimerno početi (v družbi, skupnosti in nasploh)?

Ne vem.

Kako bi vam pri odločanju za vstop v novo zvezo lahko pomagali drugi (spodbuda, odobravanje s strani svojcev, znancev itd.)?

To pa ne vem, če bi se že odločil, bi sam. Se mi pa zdi, da se le zase nekako odločam.

E. Pogled na intimnost v starosti z vidika starosti

Kako si predstavljate intimnost?

Intimnost se mi zdi kot naravna stvar.

Kakšen je vaš pogled na intimnost v starosti? (tu sprašujem po vaši vrednosti umestitvi pojma, ne o vaši osebni intimnosti)

Še je pomembno, a v naših letih ne več toliko. Bolj je pomembno, da se razumeta.

Kakšen pogled na spolnost v starosti opažate iz skupnosti?

Ja, zdaj je družba mogoče bolj odprta kot včasih.

Kaj pa, če bi videli dve stari osebi, ki se poljubljata?

Ne vem, gluh javno ne no. Če že mislita kaj početi, naj gresta v sobo, ne pa javno, to se mi ne zdi primerno, sigurno, da ne. A zdaj se bo še tistega starega kozla gledalo? Enako je pri mladih, tudi bi lahko nekam šla.

Intervju F

Ime: **Fani**
Starost: **88**
Spol: **Ž**
Nastanitev: **v instituciji**
Poročni status: **samka, nikoli v zvezi**
Kraj: **Škofja Loka**
Datum: **4. 4. 2018**

A. Pomen partnerja v starosti

Ste kdaj pogrešali partnerja?

Ne, nič kaj. Včasih samo, da bi kam šla, pa ne moreš iti sam, sicer pa nič kaj.

Kakšen pomen se vam zdi, da bi imel v vašem življenju?

Če bi imela partnerja, bi imela družino, ampak mi tudi tako ni nič manjkalo, se lahko preživljam.

B. Odločitev za vstop v partnersko zvezo v starosti in vpliv slednje na življenje stare osebe

Bi se znova odločili za partnerstvo sedaj v starosti?

Ne. Zdaj pa sploh ne, mi ne more nihče več zmešati glave. Takrat, ko sem bila mlada, bi še, pa ni bilo sreče.

Bi bilo življenje lažje, prijetneje, težje, kaj menite in zakaj?

Prav nič lažje ne bi bilo, še težje, bi se morala še z nekom ubadati.

C. Spremembe čustvovanja v starosti

Kaj za vas predstavljajo čustva in ljubezen?

To imam s svojci, z njimi in z vnuki delim ljubezen. To so lepi občutki, lepo se mi zdi, ko pridejo. To mi je neka bližina, lepi občutki.

Se vam zdi, da se čustva, čustvovanje skozi leta spreminjajo in je sedaj v starosti kako drugače? Prosim opišite spremembe!

Ne, da bi kaj drugače čutila, ne vem, imam enaka čustva, kot ko sem bila mlada.

Kaj ste ljubili v mladosti? Kaj ljubite sedaj?

Rada sem na polju delala, rada sem imela družino. Danes imam pa rada obiske in družino, sem vesela, ko pridejo.

D. Vpliv skupnosti na novonastale zveze v starosti

Kako izkazujete čustva?

Zdi se mi, da lahko pokažem svoja čustva. Kdaj bolj, kdaj manj, včasih sem pa žalostna, pa nikomur ne povem.

Zakaj nikomu ne poveste, da ste žalostni?

Ne vem, taka sem.

Se vam zdi, da je v starosti kaj neprimerno početi (v družbi, skupnosti in nasploh)?

Ne, mislim, da ni nič takega.

E. Pogled na intimnost v starosti z vidika starosti

Kako si predstavljate intimnost?

Ne vem, kako bi to opisala.

Kakšen je vaš pogled na intimnost v starosti? (tu sprašujem po vaši vrednosti umestitvi pojma, ne o vaši osebni intimnosti)

Mislim, da so nekateri še intimni, mislim pa, da jih več ni, kot so.

Kakšen pogled na spolnost v starosti opazate iz skupnosti?

Enim se zdi prav, enim ne, ljudje so si različni.

Intervju G

Ime: **Jordan**
Starost: **82**
Spol: **M**
Nastanitev: **v instituciji**
Poročni status: **vdovec, v novonastalem razmerju**
Kraj: **Škofja Loka**
Datum: **4. 4. 2018**

A. Pomen partnerja v starosti

Se vam zdi, da je kako lažje, težje sedaj v starosti, ker imate (poleg družine in prijateljev) ljubljeno osebo?

Lažje mi je, ker imam, ne morem reči ljubljeno, pač pa spoštovano osebo, zaupnico. Če kam gre greva skupaj, če jaz grem kam, gre ona z menoj. Ona je malo starejša od mene. Prej sem bil v domu v Medvodah. Tam je tudi žena umrla. In tam so bile vse ženske ženine prijateljice, tako sem spoznal tudi prijateljico iz Medvod. Ko sva se selila, je ona na vsak način želela, da se skupaj preseliva od doma. Ampak sem vesel, da sem prišel v Škofjo Loko, že zaradi zdravja, saj so končno resno obravnavali moje probleme z očmi. Tu pa sem spoznal tudi Metko.

Kaj vam to pomeni, koliko?

Pomeni oporo, da se lahko naslonim na njo, ne le fizično, predvsem psihično. Ona ima tukaj domače, jaz nisem poznal nikogar.

B. Odločitev za vstop v partnersko zvezo v starosti in vpliv slednje na življenje stare osebe

C. Spremembe čustvovanja v starosti

Kaj za vas predstavljajo čustva in ljubezen?

Čustva, če si enkrat tako daleč, da vse zaupaš. Ljubezen že pride mimogrede. Če greva na kako zabavo, ona zapleše, mene noge ne nesejo, nisem nič ljubosumen. To so pozitivna čustva.

Ta družjenja so name vplivala. Veste meni ni bilo lahko. Isti mesec, ko je žena umrla, se je sin ponesrečil, je dokončni tetraplegik. In to me je strlo, potem sem pa iskal oporo, mogoče je to mene celo rešilo. Bil sem tudi na psihiatriji, ampak so rekli, da je vse pozitivno v meni, da se moram vključiti v družbo. Ta nova zveza me je spravila nazaj, malo dvignila. Če človek misli razne stvari, pride depresija, ne veš kaj početi, tako pa greš kam in se z drugim malo pogovoriš.

Bi rekli, da je vpliv nove zveze imel pozitiven čustven vpliv na vas?

Ja, lahko bi rekel, da je nova zveza imela pozitiven vpliv name. Ampak prav zaljubiti se, da bi za to živel, to se pa človek pri teh letih ne more toliko spustiti. Aha, pri teh letih. To je spoštovanje, je malo nekako ljubezni, ampak da bi bila prava čustvena ljubezen, kakor je bila z ženo, ki mi je otroke rodila, ne morem primerjati.

Se vam zdi, da se čustva, čustvovanje skozi leta spreminjajo in je sedaj v starosti kako drugače? Prosim, opišite spremembe!

Je drugače. Prej sem bil odločen o čustvih, zdaj si pa misliš, da je lažje menjati mesto čustvene ljubezni. Ne boš prizadet, če to ne bo šlo, jaz tega prej nisem bil navajen. Nisem čustveno prizadet. Nimam več tiste, da hočem imeti eno svojino. Eni se tudi poročajo, a v to ne bi šel. Če si že enkrat poročen, potem je za nekatere nemogoča razveza. In tudi nisem nikoli računal, niti mislil. Za druženje sem, poroka pa nikakor.

Kaj ste ljubili v mladosti? Kaj ljubite sedaj?

Ročna dela in svarila starejših kaj je pozitivno, kaj je negativno, to mi je bilo v redu, to sem prav želel.

Torej modrosti starejših ljudi?

Ja. Pa določeni prijatelji, naravo imam zelo rad, ne morem mimo, da ne bi pogledal rožice. Tudi družino. Ampak ta družinski pogled se je zelo spremenil, hčerka ima danes popolnoma drugače, kot sem jaz imel z ženo. Kultura se zelo spreminja.

Torej danes ljubite enake stvari?

Danes ljubim enake stvari. Delam zato, da ohranjam motoriko, da še vidim, da živim, ker starost prinaša raznorazne težkoče, notranje in zunanje. Jaz sem invalidsko upokojen zaradi hrbtenice.

D. Vpliv skupnosti na novonastale zveze v starosti

Kako izkazuje čustva?

Možnosti izkazovanja čustev imam, ampak ne morem vplivati na čustva drugih. On ima svojo vero, jaz svojo in ne morem vsiljevati čustev in sprejemati njegovih, če so negativna.

Izkazujete čustva svoji spoštovani osebi?

Bom rekel tako, bolj ne. Svoji spoštljivi osebi čustva malo skrivam. Zdaj recimo pride sestra in smo tu skupaj, se poljubimo, ker jaz prej nisem imel tega. Zdaj sem to dobil, ker drugi to počnejo in tudi jaz.

Vam je prijetno?

Mi je prijetno, da jih tako izkazujemo, taka čustva. Ker mene mama ni nikoli poljubila, s sestrami pa je drugače ravnala. To je bila velika napaka in jaz sem se zaklel, da bom drugačen. In sem bil do sinov in sem nasploh. Zmeraj sem želel biti pozitiven, če človek ne more narediti dobro, naj tudi slabo ne. Če lahko, naredi dobro.

Se vam zdi, da je v starosti kaj neprimerno početi (v družbi, skupnosti in nasploh)?

Niti ne bi tega rekel. Vsak se malo zaveda, kakšne moralne izbire morajo imeti. Kaj pa izbira partnerja, emocionalne izbire? Ja veste, tole je prosto, da je. Če bi želel kdo izkazovati ljubezen, za to morata biti dva. Eni se malo sramujejo: »Ej kaj misliš ti?«, stara dva pa tole, ni primerno. Na začetku je pa bilo: »Ja, a jima to paše?« če sva se za roke prijela in šla po parku. So bili komentarji: »Ah, to ni več za stare ljudi.« Jaz raje vidim, da se dva poljubljata, kot da se tepeta. To ni nič kaj takega. Za nas starejše ni več tako, za mlajše pa, zakaj se ne bi poljubila. Zdaj pa ni več teh opazk. Midva pa tako ali tako skupaj, delava, ni nikakršne tuge, dve ženski sta in jaz, ki stalno delamo. Jaz med delom ne delam razlike. Če kaj vpraša ena in druga, obema pomagam. Ni problema.

Imate čisto lepo urejeno?

Jaz imam lepo urejeno, jaz imam svojo notranjost urejeno, zunanost pa se tudi trudim, da imam kolikor toliko, da se ne zapustim.

Če ste se znova poročili, imate simpatijo, ste v zvezi, kako so vam pri tem pomagali drugi (skupnost), s čim bi vam lahko?

Teh problemov pa res nisem imel. Da bi svojci od kogarkoli to branili, moji ali njeni, nisem imel izkušnje.

E. Pogled na intimnost v starosti z vidika starosti

Kako si predstavljate intimnost?

To so občutki, ampak intimnost je bolj fizična z ljubljeno osebo. Ampak v teh letih ni več intimnosti. Ne, da bi si ne želel, ampak ne gre. Je pa to nekaj lepega, nekaj skupnega. S partnersko imava zdaj dotike, poljube, ampak na skrivaj.

Zakaj na skrivaj?

Zaradi skupnosti, ker skupnost rada obsoja. Zakaj bi opravljali, če ni potrebe. Eni so taki samo zato, da bi ti škodovali, če ne drugače, z jezikom.

To opažate med starimi ali tudi zaposlenimi?

Ne, med zaposlenih mislim, da ne, sestre mi rečejo, če vam paše, zakaj pa ne? Nikoli ni problem, če želim iti jaz k njej v sobo ali ona k meni, ker ne vedo, da ne ostanem čez noč. Nisem intimno zaprt.

Kakšen je vaš pogled na intimnost v starosti? (tu sprašujem po vaši vrednosti umestitvi pojma, ne o vaši osebni intimnosti)

Intimnost je v starosti bolj spomin ... in želja.

Kakšen pogled na spolnost v starosti opažate iz skupnosti?

Tu se mi zdi, da nekateri kar opravljajo. Dočim mi se velikokrat pohecamo o seksu, vsak pričakuje kakšno pokvarjeno šalo, povem kakšno mastno, ko se smeji, pa vprašajo: »Ali to govoriš iz izkušenj ali kar tako?« Pa se nasmejim. Nismo vsi tako, da bi bili angelčki (smeh).

Intervju H

Ime: **Anja**
Starost: **70**
Spol: **Ž**
Nastanitev: **v instituciji**
Poročni status: **v novonastalem razmerju**
Kraj: **Škofja Loka**
Datum: **4. 4. 2018**

A. Pomen partnerja v starosti

Se vam zdi, da je kako lažje, težje sedaj v starosti, ker imate (poleg družine in prijateljev) ljubljeno osebo?

V razmerju sem četrto leto od vstopa v dom. Lažje, partner mi res veliko pomeni. Lepo je, da imam poleg vseh oseb okoli mene še enega, s katerim se lahko pogovorim, pohecam, midva sva taki osebnosti, da mu jaz zelo rada malo ponagajam, on to sprejema. Lepo je, res. Se ni nič spremenilo, mogoče je bil od začetka malo zadržan, ampak sčasoma se razvije v nekaj več. Tako da ja meni zelo veliko pomeni, posebej, ko imam kakšne zdravstvene težave, saj vidim, kako ga skrbi in dela vse, samo da bi mi pomagal. Ko imam kakšen pregled me kliče, kje sem, kako sem opravila, vedno govori: »Samo, da ne bo kaj hujšega!«. Ni ga nič sram, pomaga mi pri preoblačenju, pomaga mi na WC, popolnoma se lahko zanesem nanj, čeprav je tudi on omejen z vidom. Za moje dobro počutje bo naredil vse. Zdaj sicer ne hodiva več veliko, ker mi malo energije primanjkuje, se pa potrudim, da greva skupaj na čim več prireditev. Če primerjam ljubezen v mladosti in to zdaj, to je povsem nekaj drugega. Imam dve kolegici, ki imata zdaj novo zvezo, obe sta ločeni, v zvezi sta zdaj okoli eno leto in sploh ena pravi, da ne more verjeti, kakšna razlika je. Drugače jemlješ vse skupaj.

Kaj vam to pomeni, koliko?

To je tisto pristno čustvo. Mladi vse gledajo večinoma skozi seks, ni pa tiste pristne navezanosti, ko si starejši pa... lušno je, res, nisem nikoli mislila, da se bom na stara leta tako zatrapala. Rabiš človeka, res, za pogovor, tudi za prepir sta potrebna dva. Izkoristiva vsak trenutek, da sva skupaj, pride on k meni gor, pa če samo za pet minut. Zvečer on naglas bere svoje knjige, to mu veliko pomeni, da poslušam njegovo branje.

V Brailu?

Da, v Brailu. Meni je pa lepo, ker ne utrujam oči, mi je privilegij, da lahko ležim na postelji in poslušam. En drugemu pomagava. Jaz pravim, da mu nadomeščam oči, on pa meni roki.

B. Odločitev za vstop v partnersko zvezo v starosti in vpliv slednje na življenje stare osebe

C. Spremembe čustvovanja v starosti

Kaj za vas predstavljajo čustva in ljubezen?

Nekaj lepega. Ljubezen mora biti, čustva so pa nekaj drugega. Če imaš človeka rad, že s tem pokažeš neko čustvo, če ga objameš, če ga pobožaš. Jaz znam mogoče še preveč pokazati čustva do njega, gojim res romantična čustva, pogosto mu rečem: »A si kej moj?« pa reče: »Ja saj veš, da sem,«, pa mu rečem: »No, kdaj mi pa še sam od sebe to povej!« Čustva in ljubezen morata biti povezana, sicer ni pristne navezanosti.

Se vam zdi, da se čustva, čustvovanje skozi leta spreminjajo in je sedaj v starosti kako drugače? Prosim, opišite spremembe!

Je drugače, definitivno. Ne gledaš samo skozi telesno ljubezen, ampak je bolj pomembno, da imaš človeka, ki te razume, ki te ne izkorišča, da se dopolnjujeta v vsem. Da dobiš človeka, ki ti je v oporo, ki te razume, ki pomaga pri opravkih. Dočim pri mladih se mi zdi, da je na začetku veliko tega, kasneje pa manj. Pravijo, da tudi ljubezen usahne, ko ni več tako pogostih telesnih stikov. Saj se da tudi drugače, z besedo. Veliko pomeni pogovor, jaz si ne znam predstavljati, kakšna bi bila, če bi ga izgubila. Z drugimi očmi gledam, bolj jasno vidim. Jaz ne postavljam nobenih pogojev, med nama je brezpogojna ljubezen.

Zakaj bi nekomu postavljala pogoje? Se pravi sta si zelo in brez kakršnihkoli pogojev naklonjena?

Midva sva zrela človeka, vsak razmišlja s svojimi možgani. Jaz mu pustim, da gre po svoje, ga pri tem ne oviram, se mi zdi, da je to prav.

Kaj ste ljubili v mladosti? Kaj ljubite sedaj?

V službo sem zelo rada hodila, to mi je ogromno pomenilo, osamosvojitve, tudi finančno. Prijateljice, s katerimi smo ven hodile, žurale. Veliko mi je pomenilo, ker so me obravnavale sebi enako. Na splošno pa ljubim življenje, če ne bi tako rada živela, verjetno ne bi prišla do te starosti. Tudi naravo imam zelo rada. Danes je enako, ljubim življenje, prijateljice, naravo.

D. Vpliv skupnosti na novonastale zveze v starosti

Kako izkazuje čustva?

Zunaj sem s partnerjem normalno, tako kot v sobi. On me drži pod roko, ker slabo vidi, ali pa se drživa za roko. Kdaj, ko sem ga pospremila kam, sva si dala lupčka pred vsemi, meni ni nič nerodno. Če imaš nekoga rad, zakaj tega ne bi smel pokazati, sploh če ga nekaj dni ne boš videl. To je prikaz, da ga imaš vedno rad.

Se vam zdi, da je v starosti kaj neprimerno početi (v družbi, skupnosti in nasploh)?

Sem marsikaj videla, otipavanja in podobno, to mi ni bilo najbolj všeč. Ampak sem potem ugotovila, da je vzrok demenca in da nimajo občutka, da bi se ustavili, ko je to primerno. Sicer pa kar je intimnih stvari, naj počnejo bolj skrito. Je bilo kar nekaj takih primerov. Verjamem, da pokažeta čustvo eden do drugega, preveč na intimen način pa mi ni všeč.

Menite to predvsem za starost ali tudi za obdobje mladosti?

Ne razločujem po starosti, zdi se mi, da mladi danes preveč odkrito počnejo stvari, ki niso za javnost. Mladi točno vedo, kaj počnejo, lahko bi se malo drugače obnašali. Mi smo včasih v kino hodili (smeh). Seveda saj se časi spreminjajo, vendar se mi vseeno ne zdi primerno. Včasih ni bilo vse tako javno, brez sramu, drugače je bilo.

Če ste se znova poročili, imate simpatijo, ste v zvezi, kako so vam pri tem pomagali drugi (skupnost), s čim bi vam lahko?

Ne, to je bila pa čisto moja pobuda (smeh). Včasih so fantje tisti, ki začnejo, pri nama sem bila jaz. Najprej sem malo otipavala situacijo, malo sem se pozanimala, všeč mi je pa bil, takoj mi je v oči padel. Pri njem so me očarali njegovi urejeni zobje, njegov nasmeh. Potem sva se spoznala na domskem pikniku, zatem pa je pri zajtrku kdaj prisedel. Jaz sem bila čisto blažena, sem se počutila kot najstnica. Po eni strani razumem mlade, ker sem se jaz takrat tako počutila. Potem me je povabil v gledališče, nato sem se vrnila v Loko, on pa domov k družini za vikend. Potem je v nedeljo zvečer prišel domov (v dom), ampak malce prej. Je prišel sem, poklical, takrat mi je bilo pa tako toplo pri srcu, ko je prispel v sobo in rekel, kako sem mu polepšala sobotni večer in tako nežno me je objel. Potem se je pa to začelo, najprej kot prijatelja, nato pa se je razvijalo. Moja čustva do njega so bila že takoj od začetka več kot prijateljska, a nisem pokazala, sem rekla, bom videla.

In potem se je to razvilo in zdaj traja že 4 leta?

Tako je. Sva se pa tudi takoj zmenila, da če bova šla ven, da bova vsak svoje plačevala, če bova kaj popila in pojedla, jaz ne maram nikomur biti dolžna ali koga izkoriščati. Zdaj pa kdor plača, plača. Zdaj že toliko časa traja, da ni več pomembno. Si nisem nikoli mislila, da se mi bo pri šestinšestdesetih zgodilo kaj takega.

E. Pogled na intimnost v starosti z vidika starosti

Kako si predstavljate intimnost?

Človek mora imeti malo samokontrole. Ne se prav izpostavlja v javnosti, sicer pa intimnost jemljem kot del te zveze, kot del ljubezni. Midva nimava prav intimnih stikov, spolnih odnosov, jaz sem mu svojo situacijo razložila in on je to sprejel. Ko sem jih nazadnje imela, sem si veliko škodo naredila in sem mu že na začetku dejala, da če želi to imeti, da si bo moral najti drugo žensko. On je rekel, da to pa ne. On ve, da midva intimno ne moreva živeti in mislim, da ga to ne moti. Njemu je več do mene, kot do vsega drugega. Na vse drugo lahko pozabiva. Se pobožava, se dotikava, več kot to, pa ne.

Torej bi rekli, da so dotiki, besede, naklonjenost vajina intimnost?

To je najina intimnost.

Kakšen je vaš pogled na intimnost v starosti? (tu sprašujem po vaši vrednosti umestitvi pojma, ne o vaši osebni intimnosti)

Intimnost pri starejših ljudeh, zakaj pa ne. Jaz to smatram kot normalno. Meni je lepo, če me zdaj za roko prime. Včasih mi je bilo to čudno, dva starejša, pa se za roko držita. Zdaj, ko sem jaz v tej vlogi, popolnoma drugače čutim, meni ni nič nerodno. Z leti dozori v človeku. Moraš pa imeti malo samokontrole, pred drugimi ljudmi se ne sme vsega pokazati, je pa to del zveze, zakaj pa ne, starost ni faktor za prenehanje intimnosti. Če je meni lepo in njemu, zakaj pa ne bi? S tem tudi pokažeš, da ga imaš res rad. Zdaj, ko je človek star, ni kar za v staro šaro. Čutiš potrebo, da te nekdo poboža, pa bilo kaj. Se mi zdi, da sem še živa. Nikoli nisem česar koli obsojala pri starejših ljudeh. Jih spoštujem, nerodno je pa pri tistih, ki ne vedo, kaj počnejo.

Kakšen pogled na spolnost v starosti opažate iz skupnosti?

Če govori v kakšni družbi, recimo v našem hodniku, se lahko pogovarjamo. Malo se hecamo na ta račun, nihče ničesar ne obsoja. Moraš vedeti, s kom se pogovarjaš. Si kdaj tudi med sabo rečemo: »No, zdaj pa le pojdi in spravi v red tega svojega partnerja, ki že težko čaka.« Tukaj to ni tabu tema, mi se okoli tega odkrito pogovorimo, malo v šali, malo zares.

Kaj pa nasploh iz družbe, večinskega dela doma?

Kaj pa vem? Jaz kar sem videla, kar vem ... Sem pa dobila enkrat eno opazko, da mene moj partner ne bo pripeljal v sobo, če bo tudi njegov sostanovalec v sobi. Kadar je on notri, jaz ne vstopim. Kateri veliko govori o drugih, sam ravno to dela. Ker on je svojo partnerko pripeljal iz njegove sobe ... Odvisno je od ljudi, od verske usmerjenosti. Opažam, da kdor je zelo veren, tega niti slišati ne more – glede spolnosti nasploh, tega ne odobravajo, razen verjetno samo pri sebi, za druge je pa to greh. To sem opazila v domu in zunaj. Ko sem bila mlada, mama in oče o tem nista nikoli govorila. Tudi ko sem dobila prvo menstruacijo, je meni mama komaj razložila, za kaj gre. To je bila stroga tabu tema in to se je prenašalo. Če jaz ne bi bila tako radovedna, ne bi nič vedela o tem. Takrat ni bilo interneta, ničesar, jaz sem brala revije, kjer so bili nasveti. Te starejši, ki so take starosti, kot je bila moja mama, imajo še enako mišljenje, ravno tudi zaradi velikega vpliva vere. Druga stvar so pa fanatično verni, ki so, kot da bi imeli na sebi ščite kot konji, nič levo, nič desno. Ampak po določenih letih nehaš poslušati, gledati, obsojati, živiš zase. Ko sva midva začela, ni bilo drugega govora kot samo to, samo to je bilo na talarju. Ja, pa Andrej ima ljubico, Andrej ima ljubico, Andrej ima dve mami, zmeraj so bili eni taki, ki so naju malo zbadali. Andrej zato hodi z Anjo, ker ve, da ima denar, jo izkorišča. Zato sva si takoj na začetku rekla, da se ne bova izkoriščala. Ampak ko to slišiš na lastna ušesa, pa boli. Če bi od drugega slišal, bi si še lahko rekel, morda ni tako mislil... če pa sam slišiš, pa zaboli. Pravijo, da je bilo to ljubosumje do naju, fovšija. Jaz sem šla tako daleč, da smo to razčistili, če bi pustila, bi se verjetno samo stopnjevalo. Do zdaj hvala bogu imam mir, ne vem še, kaj bo. Ja seveda, nihče se nima pravice tako obnašati, maltretirati drugega človeka. Meni je Marjana (socialna delavka) rekla, da če bo še kdaj kaj, da moram prej povedati, ne toliko časa čakati. To se je vleklo kar dve leti in me je potlačilo dol, ne vem, ker nobenemu nisem nič hudega naredila, da so take besede padale, pa nisem mogla več zdržati. Ko bi imel ta dotičen vsaj kakšen vzrok, da me je žalil ... Jaz se z njim nisem želela preveč prepirati, sem si potem prav datume

zapisovala, kdaj me je žalil, kaj je rekel. In sem šla tako daleč, da so imeli razgovore pri direktorici, Marjana je bila zraven, njegovi svojci, da se je to ustavilo. On je vse zanikal, jaz sem imela pa vse zapisano, tudi Andrej mi je povedal, kdaj se je nanj spravil. Bomo videli, kako bo, prehitro se ne smem hvaliti, se pa on verjetno malo boji, ker so mu postavili pogoj, da če ne bo dal miru, da ga bodo preselili v drug dom. Seveda, tako obnašanje mora biti ustavljeno! Od začetka sem mislila, da se lahko še pogovorim z njim, potem sem videla, da ne bo šlo.

Zaljubljen je biti lepo, ampak treba se je odpreti, da posrkaš stvari vase, ki tebi pašejo. Srce je treba imeti na pravem mestu. Ljubezen je pravi dar. Mlad drugače jemlješ stvari. Tudi kolegici pravita, zdaj ko imata to: »Zdaj te pa razumeva!« Tudi ko se je začinjalo, je prijateljice vedno zanimalo: »Si že koga našla, kako je?« in ko sem povedala, da ja, da je nekdo in nato, da je prišel v sobo, so kar zavriskale. So mi še one na nek način dale zagon, mi vedno stojijo ob strani. Ni babbav biti starostnik, biti v domu. Jaz sem si tu naredila približno tako, kot sem imela doma, svobodna sem, družčino imam, kolikor je želim.

Intervju I

Ime: **Petunja**
Starost: **90**
Spol: **Ž**
Nastanitev: **v instituciji**
Poročni status: **vdova**
Kraj: **Škofja Loka**
Datum: **4. 4. 2018**

A. Pomen partnerja v starosti

Ste kdaj pogrešali partnerja?

Ja, lahko bi tako rekla, ker je bil zelo dober, da bi prav prišel, ampak je vse bolezni imel, kar jih obstaja. Jaz nikdar bolna, on pa vedno, vse mogoče. Bil je fleten, dober, garač, poštenjak.

Kakšen pomen se vam zdi, da bi imel v vašem življenju?

Kaj prida ne, ker je imel zdravstvene težave. Ja, če bi bil zdrav ... Bi se zapeljala na Ožbolt, kjer sva imela vikend, bi tako kot včasih tam preživela par dni. Prav škoda, bi še uživala, ni za mislit.

Bi bilo zdaj, v starosti kaj drugače, težje, lažje, če bi bil bivši partner poleg? Kaj bi bilo drugače?

Če bi bil zdrav, bi bilo lažje, če bi bila oba polomljena, bi bilo pa spet težko.

B. Odločitev za vstop v partnersko zvezo v starosti in vpliv slednje na življenje stare osebe

Bi se znova odločili za partnerstvo sedaj v starosti?

Še na misel mi ne pride. To pa samo v naravo, ruzak na hrbet pa gremo. Če si star tudi starega dobiš, takega, da je bolan, da ga rihtaš. A je vredno? Ni govora. Jaz sem tudi taka bolj mrzla, da imam rada naravo, skale, grmovje, to je bolj zame. Raje sem sama, saj je vse, kar naredim, prav.

Kako bi se odzvali drugi (družina, prijatelji, znanci, družba, osebje v ustanovi)?

Spodil bi ga (sin).

Zakaj tako mislite?

Oooo, to pa vem, da bi ga v rit sunil, ne vem kakšen kavalir bi moral biti, da bi ga sprejel. Se mi zdi, da bi ga bilo sram, če bi šla stara baba v zvezo. Sestra bi se pa verjetno norca delala.

Bi bilo življenje lažje, prijetneje, težje, kaj menite in zakaj?

Pri teh letih bi bila oba ničvredna, slaba. Ne, ne, ne, ne pride v poštev.

V kolikor ste se razvezali, ovdoveli po 65. letu, kako je to vplivalo na vas?

Ovdovela sem pred dvajsetimi leti, pri sedemdesetih. Nič kaj prida se mi ni zdelo. Sem se pa kar držala, so me skale gor držale. Bolj visoko kot sem šla, lažje sem živela, tako sem šla naprej.

C. Spremembe čustvovanja v starosti

Kaj za vas predstavljajo čustva in ljubezen?

Vse skupaj nič, nič posebnega, kot da ne obstoja. Tudi čustev nič kaj ne izkazuje, sem ledena.

Se vam zdi, da se čustva, čustvovanje skozi leta spreminjajo in je sedaj v starosti kako drugače? Prosim opišite spremembe!

Jaz sem bila zmeraj bolj mrzla, pa še zdaj sem.

Kaj ste ljubili v mladosti? Kaj ljubite sedaj?

Hribe, ples, prijatelje, pogovor o tem kaj je novega v Loki. Danes ljubim, če lahko grem malo na sprehod, k sestri grem rada, pogrešam malo duševne hrane.

Kakšno duševno hrano?

Biti v okrilju hribov. Lansko leto smo šli v Bohinj, delovni terapevtki sem rekla: no, pa tu sem hodila, po tej poti prideš sem, vse sem vedela. To je meni v veselje. Prvič, ko sem šla v hribe, sem šla v svileni obleki in coklih. Seveda takrat nismo vedeli, kako to zgleda. Potem sem pa videla planince z zelenimi pumparicami. In sem se zmenila s sosedom krojačem, da jih je naredil tudi zame. No, to je bil pa potem gušt! Z možem sva šla na Grintovec, ampak sem imela pumparice v avtu, sem se šele ob vznožju preoblekla. To je bilo lušno! Ja, narava, narava je tista zame. Pa pogrešam ženske, s katerimi bi imela debate o tem, kaj se dogaja v Loki ali pa take, da bi kakšno o hribih rekla.

D. Vpliv skupnosti na novonastale zveze v starosti

Se vam zdi, da je v starosti kaj neprimerno početi (v družbi, skupnosti in nasploh)?

Marbit, da kaj ne paše, starim marsikaj ne paše. Ne paše jim, da norijo, jaz se marbit še malo preveč nazaj držim. Se mi ne zdi primerno, da se za roke držijo ali pa objemajo ali pa tiste sitnosti sitne pa norijo. Jaz za tako nisem. Zdi se mi, da ni primerno, kakšnim pa tako odgovarja.

E. Pogled na intimnost v starosti z vidika starosti

Kako si predstavljate intimnost?

Je ni. To je vse odveč. Ne vem, kaj bi drugače rekla. Še tukaj, ko gledam televizijo, ko kažejo poljubljanje, si rečem, a nimate drugega kazati. Kar stran pogledam. To mi je odveč.

Kakšen je vaš pogled na intimnost v starosti? (tu sprašujem po vaši vrednosti umestitvi pojma, ne o vaši osebni intimnosti)

Ni potrebno, ne obstaja. Mladi naj se kljunčkajo, naj imajo veselje, za stare pa ne.

Ste vi po smrti moža imeli še kakšnega partnerja?

Ah, kje pa.

Kaj pa v mladosti, ste radi imeli intimnost?

Ni mi bilo nič do tega, sem bila vedno bolj ledena. Mojemu možu je bilo bolj dolgčas (smeh).

Kakšen pogled na spolnost v starosti opažate iz skupnosti?

Odvisno od družbe, kakšnim se zdi to potrebno in pametno, meni pa ne.

Intervju J

Ime: **Jožef**
Starost: **70**
Spol: **M**
Nastanitev: **doma**
Poročni status: **samski**
Kraj: **Škofja Loka**
Datum: **6. 4. 2018**

A. Pomen partnerja v starosti

Ste kdaj pogrešali partnerja?

Ja, seveda.

Kakšen pomen se vam zdi, da bi imel v vašem življenju?

Ja drugače je. Imela bi nek čustven in tudi finančen vidik partnerke. Delila bi si stroške. Jaz sem si drugače zamislil življenje. Ampak sem bil sam od majhnega in zdaj sem se navadil.

Bi se znova odločili za partnerstvo sedaj v starosti?

Saj sem se že, dve leti nazaj. Seveda, imel sem prijateljico.

Kaj bi vam to pomenilo? Kakšen vpliv bi imelo na vas?

Pasalo je imeti družbo.

Kako bi se odzvali drugi (družina, prijatelji, znanci, družba, osebje v ustanovi)? Bi bilo življenje lažje, prijetneje, težje, kaj menite in zakaj?

Takrat nisem imel nobenega problema. Midva sva se nekje zmenila, nato pa sva hodila cel dan, nekajkrat je bila pri meni, bilo mi je prijetno.

V kolikor ste se razvezali, ovdoveli po 65. letu, kako je to vplivalo na vas?

Živiva vsak na svojem, skupaj sva hodila v hribe, bilo je prijetno, dokler je trajalo, potem pa sva se zaradi mojega novega psa skregala in razšla. Slišiva se še, mogoče bova zdaj kam šla, ko bo sneg skopnel.

Ste sklenili novo partnerstvo, ste se poročili, imate novo simpatijo po 65. letu? Kako je to vplivalo na vas? (v kolikor ne omeni čustvenega in finančnega vidika): Se vam zdi da je partnerstvo prineslo tudi čustvene in finančne spremembe. Lahko opišete?

Finančnih sprememb ne, vsak živiva na svojem, za družbo je bilo pa lušno.

C. Spremembe čustvovanja v starosti

Kaj za vas predstavljajo čustva in ljubezen?

Medsebojno razumevanje. To mora biti, v stvari je to ljubezen, da se spoštujeta, razumeta.

Se vam zdi, da se čustva, čustvovanje skozi leta spreminjajo in je sedaj v starosti kako drugače? Prosim opišite spremembe!

Ne vem, če sem se jaz kaj spremenil. Mislim, da ne.

Kaj ste ljubili v mladosti? Kaj ljubite sedaj?

Šport, punce in ples smeh. Danes imam rad isto, nič se ni spremenilo.

D. Vpliv skupnosti na novonastale zveze v starosti

Kako izkazuje čustva?

Ko imam prijateljico njej, ampak le takrat, ko sva sama.

Se vam zdi, da je v starosti kaj neprimerno početi (v družbi, skupnosti in nasploh)?

Ne, ne, mislim, da družba vse normalno sprejema.

Kako bi vam pri odločanju za vstop v novo zvezo lahko pomagali drugi (spodbuda, odobravanje s strani svojcev, znancev itd.)?

Drugi niso kaj dosti vedeli, samo včasih sem vprašal kakšno žensko, sosedo za nasvet. Vsaka stvar, mnenje prav pride, nasploh pa večina ni sploh vedela.

E. Pogled na intimnost v starosti z vidika starosti

Kako si predstavljate intimnost?

Kot spolni odnos, skupek čustev in partnerjev.

Kakšen je vaš pogled na intimnost v starosti? (tu sprašujem po vaši vrednosti umestitvi pojma, ne o vaši osebni intimnosti)

Tako kot v mladosti. Moje potrebe niso dosti drugačne kot včasih.

Kakšen pogled na spolnost v starosti opažate iz skupnosti?

Ja, ja, mi s prijatelji, ki hodimo v hribe, to je stalno seks (smeh). Deset let starejši od mene pa samo seks (smeh). Ta tema ni problem, z vsemi se lahko pogovarjamo o tem.

Priloga 3: Kodiranje intervjujev

Tabela 3: Kodiranje intervjuja A

Številka izjave	Enota kodiranja	Pojem	Kategorija
A1	Seveda. Imela bi družčino. [...] Dolgčas je.	Partner kot družabnik	Pomen partnerja
A2	Sam si, za pogovor, za vse.	Pogovor	Pomen partnerja
A3	Za družčino.	Partner kot družabnik	Pomen partnerja
A4	Pomagal mi je veliko.	Skrben odnos partnerja Praktični vidik partnerstva (Splošna pomoč partnerja)	Pomen partnerja
A5	Ker sem padala po tleh.	Praktični vidik partnerstva (Splošna pomoč partnerja)	Pomen partnerja
A6	Ne, to pa ne. Ne rabim (partnerja). [...] Partnerja pa ni govora, nič več.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/poroki	Odločitev za vstop v novo zvezo
A7	Ne, rabila bi samo prijatelja.	Potreba po družabništvu	Odločitev za vstop v novo zvezo
A8	Peljem se lahko sama.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/poroki (Samostojnost)	Odločitev za vstop v novo zvezo
A9	Imam dosti prijateljic.	Odsotnost želje zaradi dobrega socialnega kapitala	Odločitev za vstop v novo zvezo
A10	Prej bi zahteval kaj, kakor pa dal.	Odsotnost želje zaradi nezaupanja moškim	Odločitev za vstop v novo zvezo
A11	Jaz se imam čisto v redu.	Samostojnost	Odločitev za vstop v novo zvezo
A12	Veliko noči nisem mogla spati.	Fizične posledice Nespečnost	Vpliv izgube partnerstva
A13	Čakala sem ga še dolgo, ker sem mislila, da bo kar od nekod prišel.	Čustvene posledice Pogrešanje pokojnega partnerja	Vpliv izgube partnerstva
A14	Prazno je vse.	Pogrešanje pokojnega partnerja Praznina	Vpliv izgube partnerstva
A15	On je rad govoril.	Pogrešanje pokojnega partnerja	Vpliv izgube partnerstva
A16	Kamorkoli sem šla. me je klical. kje sem, zdaj tega ni.	Skrben odnos do partnerja	Pomen partnerstva
A17	Včasih ves dan ne spregovorim z drugim kot z mačkom.	Socialna osamljenost	Vpliv izgube partnerstva
A18	Ta samota včasih ubija.	Socialna osamljenost	Vpliv izgube partnerstva
A19	V dvoje je lepše. Prezgodaj je šel, lahko bi bil še par let.	Partner kot družabnik	Pomen partnerstva
A20	[...] največ	Čustva in ljubezen nad vsem	Čustvovanje v starosti
A21	Lepa beseda.	Ljubezen preko besed	Čustvovanje v starosti
A22	Ljubezen s strani svojcev.	Pomen družine	Čustvovanje v starosti
A23	Te majhne pozornosti mi ogromno pomenijo.	Vrednotenje pozornosti	Čustvovanje v starosti
A24	Če se dva razumeta.	Ljubezen kot razumevanje	Čustvovanje v starosti
A25	Če si pokažeta ljubezen, dati ljubezen je najlepše.	Recipročen odnos	Pomen partnerstva
A26	Zbirati med slabimi moškimi – bolje da nimaš nič.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/poroki Odsotnost želje zaradi stereotipov do moških Odsotnost želje zaradi nezaupanja moškim Sprijaznjenje z obstoječim statusom	Odločitev za vstop v novo zvezo
A27	Nisem se za dve hiši matrala, da bi se kdo sem prištulil, bodo otroci imeli.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/poroki Odsotnost želje zaradi stereotipov do moških Predaja lastnine otrokom	Odločitev za vstop v novo zvezo
A28	Ko sem bila mlada, sem bila zaljubljena, jaz sem ga imela strašno rada. Ampak jaz zdaj tega ne čutim, ne rabim nobene ne vem kakšne ljubezni.	Odsotnost potrebe po ljubezni v starosti Spremembe v čustvovanju	Čustvovanje v starosti
A29	Imam veliko prijateljic, se dobimo na kosilu, to mi je dovolj.	Čustva usmerjena v socialni kapital	Čustvovanje v starosti
A30	Otroke in moža. Zdaj sem vesela vnukov in hčerk, da me pokličejo, da vidim, da jim je mar. To mi je v veliko veselje. Družina, ta mi pomeni veliko skozi vse življenje.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti

A31	Ovisno do koga. Do nekaterih bolj, drugih manj.	Pogojeno izkazovanje čustev	Čustvovanje v starosti
A32	Z besedo.	Izkazovanje čustev z besedami	Čustvovanje v starosti
A33	z dejanji	Izkazovanje čustev z dejanji	Čustvovanje v starosti
A34	enako kot vedno.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
A35	Ne vem, da bi kakšne traparije zdaj delala, se ti ne ljubi kaj takega	Obnašanje starih prilagojeno družbi	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
A36	Že prej jih nisem veliko	Odsotnost občutka o neprimernih dejanjih	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
A37	Hčerka mi že nagaja naj si kakšnega prijatelja dobim	Spodbujanje družine k sklenitvi nove zveze	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
A38	Hčerki ne bi nič rekli, obe bi mi prav dali	Podpora družine v primeru nove zveze	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
A39	Če sta dva v življenju res prijatelja in se imata rada,	Povezava čustev in ljubezni ter intimnosti	Intimnost (definicija)
A40	da te mož ne vara, da si zaupata.	Intimnost kot zaupanje	Intimnost (definicija)
A41	Jaz sem lahko šla, kamor sem hotela, on tudi.	Svoboda v odločanju	Pomen partnerstva
A42	Intimnost je tudi zaupanje, če si ne zaupaš, to ni način.	Intimnost kot zaupanje	Intimnost
A43	Tega je gotovo manj.	Pojavnost v starosti manjša	Intimnost
A44	Bolj je pomembna lepa beseda, za dobro jutro ali zvečer	Izkazovanje naklonjenosti	Pomen partnerstva
A45	sva se 50 let gotovo vsak večer poljubila.	Izkazovanje naklonjenosti Rutina	Pomen partnerstva
A46	Gledati, kako se stare kože mečejo za starih descum, se mi zdi trapasto.	Stereotipi starih do partnerstva v starosti	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
A47	Imej prijatelja, do ene meje.	Obnašanje starih prilagojeno družbi	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
A48	Mladi so za ljubezen.	Mnenje, da je ljubezen domena mladih	Pogled starih na intimnost
A49	Ko si star, ni spolnosti več.	Odsotnost spolnih odnosov (zaradi odsotnosti potrebe)	Pogled starih na intimnost
A50	Če te objame, to je v življenju, ko si star, res lepo.	Intimnost preko dotikov	Intimnost v starosti
A51	Pa da ti da lepo besedo.	Intimnost preko besed	Intimnost v starosti
A52	Ampak jaz tudi po tem nisem nikoli prav hrepenela (spolni odnosi).	Odsotnost spolnih odnosov (zaradi odsotnosti potrebe)	Intimnost v starosti
A53	Pomembno mi je bilo, da so otroci srečni, mož zadovoljen, pa da sem pekla in rihtala.	Stereotipna ženska vloga	Vloge v partnerstvu
A54	Od doma sem bila navajena, da je to največ, da si dobra gospodinja.	Ponotranjenje spolnih vlog	Vloge v partnerstvu

Tabela 4: Kodiranje intervjuja B

Številka izjave	Enota kodiranja	Pojem	Kategorija
B1	Imam zmeraj kakšno družino. Najde se. Tu se držim svojega pregovora: »Lepo je biti sam in lepo je biti v društvu.«	Potreba po družabništvu Potreba po bližini Vajenost samote	Čustvovanje v starosti
B2	Rad sem v društvu, vendar partnerke ne pogrešam.	Potreba po družabništvu Odsotnost želje po partnerju	Odločitev za vstop v novo zvezo
B3	Zelo važen. Če imaš partnerja v življenju, mu moraš posvečati veliko pažnje.	Izražanje pozornosti	Pomen partnerstva
B4	Za mene je partnerstvo ena globoka vez.	Globoka vez	Pomen partnerstva
B5	Malo težje, ker je težko najti osebo za tako skupno življenje, saj ima vsak človek eno veliko zgodbo, eno veliko preteklost, navade, karakterne vsebine.	Starost kot ovira za sklepanje partnerstva	Odločitev za vstop v novo zvezo
B6	Ko je človek mlad, se lažje prilagaja, ko je človek starejši, pa je vse to težje.	Starost kot ovira za sklepanje partnerstva Neprikladljivost	Odločitev za vstop v novo zvezo
B7	Tako, da ne vem. Ne bi se morda odločil.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/ poroki	Odločitev za vstop v novo zvezo
B8	Za druženje bi se pa vedno odločil.	Odločitev za družabništvo, ne partnerstvo	Odločitev za vstop v novo zvezo

B9	Da se vidimo, da gremo na kavo, na izlet, na morje skupaj ali kaj takega. To pa ja.	Odločitev za družabništvo, ne partnerstvo	Odločitev za vstop v novo zvezo
B10	Partnerstvo je resen izraz za vezo, imeti partnerja. [...] Mislim, da sem imel en tako odnos z Anico. Druženje je pa druženje, tako prijateljsko.	Družabništvo manj kot partnerstvo	Odločitev za vstop v novo zvezo
B11	Kar se tiče financ – mi starejši imamo vsak svoje finance,	Odsotnost finančnih sprememb v primeru veze	Odločitev za vstop v novo zvezo
B12	edino če si skupaj v zakonu, se združijo. Da bi se na ta leta poročil, mi ne pade na pamet (<i>smeh</i>).	Odsotnost želje po (ponovni) poroki	Odločitev za vstop v novo zvezo
B13	Kar se tiče čustvenih sprememb, bi želel imeti spoštovanje, to je prva stvar.	Spoštovanje kot temelj novega razmerja	Odločitev za vstop v novo zvezo
B14	Za kaj resnega trenutno nisem, nikoli pa ne veš, kaj ti bo življenje prineslo.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/ poroki Starost ni ovira	Odločitev za vstop v novo zvezo
B15	Jaz ne dovolim nikomur, da bi se vmešaval v moje življenje.	Odsotnost vpliva skupnosti	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
B16	To je moja osebna stvar, če se bom s kom družil ali ne, tega nikomur ne govorim.	Samostojnost pri odločanju	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
B17	Jaz sem malo poseben, malo svojeglav, verjetno malo izpadem iz konteksta (<i>smeh</i>).	Samostojnost pri odločanju	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
B18	Mislim, da bi bilo bolj komplicirano, ker sem navajen delati stvari, ki meni pašejo. Vstanem, kadar hočem, delam, kar hočem.	Spremembe v rutini	Spremembe zaradi novonastalih zvez
B19	Navadil sem se na samoto.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/ poroki Vajenost samote	Odločitev za vstop v novo zvezo
B20	Lepo mi je biti sam, lepo se je družiti.	Potreba po družabništvu Vajenost samote	Odločitev za vstop v novo zvezo
B21	Eden izmed razdiralnih faktorjev je bil, da mi Anica na primer ni pustila trgati odrezkov za križanke v lokalu, gledala je žajfnice,	Karakterne razlike	Razlogi za razvezo
B22	ni bila več zainteresirana za seks.	Odsotnost spolnosti kot vzrok za prenehanje veze	Razlogi za razvezo
B23	In zdaj sem se navadil biti sam, se tudi družim, ampak to je to.	Vajenost samote	Vpliv razveze
B24	Veliko. Vsa mogoča čustva, vse ljubezni.	Čustva in ljubezen nad vsem	Čustvovanje v starosti (definicija)
B25	Samo mislim, da sem v letih, ko je ljubezen že šla mimo.	Spremembe v čustvovanju	Čustvovanje v starosti
B26	Nisem več tako, kot bi se reklo, čustveno občutljiv.	Čustvena dozorelost	Čustvovanje v starosti
B27	Nimam takih kontaktov, da bi se navezal čustveno.	Odsotnost čustvenih stikov	Čustvovanje v starosti
B28	Morda bi potreba bila, ali ...	Potreba po ljubezni	Čustvovanje v starosti
B29	Spoznal sem eno učiteljico iz Ljubljane, super je, ampak daljina dela svoje, ona ima svoje življenje, jaz svoje. Tako je v naših letih.	Starost kot ovira za sklepanje partnerstva Neprikladnost	Odločitev za vstop v novo zvezo
B30	Drugače je. ko si mlad, ko se vežeš, živiš skupaj, drugo pa, ko prideš v leta.	Spremembe v čustvovanju (Starost kot ovira za sklepanje partnerstva)	Odločitev za vstop v novo zvezo
B31	Jaz sem sam, narazen dve leti in mi je tudi v redu.	Vajenost samote	Vpliv razveze
B32	Z leti se to spreminja.	Spremembe v čustvovanju	Čustvovanje v starosti
B33	Tisto, kar sem v mladosti imel rad, je drugačno od tega, kar imam danes.	Spremembe v čustvovanju	Čustvovanje v starosti
B34	Posvečal sem se službi, zdaj je pa bolj mimo. Včasih smo tudi več pili, smo bili bolj divji, bolj radoživ. Zdaj ne pijem veliko, kozarček bom popil, več ne. Takrat je bilo več tovarštva, imam	Spremembe v čustvovanju Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti

	prijatelje, ampak to ni več tisto. Vsak živi eno odtujeno življenje s svojimi navadami.		
B35	Še vedno lahko izražam močna čustva ljubezni, žalosti,	Možnost izražanja čustev	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
B36	Če se najde prava oseba.	Izražanje čustev v intimnem prostoru	Čustvovanje v starosti
B37	Če mi kaj ni všeč, povem.	Možnost izražanja čustev	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
B38	[...] Če kaj povem, povem mirno kot v mladosti, ne maram krega in izogibam se ljudem, ki so k temu nagnjeni.	Izražanje čustev na miren način Enak način čustvovanja	Čustvovanje v starosti
B39	Jaz sem pri roki vedno imel bonton. In sem se vedno kolikor toliko držal načela bontona in komuniciranja z ljudmi in zato nikoli nisem dobil takega občutka.	Odsotnost občutka o neprimernosti dejanj	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
B40	Ne, meni se zdi, da v mojih letih meni ne more noben govoriti.	Odsotost vpliva skupnosti (Samostojnost pri odločanju)	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
B41	Lahko poslušam kakšno mišljenje, kaj bom jaz naredil, je pa moja stvar, odločitev imam v svojih rokah.	Odsotost vpliva skupnosti (Samostojnost pri odločanju)	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
B42	Intimnost je, ko si z eno osebo, v mojem slučaju samo ženska, ko si res intimen, ko si skupaj, ko z njo živiš 24 ur na dan.	Intimnost kot bližina	Intimnost (definicija)
B43	Ppotem pride pa tudi do intimnosti (spolnih odnosov).	Intimnost kot spolni odnos	Intimnost
B44	Mislím, da se ni nič spremenilo od tistega, kar je bilo včasih. Imam isti pogled kot včasih.	Nespremenjen pogled na intimnost	Intimnost
B45	Rad se družim z ženskami, če pa do česa pride, pa pride do nekega normalnega načina, če so taki pogoji.	Potreba po intimnosti Starost ni ovira	Intimnost
B46	No, ni enako, s starostjo se stvar spremeni.	Prisotnost sprememb zaradi starosti	Intimnost
B47	Jaz o tem z drugimi slabo govorim.	Zaprto starih za govor o intimnosti	Pogled skupnosti na intimnost
B48	Posebno starejši so starejši, ne zgovarjajo se o teh stvareh.	Zaprto starih za govor o intimnosti	Pogled skupnosti na intimnost
B49	Sicer jaz vem, da se moški hvalijo, ženske so bolj tiho in tako naprej.	Odsotnost tabuja	Pogled skupnosti na intimnost

Tabela 5: Kodiranje intervjuja C

Številka izjave	Enota kodiranja	Pojem	Kategorija
C1	Lepše.	Prijetnejše življenje	Pomen partnerstva
C2	Skoraj z vsako od teh punc bi upal navezati odnos za seks.	Želja po intimnosti zunaj partnerstva	Intimnost
C3	Ljubezen je bila, vendar ni bilo to tisto, kot sem imel na primer z eno od bivših.	Spremembe v čustvovanju Minljivost ljubezni (do partnerja)	Čustvovanje v starosti
C4	Z ženo sva partnerja, nama gre kar v redu,	Dobri odnosi s partnerjem	Pomen partnerstva
C5	ni pa tiste ljubezni, ki bi jo s kakšno od bivših ali s to mojo sedemnajstletnico imel.	Odsotnost ljubezni s partnerjem	Čustvovanje v starosti
C6	Z njo si še danes, ko se dobiva, zaupava vse težave.	Zaupen odnos z zunajzakonsko partnerko, ne ženo	Pomen zunajzakonskega partnerstva
C7	Drug mesec greva v Afriko. Potujeva skupaj,	Partner kot družabnik	Pomen partnerstva
C8	ni pa več ljubezni	Odsotnost ljubezni s partnerjem	Čustvovanje v starosti
C9	Če bi jo ocenil od 1 do 10, je ta partnerska zveza 3, 4.	Majhen pomen	Pomen partnerstva
C10	Jaz sem star 79 let, kaj bi še rad. Jaz na stara leta rabim nekoga, žena pa tudi.	Sprijaznjenje z obstoječim odnosom	Čustvovanje v starosti
C11	Z dvema penzijama si lahko veliko privoščiva, z eno malo.	Praktični vidik partnerstva Ekonomске prednosti	Pomen partnerstva
C12	Paše mi z finančnega vidika, žena je diplomirana ekonomistka, zelo	Praktični vidik partnerstva Ekonomске prednosti	Pomen partnerstva

	jegospodarna.		
C13	Jaz pravim, da živiva skupaj zaradi položnic.	Praktični vidik partnerstva Ekonomске prednosti	Pomen partnerstva
C14	Seksava ne več, mi je spalnico zaklenila.	Odsotnost intimnosti (s partnerjem)	Intimnost
C15	Rekel sem ji pa, ko sva se poročila: »Če ne bo doma seksa, bo pa drugod.« Ker seks je pomemben v zakonu.	Potreba po intimnosti	Intimnost
C16	Ona se je zaklenila, jaz sem se v otroško sobo preselil.	Odsotnost intimnosti (s partnerjem)	Intimnost
C17	Jaz imam doma oprano, jaz sem se tudi kuhinji odpovedal, kuhinja je zame tabu tema. Ona pere, pomiva okna, vedno je vse pospravljeno.	Delitev gospodinskih opravil Praktični vidik partnerstva	Pomen partnerstva
C18	Ko pridem domov, je dom topel, ni pa več odnosa [...] to je hladen odnos.	Partner kot družabnik	Pomen partnerstva
C19	Drugače kot z mojo sedemnajstletnico. [...] Pavza je trajala desetletja, danes pa sva vesela, se pokličeva, se srečava,	Sklenitev nove partnerske zveze (poleg zakonca)	Odločitev za vstop v novo zvezo
C20	Zmeniva, kdaj bo več časa za najino druženje.	Intimnost zunaj zakona	Intimnost
C21	Ljubezen v starosti je lahko ena življenjska injekcija, da se imajo ljudje lahko spet lepo.	Poživitev starosti, življenja	Spremembe zaradi novonastale zveze
C22	Če doma ni tega pravega odnosa, je pa drugje.	Majhen pomen (Nadomestljivost odnosa)	Pomen partnerstva
C23	Mi zdravila naštima, vpraša: »Ja, a ne boš nič jedel?« Žena skrbi tako zase kot zame.	Skrben odnos partnerja	Pomen partnerstva
C24	No, nekaj ljubezni je gotovo, tudi meni ne bi bilo vseeno, če je ne bi bilo.	Navezanost na partnerja	Čustvovanje v starosti
C25	Ona redno pove, s čim naj jo zmasiram, ampak to je treba namazati celo telo, od nog do glave, joške, pičke.	Zdravstvena pomoč partnerja Praktični vidik partnerstva	Pomen partnerstva
C26	Navadila sva se, jaz sem otopel.	Otopelost v odnosu s partnerjem	Čustvovanje v starosti
C27	Veliko mi pomeni, res, rad jo imam. Neprimerno raje kot ženo.	Močna čustva ljubezni	Spremembe zaradi novonastalih zvez
C28	Ko se slišiva, se zmeniva, kdaj se dobiva, se srečava.	Družabništvo z zunajzakonsko partnerko	Pomen zunajzakonskega partnerstva
C29	Lepo je, da imaš nekoga, to je zame ena lepa reč.	Potreba po bližini	Čustvovanje v starosti
C30	Midva se vse pogovoriva, morava pa vse to skrivati. Je tudi ona poročena, mati dveh otrok, ima vnučke.	Pogovor	Pomen zunajzakonskega partnerstva
C31	Za partnerstvo ja,	Odprtost za novo partnerstvo	Odločitev za vstop v novo zvezo
C32	za poroko pa ne.	Odsotnost želje po (ponovni) poroki	Odločitev za vstop v novo zvezo
C33	Šel bi v nevezano razmerje, bolj druženje. Pri svojih osemdesetih letih se ne bi želel vezati, ne rabim sužnje, oblačila lahko v čistilnico nesem, jem lahko zunaj.	Odločitev za družabništvo, ne partnerstvo Družabništvo manj kot partnerstvo Samostojnost	Odločitev za vstop v novo zvezo
C34	Jaz bi bil za skupinski seks z ženo zmeraj. Žena je še vedno postavna ženska, zna se urediti.	Odprtost za več osebno intimnost Privlačnost do partnerja	Intimnost
C35	Če bi žena imela ljubimca, načeloma nimam nič proti.	Dopušcanje zunajzakonske zveze partnerke	Intimnost
C36	Da bi prepustili v odločanje meni, da se ne bi vtikali.	Odsotnost vpliva skupnosti (Samostojnost pri odločanju)	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
C37	Ko je hčerka umrla, sem malo po tistem rekel odovelemu zetu: »Pa najdi si kakšno, si fejš, tudi otroci rabijo novo mamo.« [...] Imam občutek, da bi on to razumevanje vračal.	Podpora družine v primeru nove zveze Odsotnost vpliva skupnosti (Samostojnost pri odločanju)	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
C38	Isto hčerka, ki živi zgoraj. Mislim, da se ne bi vtikala v moje življenje.	Podpora družine v primeru nove zveze	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
C39	Jaz sem imel kar veliko ljudi rad, bi rekel spoštljivo rad.	Spoštljiva ljubezen	Čustvovanje v starosti

C40	Kaj je to ljubezen, niti ne znam povedati ali čutiti. Do nekaterih ljudi je ta ljubezen stalna, jaz ko imam nekoga rad ,ga imam za vedno.	Trajna ljubezen	Čustvovanje v starosti
C41	Narobe bi rekel, da nimam lepih čustev do žene, saj je v veliki meri do mene poštena.	Navezanost na partnerja	Čustvovanje v starosti
C42	Rodila je dve hčerki, lepo ju je vzgojila, dala je materinsko ljubezen.	Stereotipna ženska vloga Partner dober starš	Vloge v partnerstvu
C43	Čustva z mojo ženo so otopela.	Otopelost v odnosu s partnerjem	Čustvovanje v starosti
C44	Takrat mi na kraj pameti ni padlo, da bi skakal čez planke,	Sprememba v čustvovanju Zvestoba - nezvestoba	Čustvovanje v starosti
C45	da nam gre na otročje, da se to ponavlja, obnovlja, obuja.	Spremembe v čustvovanju Mladostniško počutje	Čustvovanje v starosti
C46	Meni veliko pomeni, če me ona pokliče, če pet minut klepetava. To je stimulans za lep dan.	Zunajzakonska ljubezen Ljubezen preko besed	Čustvovanje v starosti
C47	Je pa na starost prav gotovo lahko izkazovanje čustev drugačno.	Spremembe v čustvovanju Sprememba v izkazovanju čustev (v starosti)	Čustvovanje v starosti
C48	Na stara leta se lahko nekaj prebudi v tebi.	Spremembe v čustvovanju Spremembe zaradi starosti Mladostniško počutje	Čustvovanje v starosti
C49	Seks in ljubezen sta povezana.	Povezava čustev in ljubezni ter intimnosti	Intimnost
C50	Naravo, punce, službe nisem imel rad, zato danes toliko bolj uživam v penzjonu, v svojem prostem času. Naravo imam še danes rad, vsaj dve uri na dan hodim, punce pa ja (<i>smeh</i>), še vedno. Jaz nikoli nisem bil rad vezan na nekaj, da bi mi nekdo diktiral, ukazoval. Meni mama, v službi ni nihče ukazoval in zdaj, da bi mi žena.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
C51	Jaz zelo rad objamem kakšno žensko, ki mi je simpatična.	Naklonjenost do žensk, ki niso partnerka	Čustvovanje v starosti
C52	Nobena me še ni klofnila, če sem jo malo objel, se z joški poigral. Tak sem, tudi se ne branijo, da jih objamem, stisnem.	Potreba po intimnosti	Intimnost
C53	Ovisno od družine. Ne moreš v družini finih, ki tega ne razumejo, delati določenih stvari.	Obnašanje starih prilagojeno družbi	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
C54	Rad se igram z joški, to mi je všeč.	Intimnost preko dotikov	Intimnost
C55	Ko gledam pornografske filme [...] Ja kakšen je to seks brez takih čustev? Da ga vtakne in je to vse? Da se nič ne sprosti, nič ne igra, nič ne stisne?	Povezava čustev in ljubezni ter intimnosti Gledanje pornografije	Intimnost
C56	Sproščanje spolnega organa. To zame ni nič. To sproščanje mora biti sproščanje, da ima oseba nekaj več, da ti pride tako kot ti mora in da je tudi njej to všeč.	Intimnost kot sproščanje	Intimnost
C57	Časi se spreminjajo. Včasih pri nas doma, v okviru družine, sta bili spolnost in seks tabu tema. To je bilo čisto drugače.	Tabuizacija intimnosti (včasih)	Pogled skupnosti na intimnost
C58	Med mojo mladostjo in sedanjimi časom je velika razlika.	Spremembe v kulturi	Pogled skupnosti na intimnost
C59	V družbi s svojo hčerko se ne pogovarjam nič o seksu, nimava te teme na programu, ne v mladih letih, ne zdaj. Temu se doma izogibam.	Tabuizacija intimnosti (doma)	Pogled skupnosti na intimnost
C60	V moji družbi pa se mi pa zdi, da gre stvar kar naprej s časom, da tudi teme o ljubezni in seksu razvijamo, delamo na sproščenosti, je precej drugače.	Spremembe v kulturi Prisotnost družbenega govora o intimnosti	Pogled skupnosti na intimnost
C61	Če pogledam mojega vnučka, ki je imel 15 let staro punčko, razvito,	Spremembe v kulturi	Pogled skupnosti na intimnost

	onadva sta se ves čas nekaj lizala in objemala, to recimo vpričo moje mame, tega ni bilo.		
C62	Nisem videl očeta, da bi mamu kdaj objel ali kušnil. Tega ni bilo.	Spremembe v kulturi Tabuizacija intimnosti (včasih)	Pogled skupnosti na intimnost
C63	Jaz mojo ženo le še objamem, tudi kušnem jo kdaj, sicer pa večkrat ona mene.	Izkazovanje ljubezni v skupnosti	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
C64	V ožjem krogu ni tako javnega govora o seksu.	Tabuizacija intimnosti (danes)	Pogled skupnosti na intimnost
C65	Marbit smo mi prestari. [...] Pri starejših se mi pa zdi, da smo še malo zakrknjeni, zategnjeni glede tega.	Zaprto starih za govor o intimnosti	Pogled skupnosti na intimnost
C66	Pri mlajših, pri teh, ki so na novo prišli v našo družbo, se pa kar več o seksu govori. Ni to tako tabu tema.	Prisotnost družbenega govora o intimnosti Odsotnost tabuja Odpričnost družbe	Pogled skupnosti na intimnost

Tabela 6: Kodiranje intervjuja D

Številka izjave	Enota kodiranja	Pojem	Kategorija
D1	Težje.	Negativen vpliv nove zveze	Odločitev za vstop v novo zvezo
D2	Nisem šla v partnerstvo zato, da bi s partnerjem živela na eni hišni številki, ampak samo zaradi tega, da se dobiva, zaradi družbe,	Partner kot družabnik	Pomen partnerstva
D3	da greva plesati, na dopust skupaj.	Partner kot družabnik	Pomen partnerstva
D4	Delam na tem, da zaključim vezo, ker me obremenjuje,	Majhen pomen	Pomen partnerstva
D5	nimava prave kemije.	Hladen odnos	Čustvovanje v starosti
D6	Pa nismo stari 15 let, ne morem se jaz na bazenu kuševat z njim.	Ponotranjenje stereotipov Obnašanje prilagojeno družbi	Obnašanje starih v skupnosti
D7	Ne bom delala nekaj, kar mi ne odgovarja.	Neodvisnost v čustvovanju Odsotnost ljubezni	Čustvovanje v starosti
D8	Že da se uležem v posteljo in me želi prijeti, mi je odveč.	Odsotnost spolnih odnosov (s partnerjem)	Intimnost
D9	Sicer sem zelo žalostna, ker se iz tega ni nekaj razvilo, ker je zelo dober do mene kot take.	Intimnost navzkriž pričakovanjem	Intimnost
D10	Dočim okoli hiše ne bi nič naredil, moram druge moške klicati, da mi nakladajo drva in podobno.	Odsotnost praktičnega vidika partnerstva	Razlogi za razvezo
D11	zato imam partnerja, da bi mi pomagal	Odsotnost praktičnega vidika partnerstva	Razlogi za razvezo
D12	Jaz sem z njim odkrita, povem mu, da mu ne morem dati ljubezni, ki si jo on želi.	Odkritost v partnerstvu	Pomen partnerstva
D13	Da se dobiva na kavi, pogovoriva, če nama bo pasalo, tudi poseksava. Taka veza bi mi odgovarjala.	Odločitev za družabništvo, ne partnerstvo	Odločitev za vstop v novo zvezo
D14	Greva na večerjo, se poseksava in naprej	Želja po intimnosti Želja po intimnosti preko družabništva, ne partnerstva	Intimnost
D15	čez teden živiva vsak svoje življenje.	Družabništvo manj kot partnerstvo	Odločitev za vstop v novo zvezo
D16	Tekom zveze sem tudi ugotovila, da sva si karakterni preveč različna.	Karakterne razlike	Razlogi za razvezo
D17	To je za mene nekaj globokega,	Čustva kot globina človeka	Čustvovanje v starosti
D18	če imaš nekoga rad, se marsičemu odpoveš, marsikaj lahko spremeniš, če ga pa nimaš rad pa ...	Spremembe zavoljo partnerstva	Pomen partnerstva
D19	Čustva niso pa nič drugačna, kot so bila prej, če bi bila prava veza.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
D20	Če bi iskra preskočila, da bi bila še vedno predana, še vedno bi se pustila božati, še vedno bi mi vse pasalo,	Povezava čustev in ljubezni ter intimnosti Želje po intimnosti Starost ni ovira	Intimnost
D21	mogoče ne bi bilo popolnoma enako kot	Prisotnost sprememb zaradi	Intimnost

	prej, ampak mislim, da če bi bila prava stvar, da bi bilo zelo intenzivno.	starosti	
D22	Starost je drugačna – ne bomo imeli več otrok, starši ne vplivajo več na nas, ni več prilagajanja različnim faktorjem.	Odsotnost rojevanja otrok	Posebnosti partnerstva v starosti
D23	Mislím, da iste stvari. Ne vem, jaz sem že od nekdaj romantik, mislim, da sem še vedno ista, še vedno sanjam o določenih istih stvareh. Rada sem imela naravo, otroke, živali, rada sem ljubljena, rada ljubim. In enako ljubim zdaj, tudi danes si želim biti ljubljena.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
D24	Do njega jih sploh ne želim,	Odsotnost izkazovanja čustev do partnerja	Čustvovanje v starosti
D25	sploh pa ne v javnosti.	Ponotranjenje stereotipov	Obnašanje starih v skupnosti
D26	Se ne želim poljubljati v javnosti, kazati tega.	Ponotranjenje stereotipov	Obnašanje starih v skupnosti
D27	Če pa bi bila v zvezi, kakršno si jaz želim, potem pa s skupnostjo ne bi bila obremenjena.	Odsotnost vpliva družbe na pravo ljubezen	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
D28	Z najmlajšim sinom sva govorila, da bo šel na internet pogledat, če kakšen starejši moški išče spremstvo za kakšno potovanje.	Podpora družine v primeru nove zveze	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
D29	Sem rekla, zakaj pa ne, lahko greva kot prijatelja,	Odločitev za družabništvo, ne partnerstvo	Odločitev za vstop v novo zvezo
D30	če pa iskra preskoči, pa tudi to dopuščam.	Odprtost za novo partnerstvo	Odločitev za vstop v novo zvezo
D31	To je za mene lahko nekaj lepega.	Intimnost kot nekaj pozitivnega	Intimnost
D32	Ali pa star, plesniv kruh	Intimnost kot nekaj neprijetnega	Intimnost
D33	Lahko je zelo lepa, tako je kot roža, če ne ravnaš z njo lepo, ne bo nič od nje.	Nespremenjen pogled na intimnost	Intimnost
D34	Če ti pri partnerju najdeš točko, ki mu paše, si bo želel, bo hrepenel po trenutkih s tabo.	Želja po intimnosti	Intimnost
D35	Če je pa hop cup, je pa brez veze.	Intimnost mora biti pomenljiva	Intimnost
D36	Preko intimnosti se lahko hraniš cel dan.	Povečevanje intimnosti Vpliv intimnosti na vsakodnevno življenje	Intimnost
D37	Je pa res, da se je telo spremenilo, ni več tako odzivno, ampak vseeno.	Prisotnost sprememb zaradi starosti	Intimnost
D38	Zdajšnji partner me do tega, da bi mi bradavice nabrekli v vseh treh letih, ni niti enkrat pripravil.	Nezadovoljiva intimnost v partnerstvu	Intimnost
D39	Ni pomembna dolžina, širina, če ima zdrave roke, je dovolj. Lahko je samo zraven, pa je lahko krasno.	Intimnost ni samo spolni odnos	Intimnost
D40	Enako od mladosti in da bom tako čutila do smrti.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
D41	Z zdajšnjim partnerjem nisva seksala že nekaj časa, saj meni preprosto ni do tega, od tega jaz nič nimam.	Odsotnost želje po intimnosti s partnerjem Intimnost kot nekaj neprijetnega	Razlogi za (željo po) razvezi
D42	Imam sladkorno in imam sluznice bolj občutljive,	Intimnost kot nekaj neprijetnega	Intimnost
D43	ni pa moški za predigro, je kot mutav na telefonu,	Intimnost ni samo spolni odnos	Razlogi za (željo po) razvezi
D44	popolnoma starokopiten.	Nezadovoljiva intimnost	Intimnost
D45	Ne zna niti poiskati G točke.	Intimnost navzkriž pričakovanjem	Razlogi za (željo po) razvezi
D46	Sem zdajšnjemu partnerju rekla, naj si ga na roke vrže, pa mi je rekel, da sem bolana! Je rekel, da on tega sploh ne dela.	Karakterne razlike Starokopitnost	Razlogi za (željo po) razvezi
D47	Zdaj je pa moj partner, je zelo starokopiten, popolnoma drugačen kot jaz.	Tabuizacija intimnosti (danes)	Razlogi za (željo po) razvezi
D48	Mislím, da negativno. Mislím, da je to tabu tema.		Pogled skupnosti na intimnost v starosti
D49	Mislím, da bi tja do štiridesetega leta še šlo.	Tabuizacija intimnosti v starosti	Pogled skupnosti na intimnost
D50	Pogosto slišim, ko vprašajo otroke: »Pa	Stereotipi skupnosti do	Pogled skupnosti na

	tebe ni nič sram, ko se mamica in očka lubčkata?« kar je popolnoma normalno, ampak ljudje tako gledajo.	izkazovanja ljubezni nasploh: D50 Tabuizacija intimnosti (danes)	intimnost
D51	Nobene zafrkancije ni več, je veliko grdega, ampak drugače. Ali je prav svinjarija ali pa nič. Ni srednje poti za govor o spolnosti.	Odsotnost humorja pri govoru o spolnosti	Pogled skupnosti na intimnost
D52	Jaz sem še vedno mišljenja, da je moški glavni pri hiši [...] gospodarji družine, bi jih preskrbeli,	Pozitivno vrednotenje spolnih vlog	Vloge v partnerstvu
D53	Ženska pospravlja. [...] ženske pa gospodinje, skrbele bi za otroke in njuno življenje.	Stereotipna ženska vloga	Vloge v partnerstvu
D54	Morala bi biti telesno in duševno povezana.	Povezanost partnerjev	Pomen partnerstva

Tabela 7: Kodiranje intervjuja E

Številka izjave	Enota kodiranja	Pojem	Kategorija
E1	Da ni šlo ravno zato, ker je imela otroke, midva pa jih skupaj nisva imela.	Karakterne razlike	Razlogi za razvezo
E2	Partnerica – ne rečem, da je ne bi imel še enkrat.	Odpričnost za novo partnerstvo	Odločitev za vstop v novo zvezo
E3	Morala bi biti zanimiva, ne preveč posesivna, da se guča, za kompanjonstvo.	Pogoji za partnerstvo	Odločitev za vstop v novo zvezo
E4	Star sem 68 let in kar ne razmišljam. [...]Mogoče, človek ne more za naprej vedeti.	Starost kot ovira za sklepanje partnerstva	Odločitev za vstop v novo zvezo
E5	Bi jo pa sprejel, če bi pokazala, da je res ženska pravega kova.	Pogoji za partnerstvo	Odločitev za vstop v novo zvezo
E6	Obojestransko razumevanje.	Recipročen odnos	Pomen partnerja
E7	Jaz ženskam ne zaupam več toliko.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/poroki zaradi nezaupanja moškim/ženskam	Odločitev za vstop v novo zvezo
E8	Bi res mogel najti pravo partnerico, da bi šel v to.	Pogoji za partnerstvo	Odločitev za vstop v novo zvezo
E9	To me ne bi zanimalo. Če bi se jaz sam odločil, ne bi potreboval mnenja drugih.	Odsotnost vpliva skupnosti na pravo ljubezen	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
E10	Lahko je lažje,	Prijetnejše življenje	Pomen partnerstva
E11	ker drug drugemu pomagata.	Praktični vidik partnerstva Splošna pomoč partnerja	Pomen partnerstva
E12	Ko sem se zaljubil, vem, da me je zelo skrbelo zanjo, vedno me je skrbelo, kje je, kaj dela.	Skrben odnos partnerja	Pomen partnerstva
E13	Malo spremembe je sigurno. Človek drugače gleda na stvari,	Sprememba v izkazovanju čustev (v starosti)	Čustvovanje v starosti
E14	človek dozoreva celo življenje in čustva z njim.	Čustvena dozorelost	Čustvovanje v starosti
E15	Meni je bila v mladosti na prvem mestu glasba. Drugače pa kmetija, bili smo kmečki ljudje. Zdaj pa ljubim zborovsko petje, rad sem v družbi, ampak jo zelo izbiram.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
E16	Če vidim, da je človek v redu, bolj izražam čustva, sicer manj.	Izražanje čustev v intimnem prostoru	Čustvovanje v starosti
E17	Če bi se še odločil, bi sam.	Odsotnost vpliva skupnosti na pravo ljubezen	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
E18	Da se le zase nekako odločam.	Samostojnost	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
E19	Intimnost se mi zdi kot naravna stvar.	Intimnost kot naravna stvar	Intimnost (definicija)
E20	Lih tako je še po mojem na starejša leta,	Starost ni ovira	Intimnost
E21	ni toliko pomembna več pri naših letih.	Mnenje, da je intimnost še prisotna v starosti	Intimnost
E22	Bolj je pomembno, da se razumeta.	Intimnost kor razumevanje	Intimnost
E23	Družba je mogoče bolj odprta kot včasih.	Odpričnost družbe	Pogled skupnosti na intimnost
E24	Glih javno ne no. Če že mislita kaj početi, naj gresta v sobo, ne pa	Tabuizacija intimnosti v starosti	Pogled skupnosti na intimnost

	javno, to se mi ne zdi primerno, sigurno da ne.		
E25	A zdaj se bo še tistega starega kozla gledalo?	Stereotipen pogled starih na intimnost v starosti	Pogled skupnosti na intimnost
E26	Enako je pri mladih, tudi bi lahko nekam šli.	Stereotipen pogled starih na intimnost v starosti	Pogled skupnosti na intimnost

Tabela 8: Kodiranje intervjuja F

Številka izjave	Enota kodiranja	Pojem	Kategorija
F1	Včasih samo, če bi kam šla, pa ne moreš iti.	Partner kot družabnik	Pomen partnerstva
F2	Če bi imela partnerja, bi imela družino.	Povezovanje partnerstva z družino	Pomen partnerstva
F3	Ne. Zdaj pa sploh ne, mi ne more nihče več zmešati glave.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/ poroki	Odločitev za vstop v novo zvezo
F4	Ko sem bila mlada, bi še, pa ni bilo sreče.	Starost kot ovira za sklepanje novega partnerstva	Odločitev za vstop v novo zvezo
F5	Nič lažje ne bi bilo, še težje, bi se morala še z nekom ubadati.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/poroki Vajenost samote	Odločitev za vstop v novo zvezo
F6	To imam s svojci, z njimi in z vnuki delim ljubezen.	Pomen družine	Čustvovanje v starosti
F7	To so lepi občutki, lepo se mi zdi, ko pridejo.	Vrednotenje pozornosti	Čustvovanje v starosti
F8	Bližina, lepi občutki.	Potreba po bližini	Čustvovanje v starosti
F9	Imam enaka čustva kot takrat, ko sem bila mlada.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
F10	Rada sem delala na polju, rada sem imela družino. Danes imam pa rada obiske in družino, sem vesela, ko pridejo.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
F11	Lahko pokažem svoja čustva.	Možnost izražanja čustev	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
F12	Včasih sem pa žalostna, pa nikomur ne povem [...] taka sem.	Nepojasnjeni občutki žalosti	Čustvovanje v starosti
F13	Ne, mislim, da ni nič takega.	Odsotnost občutka o neprimernih dejanjih	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
F14	Mislím, da so nekateri še intimni,	Mnenje, da je intimnost še prisotna v starosti	Intimnost
F15	da jih več ni kot so.	Mnenje, da je pojavnost intimnosti v starosti manjša	Intimnost
F16	Enim se prav zdi, enim ne, ljudje so si različni.	Neopredeljen pogled	Pogled skupnosti na intimnost v starosti

Tabela 9: Kodiranje intervjuja G

Številka izjave	Enota kodiranja	Pojem	Kategorija
G1	Lažje mi je, ker imam,	Prijetnejše življenje	Pomen partnerstva
G2	ne morem reči ljubljeno, pač pa spoštovano osebo, zaupnico.	Spoštljiva ljubezen:	Čustvovanje v starosti
G3	Če kam gre, greva skupaj, če jaz grem kam, gre ona z menoj.	Partner kot družabnik	Pomen partnerstva
G4	Tu pa sem spoznal tudi Metko.	Sklenitev nove partnerske zveze	Odločitev za vstop v novo zvezo
G5	Pomeni oporo, da se lahko naslonim na njo, ne le fizično, predvsem psihično.	Opora	Pomen partnerstva
G6	Čustva, če si enkrat tako daleč, da vse zaupaš. Ljubezen že pride mimogrede.	Povezava čustev in ljubezni	Čustvovanje v starosti
G7	To so pozitivna čustva.	Globoka vez	Pomen partnerstva
G8	Meni ni bilo lahko, isti mesec, ko je žena umrla, se je sin ponesrečil, je dokončni tetraplegik.	Čustvene posledice	Vpliv izgube partnerja
G9	To me je strlo, potem sem pa iskal oporo, mogoče me je to potem celo rešilo.	Novo partnerstvo kot strategija preživetja	Spremembe zaradi novonastalih zvez
G10	Ta družjenja so name vplivala. Ta nova zveza me je spravila nazaj, malo dvignila.	Poživitev starosti, življenja Novo partnerstvo kot strategija preživetja	Spremembe zaradi novonastalih zvez
G11	Ja, lahko bi rekel, da je nova zveza imela pozitiven vpliv name.	Pozitiven vpliv novonastale zveze	Odločitev za novo partnerstvo

G12	Prav zaljubiti se, da bi za to živel, to se pa človek pri teh letih ne more toliko spustiti.	Odločitev za družabništvo, ne partnerstvo	Odločitev za novo partnerstvo
G13	To je spoštovanje,	Spošljiva ljubezen	Čustvovanje v starosti
G14	je malo nekako ljubezni, ampak da bi bila prava čustvena, takšna ljubezen, kakor je bila z ženo, ki mi je otroke rodila, ne morem primerjati.	Družabništvo manj kot partnerstvo	Odločitev za novo partnerstvo
G15	Je drugače. Prej sem sem bil o čustvih nekako odločen, zdaj si pa mislim, da je lažje menjati mesto čustvene ljubezni.	Racionalizacija čustev Čustvena dozorelost Sprememba v čustvovanju v starosti	Čustvovanje v starosti
G16	Ne boš prizadet, če to ne bo šlo, jaz tega prej nisem bil navajen.	Racionalizacija čustev Čustvena dozorelost	Čustvovanje v starosti
G17	Nisem čustveno prizadet.	Racionalizacija čustev Čustvena dozorelost	Čustvovanje v starosti
G18	Nimam več želje, da hočem imeti eno svojino. Eni se tudi poročajo, a v to ne bi šel. In tudi nisem nikoli računal, niti mislil.	Odsotnost želje po (ponovni) poroki	Odločitev za novo partnerstvo
G19	Za druženje sem, poroka pa nikakor.	Sklenitev nove partnerske zveze	Odločitev za novo partnerstvo
G20	Ročna dela in svarila starejših, kaj je pozitivno, kaj je negativno, to mi je bilo v redu, to sem prav želel. Pa določeni prijatelji, naravo imam zelo rad, ne morem mimo, da ne bi pogledal rožice. Tudi družino. Ampak ta družinski pogled se je zelo spremenil, hčerka ima danes popolnoma drugačen odnos, kot sem ga jaz imel z ženo.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
G21	Danes ljubim enake stvari.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
G22	Možnosti izkazovanja čustev imam, ampak ne morem vplivati na čustva drugih.	Možnost izražanja čustev	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
G23	Svoji spoštljivi osebi čustva malo skrivam.	Prikrivanje čustev partnerju	Spremembe zaradi novonastalih zvez
G24	Zdaj recimo pride sestra in smo tu skupaj, se poljubimo, ker jaz prej nisem imel tega. In mi je prijetno, da jih tako izkazujemo, taka čustva.	Sprememba v izkazovanju čustev (v starosti)	Čustvovanje v starosti
G25	Zmeraj sem želel biti pozitiven, če človek ne more narediti dobro, naj tudi slabo ne.	Pozitivizem Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
G26	Ne bi tega rekel. Vsak se malo zaveda, kakšne moralne izbire morajo imeti.	Odsotnost občutka o neprimernih dejanjih	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
G27	Eni se malo sramujejo: »Ej, kaj misliš ti? Stara dva, pa tole ni primerno.« Na začetku je pa bilo: »Ja, a jima to paše?«, če sva se za roke prijela in šla po parku.	Stereotipi starih do partnerstva v starosti	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
G28	So bili komentarji: ah to ni več za stare ljudi.	Stereotipi starih do partnerstva v starosti	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
G29	Za nas starejše ni več tako, za mlajše pa, zakaj se ne bi poljubila.	Ponotranjenje stereotipov	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
G30	Teh problemov pa res nisem imel. Da bi svojci od kogarkoli to branili, moji ali njeni, nisem imel izkušnje.	Podpora družine v primeru nove zveze:	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
G31	To so občutki,	Intimnost kot občutki	Intimnost (definicija)
G32	ampak intimnost je bolj fizična z ljubljenimi osebami.	Intimnost kot spolni odnos	Intimnost
G33	V teh letih ni več intimnosti.	Odsotnost spolnih odnosov (zaradi starosti)	Intimnost
G34	Ne, da bi si ne želel, ampak ne gre.	Hrepenenje po intimnosti	Intimnost
G35	Je pa to nekaj lepega, nekaj skupnega.	Intimnost kot nekaj pozitivnega	Intimnost
G36	S partnerko imava zdaj dotike, poljube,	Intimnost preko dotikov	Intimnost
G37	na skrivaj.	Skrivanje ljubezni v skupnosti	Vpliv skupnosti na novonastale

			zveze in ljubezen
G38	Zaradi skupnosti, ker skupnost rada obsoja. Zakaj bi opravljali, če ni potrebe.	Stereotipi starih do partnerstva v starosti	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
G39	Ne, od zaposlenih mislim, da ne, sestre mi rečejo, če vam paše, zakaj pa ne?	Odsotnost stereotipov zaposlenih v instituciji	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
G40	Intimnost je v starosti bolj spomin,	Odsotnost spolnih odnosov (zaradi starosti)	Intimnost
G41	želja.	Želja po intimnosti	Intimnost
G42	Nekateri kar opravljajo.	Stereotipen pogled starih na intimnost v starosti	Pogled skupnosti na intimnost
G43	Mi se velikokrat pohecamo o seksu, vsak pričakuje kakšnega pokvarjenega, povem kakšno mastno, ko se smeji, pa vprašajo: »Ali to govoriš iz izkušenj ali kar tako?« Pa se nasmejim.	Govor o intimnosti preko humorja	Pogled skupnosti na intimnost

Tabela 10: Kodiranje intervjuja H

Številka izjave	Enota kodiranja	Pojem	Kategorija
H1	Lažje, partner mi res veliko pomeni.	Prijetnejše življenje	Oimen partnerstva
H2	Lepo je, da imam poleg vseh oseb okoli mene še enega, s katerim se lahko pogovorim,	Pogovor	Pomen partnerstva
H3	pohecami, midva sva taki osebnosti, da mu jaz zelo rada malo ponagajam, on to sprejema.	Humor v partnerstvu	Pomen partnerstva
H4	Tako da ja, meni zelo veliko pomeni, posebej, ko imam kakšne zdravstvene težave, saj vidim kako ga skrbi	Skrben odnos partnerja	Pomen partnerstva
H5	in dela vse, samo da bi mi pomagal.	Praktični vidik partnerstva Splošna pomoč partnerja	Pomen partnerstva
H6	Ko imam kakšen pregled. me kliče kje sem, kako sem opravila, vedno govori: »Samo, da ne bo kaj hujšega!«	Skrben odnos partnerja	Pomen partnerstva
H7	Ni ga ničesar sram, pomaga mi pri preoblačenju, pomaga mi na WC, popolnoma se lahko zanesem nanj, čeprav je tudi on omejen z vidom.	Praktični vidik partnerstva Splošna pomoč partnerja	Pomen partnerstva
H8	Za moje dobro počutje bo naredil vse.	Skrben odnos partnerja	Pomen partnerstva
H9	Ne hodiva več veliko, ker mi primanjkuje malo energije, se pa potrudim, da greva skupaj na čim več prireditvev.	Partner kot družabnik	Pomen partnerstva
H10	Če primerjam ljubezen v mladosti in to zdaj, to je povsem nekaj drugega.	Spremembe v čustvovanju Zaradi starosti	Čustvovanje v starosti
H11	Drugače jemlješ vse skupaj.	Spremembe v čustvovanju	Čustvovanje v starosti
H12	To je tisto pristno čustvo.	Globoka vez	Pomen partnerstva
H13	Nikoli nisem mislila, da se bom na stara leta tako zatrapala.	Močna čustva ljubezni	Spremembe zaradi novonastale zveze
H14	Rabiš človeka, res, za pogovor, tudi za prepričanje sta potrebna dva.	Pogovor	Pomen partnerstva
H15	Zvečer on naglas bere svoje knjige, to mu veliko pomeni, da poslušam njegovo branje. Meni je pa lepo, ker ne utrujam oči, mi je privilegij, da lahko ležim na postelji in poslušam. Drug drugemu pomagava.	Recipročen odnos	Pomen partnerstva
H16	Nekaj lepega.	Čustva kot globina človeka	Čustvovanje v starosti
H17	Če imaš človeka rad, že s tem pokažeš neko čustvo, če ga objameš, če ga pobožaš.	Izkazovanje čustev z dejanji	Čustvovanje v starosti
H18	Jaz znam mogoče še preveč pokazati čustva do njega. Jaz do	Močna čustva ljubezni	Spremembe zaradi novonastale zveze

	njega gojim res romantična čustva,		
H19	pa mu rečem: »No kdaj mi pa še sam od sebe to povej!«	Potreba po verbalizaciji ljubezni	Spremembe zaradi novonastale zveze
H20	Je drugače, definitivno.	Spremembe v čustvovanju	Čustvovanje v starosti
H21	Ne gledaš samo skozi telesno ljubezen,	Sprememba v čustvovanju	Čustvovanje v starosti
H22	je bolj pomembno, da imaš človeka, ki te razume, ki te ne izkorišča, da se dopolnjujeta v vsem. Da dobiš človeka, ki ti je v oporo, ki te razume,	Opora	Pomen partnerstva
H23	ki pomaga pri opravkih.	Praktični vidik partnerstva Splošna pomoč partnerja	Pomen partnerstva
H24	Veliko pomeni pogovor, jaz si ne znam predstavljati, kakšna bi bila, če bi ga izgubila.	Pogovor	Pomen partnerstva
H25	Z drugimi očmi gledam, bolj jasno vidim.	Čustvena dozorelost	Čustvovanje v starosti
H26	V službo sem zelo rada hodila, to mi je ogromno pomenilo, osamosvojitve, tudi finančna. Prijateljice, s katerimi smo hodile ven, žurale. Veliko mi je pomenilo, ker so me obravnavale sebi enako. Na splošno pa ljubim življenje, če ne bi tako rada živela, verjetno ne bi prišla do te starosti. Tudi naravo imam zelo rada. Danes je enako, ljubim življenje, prijateljice, naravo.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
H27	Zunaj sem s partnerjem normalno, tako kot v sobi.	Odsotnost vpliva skupnosti na pravo ljubezen	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
H28	On me drži pod roko, ker slabo vidi, ali pa se drživa za roko.	Možnost izražanja čustev	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
H29	Ko sem ga pospremila kam, sva si dala lupčka pred vsemi, meni ni nič nerodno.	Možnost izražanja čustev Izkazovanje ljubezni v skupnosti	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
H30	Če imaš nekoga rad, zakaj tega ne bi smel pokazati, sploh če ga nekaj dni ne boš videl. To je prikaz, da ga imaš vedno rad.	Izkazovanje ljubezni v skupnosti	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
H31	Sem marsikaj videla, otipavanja in podobno, to mi ni bilo najbolj všeč.	Intimnost naj se dogaja v privatnosti	Pogled skupnosti na intimnost v starosti
H32	Sem potem ugotovila, da je vzrok demenca in da nimajo občutka, da bi se ustavili, ko je to primerno.		
H33	Sicer pa kar je intimnih stvari, naj počnejo bolj skrito. Je bilo kar nekaj takih primerov. Verjamem, da pokazeta čustvo en do drugega, preveč na intimen način pa mi ni všeč.	Intimnost naj se dogaja v privatnosti	Pogled skupnosti na intimnost v starosti
H34	Ne razločujem po starosti, zdi se mi, da mladi danes preveč odkrito počnejo stvari, ki niso za v javnost.	Intimnost naj se dogaja v privatnosti	Pogled skupnosti na intimnost v starosti
H35	Mladi točno vedo kaj počnejo, lahko bi se malo drugače obnašali.	Intimnost naj se dogaja v privatnosti	Pogled skupnosti na intimnost v starosti
H36	Včasih ni bilo vse tako javno, brez sramu, drugače je bilo.	Spremembe v kulturi	Pogled skupnosti na intimnost v starosti
H37	Čisto moja pobuda (<i>smeh</i>). Včasih so fantje tisti, ki začnejo, pri nama sem bila jaz.	Odsotnost vpliva skupnosti	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
H38	Je pri zajtrku kdaj prisedel. Jaz sem bila čisto blažena, sem se počutila kot najstnica.	Občutki mladostniške zaljubljenosti	Spremembe zaradi novonastale zveze
H39	Po eni strani razumem mlade, ker sem se jaz takrat tako počutila.	Mladostniško počutje	Spremembe zaradi novonastale zveze
H40	Če bova šla ven, da bova vsak svoje plačevala, če bova kaj popila in pojedla, jaz ne maram nikomur biti dolžna ali koga izkoriščati.	Odsotnost finančnih sprememb v primeru veze	Odločitev za vstop v novo zvezo
H41	Človek mora imeti malo	Intimnost naj se dogaja v privatnosti	Pogled skupnosti na intimnost

	samokontrole. Ne se prav izpostavljati v javnosti.		v starosti
H42	Intimnost jemljem kot del te zveze, kot del ljubezni.	Povezava čustev in ljubezni ter intimnosti	Intimnost
H43	Midva nimava prav intimnih stikov, spolnih odnosov, jaz sem mu svojo situacijo razložila in on je to sprejel.	Odsotnost spolnih odnosov (zaradi bolezenskih ovir)	Intimnost
H44	Se pobožava, se dotikava, več kot to pa ni. [...] To je najina intimnost.	Intimnost preko dotikov	Intimnost
H45	Intimnost pri starejših ljudeh, zakaj pa ne. Jaz to smatram kot normalno. [...] Zdaj, ko je človek star, ni kar za v staro šaro.	Intimnost kot naravna stvar Mnenje, da je intimnost še prisotna v starosti	Intimnost
H46	Meni je lepo, če me zdaj za roko prime. Včasih mi je bilo to čudno, dva starejša, pa se za roko držita.	Drugačen pogled na partnerstva v starosti	Spremembe zaradi novonastale zveze
H47	Se mi zdi, da sem še živa.	Poživitev starosti, življenja	Spremembe zaradi novonastale zveze
H48	Nikoli nisem obsojala česarkoli pri starejših ljudeh.	Odrprtost družbe	Pogled skupnosti na intimnost v starosti
H49	V našem hodniku se lahko pogovarjamo. Malo se hecamo na ta račun, nihče nič ne obsoja.	Govor o intimnosti preko humorja	Pogled skupnosti na intimnost v starosti
H50	Tukaj to ni tabu tema, mi se okoli tega odkrito pogovorimo, malo v šali, malo zares.	Odsotnost tabuja	Pogled skupnosti na intimnost v starosti
H51	Sem pa dobila enkrat kakor eno opazko, da mene moj partner ne bo pripeljal v sobo, če bo tudi njegov sostanovalec v sobi.	Stereotipi starih do partnerstva v starosti	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
H52	Odvisno je od ljudi, od verske usmerjenosti. Opažam, da kdor je zelo veren, tega niti slišati ne more – glede spolnosti nasploh, tega ne odobravajo, razen verjetno samo pri sebi, za druge je pa to greh.	Stereotipi starih do partnerstva v starosti Zaradi vere	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
H53	Ko sem bila mlada, mama in oče o tem nista nikoli govorila. Tudi ko sem dobila prvo menstruacijo, je meni mama komaj razložila, za kaj gre.	Tabuizacija intimnosti (doma)	Pogled skupnosti na intimnost v starosti
H54	To je bila stroga tabu tema in to se je prenašalo.	Tabuizacija intimnosti (včasih)	Pogled skupnosti na intimnost v starosti
H55	Te starejši, ki so take starosti, kot je bila moja mama, imajo še enako mišljenje, ravno tudi zaradi velikega vpliva vere.	Tabuizacija intimnosti (danes)	Pogled skupnosti na intimnost v starosti
H56	Po določenih letih nehaš poslušati, videti, obsojati, živiti zase.	Odsotnost vpliva skupnosti na pravo ljubezen	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
H57	Ko sva midva začela, ni bilo drugega govora kot samo to, samo to je bilo na talarju. Ja, pa Andrej ima ljubico, Andrej ima ljubico, Andrej ima dve mami, zmeraj so bili eni taki, ki so naju malo zbadali. Andrej zato hodi z Anjo, ker ve, da ima denar, jo izkorišča.	Stereotipi starih do partnerstva v starosti	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
H58	[...] ko slišiš na lastna ušesa pa boli. Če bi od drugega slišal, bi si še lahko rekel, morda ni tako mislil... če pa sam slišiš, pa zaboli.	Posledice stereotipov iz skupnosti	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
H59	In sem šla tako daleč, da so imeli razgovore pri direktorici, Marjana je bila zraven, njegovi svojci, da se je to ustavilo.	Pomoč socialnega delavca pri zaježitvi stereotipov Pomoč institucije pri zaježitvi stereotipov	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
H60	So mu postavilo pogoje, da če ne bo dal miru, da ga bodo preselili v drug dom.	Netolerantnost institucije do stereotipov	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
H61	Tudi ko se je začinjalo, je prijateljice vedno zanimalo: »Si že	Podpora socialne mreže v primeru nove zveze	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen

	koga našla, kako je?« in ko sem povedala, da ja, da je nekdo in nato da je prišel v sobo, so kar zavriskale.		
--	--	--	--

Tabela 11: Kodiranje intervjuja I

Številka izjave	Enota kodiranja	Pojem	Kategorija
I1	Ja, lahko bi tako rekla, ker je bil zelo dober, da bi prav prišel, ampak je vse boleznimi imel, kar jih obstaja.	Pogrešanje pokojnega partnerja	Vpliv izgube partnerja
I2	Če bi bil zdrav ... Bi se zapeljala na Ožbolt, kjer sva imela vikend, bi tako kot včasih tam preživela par dni.	Partner kot družabnik	Pomen partnerstva
I3	Bi še uživala, ni za mislit.	Prijetnejše življenje	Pomen partnerstva
I4	Še na misel mi ne pride. To pa samo v naravo, ruzak na hrbet, pa gremo.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/ poroki	Odločitev za vstop v novo zvezo
I5	Če si star, tudi starega dobiš, takega, da je bolan, da ga rihtaš.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/ poroki Samostojnost	Odločitev za vstop v novo zvezo
I6	Ni govora. Jaz sem tudi taka bolj mrzla, da imam rada naravo, skale, grmovje, to je bolj zame.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/ poroki	Odločitev za vstop v novo zvezo
I7	Raje sem sama, saj je vse, kar naredim, prav.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/ poroki Samostojnost	Odločitev za vstop v novo zvezo
I8	Spodil bi ga (sin).	Odsotnost podpore družine v primeru nove zveze	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
I9	Ne vem kakšen kavalir bi moral biti, da bi ga sprejel.	Odsotnost podpore družine v primeru nove zveze	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
I10	Se mi zdi, da bi ga bilo sram, če bi šla stara baba v zvezo.	Odsotnost podpore družine v primeru nove zveze Zaradi stereotipov	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
I11	Sestra bi se pa verjetno norca delala.	Stereotipi starih do partnerstva v starosti	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
I12	Pri teh letih bi bila oba ničvredna, slaba. Ne, ne, ne, ne pride v poštev.	Odsotnost želje po (ponovnem) partnerstvu/ poroki Sprijaznjenje z obstoječim statusom	Odločitev za vstop v novo zvezo
I13	So me skale gor držale. Bolj visoko kot sem šla, lažje sem živela, tako sem šla naprej.	Razvoj strategija preživetja	Vpliv izgube partnerja
I14	Vse skupaj nič,	Odsotnost spolnih odnosov (zaradi odsotnosti potrebe)	Intimnost
I15	kot da ne obstoja.	Odsotnost spolnih odnosov (zaradi odsotnosti potrebe)	Intimnost
I16	Tudi čustev nič kaj ne izkazujem, sem ledena.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
I17	Hribe, ples, prijatelj, pogovor o tem, kaj je novega v Loki. Danes ljubim, če lahko grem malo na sprehod, k sestri grem rada, pogrešam malo duševne hrane. [...] Ja, narava, narava je tista zame. Pa pogrešam ženske, s katerimi bi imela debate o tem, kaj se dogaja v Loki ali pa take, da bi kakšno o hribih rekla.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
I18	Marbit, da kaj ne paše, starim marsikaj ne paše.	Obnašanje starih prilagojeno družbi	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
I19	Ne paše jim, da norijo.	Obnašanje starih prilagojeno družbi	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
I20	Se mi ne zdi primerno, da se za roke držijo ali pa objemajo ali pa tiste sitnosti sitne pa norijo.	Stereotipi starih do partnerstva v starosti	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
I21	Je ni.	Odsotnost spolnih odnosov (zaradi odsotnosti potrebe)	Intimnost
I22	To je vse odveč.	Odsotnost spolnih odnosov (zaradi odsotnosti potrebe)	Intimnost
I23	Še tukaj, ko gledam televizijo, ko	Odsotnost spolnih odnosov (zaradi	Intimnost

	kažejo poljubljanje, si rečem, a nimate drugega kazati. Kar stran pogledam.	odsotnosti potrebe)	
I24	Ne obstaja.	Odsotnost spolnih odnosov (zaradi odsotnosti potrebe)	Intimnost
I25	Mladi naj se kljunčkajo, naj imajo veselje, za stare pa ne.	Mnenje, da je ljubezen domena mladih	Intimnost
I26	Ni mi bilo nič do tega, sem bila vedno bolj ledena. Mojemu možu je bilo bolj dolgčas (<i>smeh</i>).	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti

Tabela 12: Kodiranje intervjuja J

Številka izjave	Enota kodiranja	Pojem	Kategorija
J1	Ja, seveda. Imela bi čustven vidik (partnerica)	Prijetnejše življenje	Pomen partnerstva
J2	Finančen vidik, (partnerica) delila bi si stroške.	Praktični vidik partnerstva Ekonomske prednosti	Pomen partnerstva
J3	Sem se že, pred dvema letoma.	Sklenitev nove partnerske zveze	Odločitev za vstop v novo zvezo
J4	Imel sem prijateljico.	Sklenitev nove partnerske zveze	Odločitev za vstop v novo zvezo
J5	Pasalo je imeti družbo.	Partner kot družabnik	Pomen partnerstva
J6	Sva se zmenila, nato pa hodila cel dan.	Partner kot družabnik	Pomen partnerstva
J7	Bilo mi je prijetno.	Pozitiven vpliv nove zveze	Spremembe zaradi novonastale zveze
J8	Skupaj sva hodila v hribe, bilo je prijetno, dokler je trajalo.	Partner kot družabnik	Pomen partnerstva
J9	Potem pa sva se zaradi mojega novega psa skregala in razšla.	Prepir	Razlog za razvezo
J10	Mogoče bova zdaj kam šla, ko bo sneg skopnel.	Potreba po družabništvu	Odločitev za vstop v novo zvezo
J11	Finančnih sprememb ne.	Odsotnost finančnih sprememb v primeru veze	Odločitev za vstop v novo zvezo
J12	Za družbo je lušno.	Partner kot družabnik	Pomen partnerstva
J13	Medsebojno razumevanje.	Ljubezen kot razumevanje	Čustvovanje v starosti
J14	V stvari to je ljubezen, da se spoštujeta, razumeta.	Spoštljiva ljubezen	Čustvovanje v starosti
J15	Ne vem, če sem se jaz kaj spremenil. Mislim, da ne.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
J16	Šport, punce in ples (<i>smeh</i>). Danes imam rad isto, nič se ni spremenilo.	Ista čustva do istih stvari	Čustvovanje v starosti
J17	Ko imam prijateljico njej, ampak ko sva sama.	Izražanje čustev v intimnem prostoru	Čustvovanje v starosti
J18	Mislim, da družba vse normalno sprejema.	Odsotnost občutka o neprimernih dejanjih	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
J19	Drugi niso kaj dosti vedeli	Samostojnost pri odločanju	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
J20	Včasih sem vprašal kakšno žensko, sosedo za nasvet.	Vključitev skupnosti za nasvet	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
J21	Vsaka stvar, mnenje pride prav.	Vključitev skupnosti za nasvet	Vpliv skupnosti na novonastale zveze in ljubezen
J22	Spolni odnos.	Intimnost kot spolni odnos	Intimnost
J23	Skupek čustev in partnerjev.	Povezava čustev in ljubezni ter intimnosti	Intimnost
J24	Tako kot v mladosti. Moje potrebe niso dosti drugačne kot včasih.	Nespremenjen pogled na intimnost	Intimnost
J25	Mi s prijatelji, ki hodimo v hribe, to je stalno seks.	Prisotnost družbenega govora o intimnosti	Pogled skupnosti na intimnost
J26	Ta tema ni problem, z vsemi se lahko pogovarjamo o tem.	Odsotnost tabuja	Pogled skupnosti na intimnost